

Miljøskadelovens skadebegreb

Høringsudgave 22. april 2008

Indhold

INDHOLD	3
FORORD	6
ANVENDTE FORKORTELSER	7
1 INDLEDNING	8
1.1 BAGGRUND	8
1.1.1 <i>Miljøansvarsdirektivet</i>	8
1.1.2 <i>Den danske implementering af miljøansvarsdirektivet</i>	10
1.2 FORMÅL	12
2 OM AT AFGØRE OM EN SKADE ER EN MILJØSKADE	15
2.1 HVAD KENDETEGNER EN MILJØSKADE - OVERSIGT	15
2.2 SAGSBEHANDLINGEN	15
2.2.1 <i>Konstatering af en negativ påvirkning af natur eller miljø</i>	16
2.2.2 <i>Miljøskade på natur, forårsaget af fejl eller forsømmelse</i>	17
2.2.3 <i>Ubetinget ansvar for miljøskade på natur, vand eller jord</i>	21
2.2.4 <i>Sager hvor der kan være producentansvar</i>	25
3 TIDSMÆSSIG AFGRÆNSNING	31
3.1 IKKE SKADER FORÅRSAGET FØR 1. JULI 2008	31
3.1.1 <i>Ikke påvirkning af arter eller områder forårsaget før udpegning</i>	32
3.2 ANSVARET FOR MILJØSKADER FORÆLDES EFTER 30 ÅR	32
4 ERHVERVSMÆSSIGE AKTIVITETER	34
4.1 ERHVERVSMÆSSIGE AKTIVITETER	34
5 SKADER UNDTAGET FRA MILJØANSVARREGLERNE	37
5.1 SKADER, DER ER UNDTAGET PÅ GRUND AF DEN MÅDE, DE ER OPSTÅET PÅ	37
5.1.1 <i>Diffus forurening</i>	37
5.1.2 <i>Borgerlige uroligheder</i>	37
5.1.3 <i>Radioaktiv eller anden ioniserende stråling eller atomskader</i>	38
5.1.4 <i>Usædvanlig naturbegivenhed</i>	38
5.1.5 <i>Statens skibe</i>	38
5.1.6 <i>Søretlige konventioner</i>	38
5.2 SKADER, DER PÅ FORHÅND ER ACCEPTERET AF MYNDIGHEDERNE ⁴⁰	
5.2.1 <i>Skader, der er udtrykkeligt godkendt</i>	40
5.2.2 <i>Skader forudsat i vandplanlægningen efter miljømålsloven</i>	41
6 ANSVAR FOR MILJØSKADER	42
6.1 HVEM HAR ANSVARET	42
6.2 UBETINGET ANSVAR ELLER ANSVAR FOR FEJL OG FORSØMMELSER ⁴³	
6.3 DET UBETINGEDE ANSVAR	44
6.3.1 <i>Lempelser af det ubetingede ansvar</i>	45
6.3.2 <i>Fordeling af ansvar mellem producent og bruger</i>	46
6.4 MILJØSKADER PÅ NATUR FORÅRSAGET AF FEJL ELLER FORSØMMELSE	48
7 MILJØSKADE PÅ NATUR	50

7.1	KORT OM MILJØSKADER PÅ NATUR	50
7.2	DE BESKYTTEDE ARTER OG INTERNATIONALE NATURBESKYTTELSEOMRÅDER	51
7.2.1	<i>Natur, der er omfattet af miljøskadeloven</i>	51
7.2.2	<i>Om gunstig bevaringsstatus</i>	52
7.2.3	<i>Udpegede Natura 2000-områder</i>	52
7.2.4	<i>Fuglearter der er omfattet</i>	54
7.2.5	<i>Arter opført i habitatdirektivets bilag II og disses levesteder</i>	54
7.2.6	<i>Bilag IV-arter og deres yngle- og rasteområder</i>	55
7.2.7	<i>Sammenhæng med skade på vand og jord</i>	57
7.3	HIDTIDIG TILSTAND – DOKUMENTATION	57
7.3.1	<i>Kravene til dokumentation</i>	57
7.3.2	<i>Datagrundlag i Natura 2000 områderne - basisanalyserne</i>	59
7.3.3	<i>Naturens sårbarhed</i>	59
7.4	SKADENS OMFANG OG KARAKTER	60
7.4.1	<i>Om skadens karakter</i>	60
7.4.2	<i>Tidsperspektivet</i>	62
7.4.3	<i>Proportionalitet</i>	62
7.5	EKSEMPLER PÅ MILJØSKADE	63
7.5.1	<i>Miljøskade på Natura 2000-områder</i>	63
7.5.2	<i>Skade på Natura 2000 områder indeholdende naturtyper, der er opført i habitatdirektivets bilag I</i>	63
7.5.3	<i>Skade på omfattede fuglearter</i>	64
7.5.4	<i>Arter på bilag II</i>	64
7.5.5	<i>Arter, der er opført i habitatdirektivets bilag IV</i>	65
8	MILJØSKADE PÅ VAND	66
8.1	KORT OM MILJØSKADER PÅ VANDMILJØET	66
8.2	VANDFOREKOMSTERNE	67
8.2.1	<i>Vandforekomster, der er omfattet af miljøskadeloven</i>	67
8.2.2	<i>Vandløb</i>	67
8.2.3	<i>Søer</i>	68
8.2.4	<i>Fjorde og kystvande</i>	68
8.2.5	<i>Grundvand</i>	68
8.2.6	<i>Vådområder</i>	69
8.3	HIDTIDIG TILSTAND - DOKUMENTATION	69
8.3.1	<i>Udgangspunktet - hidtidig tilstand</i>	69
8.3.2	<i>Datagrundlag</i>	70
8.3.3	<i>Tilstanden i overfladevand</i>	71
8.3.4	<i>Økologisk tilstand i vandløb</i>	74
8.3.5	<i>Økologisk tilstand i søer</i>	75
8.3.6	<i>Økologisk tilstand i kystvande</i>	77
8.3.7	<i>Tilstanden i grundvand</i>	77
8.4	SKADENS OMFANG OG KARAKTER	81
8.4.1	<i>Skade på økologisk tilstand</i>	81
8.4.2	<i>Skade på overfladevandets kemiske tilstand</i>	86
8.4.3	<i>Skade på grundvandets kvantitative tilstand</i>	87
8.4.4	<i>Skade på grundvandets kemiske tilstand</i>	89
8.4.5	<i>Samtidig skade på flere typer af vand</i>	92
9	MILJØSKADE PÅ JORD	94
9.1	KORT OM MILJØSKADER PÅ JORD	94
9.2	NATURRESSOURCEN JORD	95
9.3	RISIKO FOR MENNESKERS SUNDHED VED JORDFORURENING	96
9.4	HIDTIDIG TILSTAND – DOKUMENTATION	97
9.4.1	<i>Ren jord – indhold af stoffer</i>	97

9.4.2	<i>Forurenet jord</i>	98
9.4.3	<i>Områdeklassificering – lettere forurenet jord</i>	100
9.5	SKADENS OMFANG OG KARAKTER	101
9.5.1	<i>Koncentrationer af forurenende stoffer</i>	102
9.5.2	<i>Eksponering af mennesker</i>	103
9.5.3	<i>Forureningens varighed</i>	104
10	SÆRLIGT OM OVERHÆNGENDE FARE FOR MILJØSKADE	105
10.1	HVAD ER EN OVERHÆNGENDE FARE FOR EN MILJØSKADE?	105
10.1.1	<i>Overhængende fare for en negativ påvirkning af miljø eller natur</i>	106
10.1.2	<i>Overhængende fare for en miljøskade</i>	107
10.2	AT TRÆFFE AFGØRELSE OM, AT DER FORELIGGER EN OVERHÆNGENDE FARE FOR EN MILJØSKADE	107
10.2.1	<i>Sagsbehandlingsreglerne i vejledningens kapitel 2</i>	107
10.2.2	<i>Særlige regler ved afgørelse om overhængende fare</i>	108
11	REFERENCER	109

Forord

Denne vejledning udmønter miljøministerens tilsagn til Folketingets Miljø- og Planlægningsudvalg om en vejledning om indholdet af det miljøskadebegreb, der er centralt i den danske implementering af EU's miljøansvarsdirektiv.

Vejledningen er udgivet af Miljøstyrelsen og By- og Landskabsstyrelsen.

Civilingeniør Bente Villumsen og biolog Signe Nepper Larsen, begge fra COWI A/S, har ydet Miljøstyrelsen og By- og Landskabsstyrelsen faglig bistand ved udarbejdelsen af vejledningen.

Vejledningen er udarbejdet med bistand fra Kommunernes Landsforening og en række andre berørte interesseorganisationer, der har bidraget med mange forslag og konstruktiv kritik i forbindelse med deres deltagelse i en gruppe, der har fulgt vejledningsarbejdet.

Følgende organisationer har deltaget i følgegruppen

Advokatrådet,
Danmarks Naturfredningsforening,
Danmarks Sportsfiskerforbund,
Dansk Byggeri,
Danske Regioner,
Dansk Industri,
Landbrugsrådet,
Dansk Landbrug,
Dansk Ornitologisk Forening,
Dansk Skovforening,
Dansk Vand- og Spildevandsforening,
Forsikring & Pension,
Kommunernes Landsforening,
Oliebranchens Fællesråd,
Landbrugsrådet
NSOC Danmark og
Rederiforeningen

Derudover har en brugergruppe bestående af medarbejdere i kommuner, statslige miljøcentre, og Kystdirektoratet bidraget med ... til den endelige udformning af vejledningen.

Miljøstyrelsen og By- og Landskabsstyrelsen takker alle involverede for en stor og engageret indsats.

Anvendte forkortelser

Miljøskadeloven	Lov nr. X af X. X 2008 om undersøgelse, forebyggelse og afhjælpning af miljøskader
Miljømålsloven	Lovbekendtgørelse nr 1756 af 22. december 2006 af lov om miljømål m.v. for vandforekomster og internationale naturbeskyttelsesområder.
Miljøansvarsdirektivet	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2004/35/EF af 21. april 2004 om miljøansvar for så vidt angår forebyggelse og afhjælpning af miljøskader.
Vandrammedirektivet	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2000/60/EF af 23. oktober 2000 om fastlæggelse af en ramme for Fællesskabets vandpolitiske foranstaltninger.
Habitatdirektivet	Rådets direktiv 92/43/EØF om bevaring af naturtyper samt vilde dyr og planter med senere ændringer.
Fuglebeskyttelsesdirektivet	Rådets direktiv nr. 79/409 af 2. april 1979, om beskyttelse af vilde fugle med senere ændringer.

1 Indledning

1.1 BAGGRUND

1.1.1 Miljøansvarsdirektivet

Miljøansvarsdirektivets formål er forebyggelse og afhjælpning af fremtidige miljøskader. Miljøskader er betydelige skader på naturressourcerne jord, vand og beskyttede arter og naturtyper.

Miljøansvarsdirektivets formål er forebyggelse og afhjælpning af fremtidige miljøskader. Miljøskader er betydelige skader på naturressourcerne jord, vand og beskyttede arter og naturtyper.

Det grundlæggende princip i miljøansvarsdirektivets regler er, at den, der er ansvarlig for erhvervsmæssige aktiviteter, der indebærer en risiko for miljø eller natur, også skal være ansvarlig for de miljøskader eller overhængende fare for miljøskader, som sker eller opstår som følge af disse erhvervsmæssige aktiviteter. Derudover skal den, der er ansvarlig for øvrige erhvervsmæssige aktiviteter, være ansvarlig for de miljøskader eller overhængende fare for miljøskader, som sker eller opstår som følge af disse erhvervsmæssige aktiviteter ved fejl eller forsømmelse. Den ansvarlige skal forebygge en miljøskade, hvis der er en overhængende fare herfor, og hvis miljøskaden er sket, skal den ansvarlige afhjælpe skaden og afholde alle omkostninger i den forbindelse.

Miljøansvarsdirektivet er altså baseret på det kendte ”forureneren-betaler-princip”, og indeholder en fælles ramme for, hvem der ifølge en offentligretlig regulering har ansvaret for at anmelde, forebygge, afværge og afhjælpe miljøskader eller overhængende fare for miljøskader.

Miljøansvarsdirektivet definerer miljøskaderne og fastlægger 2 ansvarsregimer, der fastlægger forpligtelser for de ansvarlige for miljøskaderne:

Miljøskaderne er defineret som

- a) *miljøskade på beskyttede arter og naturtyper* er en betydelig negativ påvirkning af opnåelse eller opretholdelse af en gunstig bevaringsstatus for arter eller naturtyper, der er beskyttet af habitat- og fuglebeskyttelsesdirektiverne,
- b) *miljøskade på vand* er en betydelig negativ påvirkning af den økologiske, kemiske eller kvantitative tilstand af eller det økologiske potentiale for vandforekomster, der er omfattet af vandrammedirektivet,
- c) *miljøskade på jord* er en jordforurening, der medfører en betydelig risiko for, at menneskers sundhed påvirkes negativt.

Ansvarsregimerne er fastlagt således:

Der er et *ubetinget ansvar* for miljøskade og overhængende fare for miljøskade på beskyttede arter og naturtyper, vand og jord, når de er forårsaget ved driften af erhvervsmæssige aktiviteter, som er omfattet af direktivets bilag III. Disse såkaldte bilag III-aktiviteter omfatter primært forurenende aktiviteter som drift af IPPC-virksomheder og virksomheder, der håndterer affald, udledning af stoffer til vandmiljøet og fremstilling, håndtering og anvendelse af pestici-

der, biocider og farlige kemiske stoffer. Men også fremstilling, håndtering og anvendelse af genetisk modificerede organismer og indvinding og opstemning af vand er omfattet.

Det ubetingede ansvar for miljøskade og overhængende fare herfor forårsaget af bilag III-aktiviteterne er suppleret af *et ansvar for miljøskade og overhængende fare herfor på beskyttede arter og naturtyper som er forårsaget af fejl og forsømmelser* ved drift af anden erhvervsmæssig aktivitet.

Miljøansvarsdirektivet fastlægger endvidere krav til, hvordan miljøskaderne skal forebygges og afhjælpes, og krav til, hvordan de kompetente myndigheder i medlemsstaterne skal behandle miljøskadesagerne:

Der er krav om, at den ansvarlige omgående skal træffe de nødvendige *forebyggende foranstaltninger* for at forebygge eller minimere en skade, men direktivet indeholder ikke nærmere krav til, hvad disse forebyggende foranstaltninger kan eller skal bestå i.

Når der er indtrådt en miljøskade skal den ansvarlige iværksætte *afhjælpende foranstaltninger*. Der er i denne sammenhæng et krav om, at den ansvarlige skal udarbejde forslag til og gennemføre undersøgelse og afhjælpning af en miljøskade. Direktivets bilag II indeholder kravene til de afhjælpende foranstaltninger. Bilaget indeholder et regime for afhjælpning af skader på vand og beskyttede arter og naturtyper og et andet regime for afhjælpning af skader på jord.

Efter miljøansvarsdirektivets bilag II skal *miljøskade på vandmiljøet og på beskyttede arter og naturtyper afhjælpes ved primære, supplerende og kompenserende foranstaltninger*:

- De *primære foranstaltninger* skal bringe naturressourcen tilbage til sin hidtidige tilstand, og hvis dette ikke er muligt, skal *supplerende foranstaltninger* godtgøre det tab af naturressourcer, der ikke genoprettes som følge af den primære afhjælpning.
- Derudover skal *kompenserende foranstaltninger* kompensere for den manglende rådighed over naturressourcerne, fra miljøskaden indtræder, til den er genoprettet.
- De supplerende og kompenserende foranstaltninger skal bestå i yderligere forbedringer af naturressourcerne på den skadede lokalitet eller, hvis dette ikke er muligt, på en anden lokalitet.

Der er anvist en særlig metode - en såkaldt habitat-ækvivalens-metode - til at fastsætte omfanget og karakteren af de kompenserende og eventuelle supplerende foranstaltninger. Den anviste metode er inspireret af den amerikanske habitat-equivalency-analysis, HEA, som anvendes ved fastsættelse af krav til afhjælpende foranstaltninger på beskyttede naturressourcer i USA.

Miljøskade på jord skal efter direktivet *afhjælpes ved at fjerne risikoen for menneskers sundhed* i forbindelse med anvendelse af de forurenede arealer. Risikoen skal vurderes i forhold til den lovlige anvendelse af arealerne, dvs. såvel den eksisterende anvendelse som en fremtidig anvendelse, som er godkendt af myndighederne på det tidspunkt, hvor miljøskaden indtræder.

Endelig indeholder direktivets bilag II også bestemmelser om anvendelse af proportionalitetsprincippet og om, hvilke hensyn der skal varetages ved fastlæggelse af foranstaltninger.

Miljøansvarsdirektivets *regler om de kompetente myndigheders sagsbehandling* ved miljøskade og fare herfor omfatter krav om, at myndighederne skal sikre sig, at den ansvarlige for en miljøskade eller fare herfor stiller sikkerhed for

omkostningerne ved forebyggelse eller afhjælpning, og at den ansvarlige betaler omkostningerne ved myndighedernes sagsbehandling. Reglerne sikrer også berørte parter og miljø- og naturorganisationers ret til at rejse sager om miljøskade og til at klage over de kompetente myndigheders afgørelser.

Miljøansvarsdirektivet går på tværs af den hidtidige regulering af miljø og natur i EU med disse harmoniserede regler om ansvar for og pligt til forebyggelse og/eller afhjælpning af miljøskaderne.

1.1.2 Den danske implementering af miljøansvarsdirektivet

Miljøansvarsdirektivets krav til forebyggelse og afhjælpning af miljøskader er ikke på alle, men på nogle områder væsentligt mere vidtgående end de krav til forebyggelse og afhjælpning af skader (negative påvirkninger af miljø og natur), der i øvrigt følger af de danske love på miljø- og naturområdet. Det gælder særligt kravene til afhjælpning af miljøskader på beskyttede arter og naturtyper og på vand og kravene til myndighedernes behandling af miljøskadesagerne, så som kravene om sikkerhedsstillelse og gebyrfinansiering af myndighedernes sagsbehandling.

Den danske implementering er i det væsentlige en minimumsimplicitering. Det indebærer, at de danske miljøansvarsregler om forebyggelse og afhjælpning af miljøskader alene skal finde anvendelse ved miljøskade eller overhængende fare herfor, og ikke ved andre negative påvirkninger af natur og miljø. Miljøskadebegrebet er derfor defineret og skal fortolkes på samme måde i de danske miljøansvarsregler, som det er defineret og fortolkes i miljøansvarsdirektivet.

Det betyder, at et helt afgørende element i den danske implementering af miljøansvarsdirektivet har været at sikre, at miljøskader eller overhængende fare for miljøskade forvoldt af stort set alle erhvervsmæssige aktiviteter – på land og på havet - bliver identificeret, og at disse og kun disse negative påvirkninger af miljø og natur bliver behandlet som krævet i miljøansvarsdirektivet. Der forventes relativt få tilfælde af miljøskader eller overhængende fare for miljøskade (5-15 sager årligt), og dermed også, at langt de fleste af de negative påvirkninger af natur og miljø også fremover vil blive behandlet efter de hidtil gældende regler.

I Danmark reguleres erhvervsmæssige aktiviteter påvirkninger af miljø og natur af mange forskellige love, og den danske implementering går derfor ligesom miljøansvarsdirektivet på tværs af den hidtidige regulering af miljø og natur. Ved den danske implementering af miljøansvarsdirektivet er der derfor valgt en 2-lovsmodel, hvor en lov har gennemført de ændringer af 13 relevante love på miljø- og naturområde, som skal sikre, at miljøskaderne og de overhængende farer for miljøskade bliver ”sorteret fra” de andre negative påvirkninger af natur og miljø - og derefter bliver behandlet efter en ny miljøskadelov.

Miljøansvarsdirektivet skulle have været implementeret i medlemslandenes nationale lovgivning 3 år efter direktivets vedtagelse den 30. april 2004, dvs. senest den 30. april 2007. Direktivets krav til forebyggelse og afhjælpning af miljøskader skulle således have gjaldt for miljøskader eller overhængende farer herfor, forårsaget efter den 30. april 2007. Implementering af direktivet har imidlertid været forsinket i størsteparten af medlemslandene, også i Danmark.

De danske miljøansvarsregler trådte i kraft den 1. juli 2008. Da miljøansvarsreglerne ikke har tilbagevirkende kraft gælder direktivets krav til forebyggelse og afhjælpning af miljøskader således for miljøskader eller overhængende farer herfor, forårsaget efter denne dato.

De danske *miljøansvarsregler* omfatter:

- lov nr. ...af ... om undersøgelse, forebyggelse og afhjælpning af miljøskader (miljøskadeloven)
- ændring af en række love på miljø- og naturområdet ved lov nr. ... af ... om ændring af lov om miljøbeskyttelse og forskellige andre love (implementering af miljøansvarsloven),
- Miljøministerens bekendtgørelse nr. ... om (miljøskade og om afhjælpning af miljøskade)
- Miljøministerens bekendtgørelse nr. ... om (delegation)
- Miljøministerens bekendtgørelse nr. ... om (sikkerhedsstillelse)
- Miljøministerens bekendtgørelse nr. ... om (gebyrbetaling)
- Miljøministerens bekendtgørelse nr. ... om (konsultationsordning)
- Fødevareministerens bekendtgørelse nr. ... om (efter lov om fiskeri)
- Transportministerens bekendtgørelse nr. ... om (efter lov om kystbeskyttelse og lov om havne)

Disse regler omtales herefter under et som de danske *miljøansvarsregler*.

Miljøskadeloven fastlægger miljøskadebegrebet og indeholder reglerne om miljøministerens behandling af sagen, når det er afgjort, at der er en miljøskade eller en overhængende fare for en miljøskade og hvem, der er den ansvarlige for skaden eller faren. Miljøskadeloven suppleres af:

- bekendtgørelse om miljøskade og om afhjælpning af miljøskade
- bekendtgørelsen om delegation, der overfører ministerens kompetence til at behandle miljøskadesagerne til de statslige miljøcentre
- bekendtgørelse om sikkerhedsstillelse for omkostningerne ved forebyggelse eller afhjælpning af miljøskader og
- bekendtgørelse om betaling af gebyr for miljøcentrenes behandling af en miljøskadesag.

Loven om ændring af lov om miljøbeskyttelse og forskellige andre love har ændret de love på Miljøministeriets område, som er berørt af den danske implementering af miljøansvarsdirektivet. Loven indeholder reglerne om hvordan og på hvilket grundlag, tilsynsmyndigheden skal træffe afgørelse om, at der er en miljøskade eller en overhængende fare herfor. Her er altså reglerne for, hvordan miljøskaderne og de overhængende farer herfor ”sorteres fra” de andre negative påvirkninger af miljø- og natur.

Efter *miljøbeskyttelsesloven, jordforureningsloven, husdyrbrugloven og lov om miljø og genteknologi* har den ansvarlige for driften af erhvervmæssige aktiviteter et ubetinget ansvar for miljøskader eller overhængende fare herfor på beskyttede arter og internationale naturbeskyttelsesområder, vand og jord. Disse love indeholder også regler om fordeling af det ubetingede ansvar mellem bruger og producent eller importør for miljøskader og overhængende farer herfor, som er forårsaget ved anvendelsen af visse produkter.

Efter *havmiljøloven, vandforsyningsloven, vandløbsloven og råstofloven* kan den ansvarlige for driften af erhvervmæssige aktiviteter have enten et ubetinget ansvar for miljøskader eller overhængende fare herfor på beskyttede arter og internationale naturbeskyttelsesområder, vand og jord – eller alene et ansvar

for miljøskader eller overhængende fare herfor på beskyttede arter og internationale naturbeskyttelsesområder, der sker som følge af fejl eller forsømmelser. I havmiljøloven gælder det ubetingede ansvar for forureninger og overhængende fare herfor i forbindelse med en række aktiviteter, herunder for olie- og kemikalieforurening, klappning, spildevands-udledninger, affaldshåndtering m.v. Det ubetingede ansvar gælder i vandforsyningsloven for vandindvinding, bortledning af grundvand eller anden sænkning af grundvandsstanden, i vandløbsloven for vandopstemning og i råstofloven for håndtering af indvindingsaffald.

Efter *naturbeskyttelsesloven, skovloven, jagt- og vildtforvaltningsloven og Tøndermarskloven* har den ansvarlige for driften af erhvervsmæssige aktiviteter alene et ansvar for miljøskader eller overhængende fare herfor på beskyttede arter og internationale naturbeskyttelsesområder, der sker som følge af fejl eller forsømmelser.

Disse lovændringer suppleres af fødevareministerens og transportministerens bekendtgørelser, der indeholder tilsvarende regler på disse ministeriers områder.

Efter bekendtgørelsen om .... (efter lov om fiskeri) har den ansvarlige for driften af erhvervsmæssige aktiviteter alene et ansvar for miljøskader eller overhængende fare herfor på beskyttede arter og internationale naturbeskyttelsesområder, der sker som følge af fejl eller forsømmelser i forbindelse med fiskeriet.

1.2 FORMÅL

Denne vejledning skal være en hjælp ved vurdering og eventuel afgørelse af, om en negativ påvirkning af miljø eller natur er en miljøskade eller en overhængende fare for en miljøskade, og hvem, der er ansvarlig for miljøskaden eller faren.

Vejledningen retter sig derfor mod både dem, der kan blive ansvarlige for en miljøskade eller en overhængende fare herfor, altså dem, der er ansvarlige for driften af offentlige og private virksomheder, og mod de myndigheder, der skal træffe afgørelserne om miljøskade og overhængende fare herfor, altså tilsynsmyndighederne efter de berørte love på miljø- og naturområdet.

Som det fremgår af beskrivelsen af den danske implementering af miljøansvarsdirektivet, er reglerne om, hvad der er miljøskade og om ansvaret for en sådan skade helt centrale i miljøansvarsreglerne. Det er disse regler, der er afgørende for i hvilket omfang, miljøansvarsdirektivets krav til forebyggelse og afhjælpning af skaderne skal anvendes i Danmark.

Det forventes, at der kun vil være ganske få – i størrelsesordenen 5- 15 sager om året, hvor en negativ påvirkning af miljø og natur indebærer en miljøskade eller en overhængende fare for en miljøskade. Men samtidig forholder det sig sådan, at disse miljøskader og overhængende fare herfor kan forårsages af næsten enhver erhvervsmæssig aktivitet.

Det betyder, at samtidig med, at tilsynsmyndigheder principielt hver gang, der konstateres en negativ påvirkning af miljø eller natur, skal forholde sig til om, den negative påvirkning indebærer en miljøskade eller en overhængende fare, så forventes det, at disse overvejelser kun meget sjældent vil føre til, at der skal

træffes afgørelse om, at der er en miljøskade eller en overhængende fare herfor.

På den baggrund er det meget vigtigt, at tilsynsmyndighederne så hurtigt som muligt i deres behandling af en konstateret negativ påvirkning af miljø eller natur får afklaret, om der kan være en miljøskade eller en overhængende fare for en miljøskade eller ej. I den sammenhæng bliver det afgørende dels, at miljøskadebegrebet er fastlagt så klart som muligt, dels at tilsynsmyndighederne vurderer de forskellige aspekter af en negativ påvirkning af miljø og natur på en sådan måde, at det hurtigt muligt bliver afklaret, om der overhovedet kan være en miljøskade eller en overhængende fare herfor – eller ikke.

Denne vejledning indeholder derfor et forslag til, hvordan og i hvilken rækkefølge de forskellige aspekter af en negativ påvirkning på miljø eller natur vurderes, sådan at de påvirkninger, der overhovedet ikke kan indebære en miljøskade eller en overhængende fare herfor, hurtigst muligt bliver ”sorteret fra”. Hensigten er i videst muligt omfang at undgå, at der bliver anvendt unødige ressourcer på at vurdere, om en negativ påvirkning kunne være en miljøskade eller en overhængende fare herfor.

Der er således en gennemgang af forudsætningerne for, at tilsynsmyndigheden overhovedet skal overveje, om påvirkningen har en sådan karakter og et sådant omfang, at den er en miljøskade eller en overhængende fare herfor. Dette er beskrevet i vejledningens kapitel 2- 6.

Det bemærkes, at det i de efterfølgende kapitler 2 – 9 er valgt alene er at skrive ”miljøskade” og ikke i den sammenhæng hver gang ”eller en overhængende fare herfor”. At ordene ikke er tilføjet, er udelukkende for at forenkle teksten og øge læsevenligheden. Disse kapitlers gennemgang af de relevante kriterier ved vurdering af, om der er en miljøskade, finder i udgangspunktet også anvendelse ved vurdering af, om der er en overhængende fare for miljøskade. Hvornår der kan antages at være ”en overhængende fare” for en miljøskade, og de få særlige regler der gælder, når der træffes afgørelse om en overhængende fare for en miljøskade, er beskrevet i kapitel 10.

Der er herefter en fortolkning af miljøskadebegrebet f.s.v.a. miljøskadernes omfang og karakter, altså hvilken naturressource skal være påvirket, hvor meget og hvor længe. Dette er beskrevet i kapitlerne 7-9.

Det skal her fremhæves, at denne fortolkning tager udgangspunkt i, at der er tilsigtet fuld overensstemmelse mellem det danske miljøskadebegreb og miljøansvarsdirektivets. Fortolkningen er derfor baseret på miljøansvarsdirektivets bestemmelser, direktivets formål og direktivets sammenhæng med andre miljødirektiver, først og fremmest habitat- og vandrammedirektivet. Fortolkningen af skadebegrebet vil blive fastlagt i praksis af klagenævnene og af domstolene, herunder endeligt af EF-Domstolen.

Endelig indeholder vejledningen et særskilt kapitel om, hvornår der må antages at være opstået en overhængende fare for, at en miljøskade indtræder. Det er vejledningens kapitel 10.

Denne vejledning er alene en vejledning om miljøskadebegrebet. Den indeholder således **ikke** nogen gennemgang af hverken de særlige handleforpligtelser, der påhviler skadevolderen, når en miljøskade er sket henholdsvis en overhængende fare herfor er opstået, eller de særlige regler, der gælder for

miljøcentrenes behandling af miljøskadesagerne efter miljøskadeloven og bekendtgørelserne efter loven.

2 Om at afgøre om en skade er en miljøskade

2.1 HVAD KENDETEGNER EN MILJØSKADE - OVERSIGT

En miljøskade er karakteriseret ved, hvornår den er sket, hvilke aktiviteter, den er forårsaget af, og hvordan, den er forårsaget, hvilke ressourcer, den påvirker, og hvordan, den påvirker disse ressourcer.

Når det skal vurderes, om en negativ påvirkning af miljø eller natur er en miljøskade, der skal behandles efter reglerne i miljøskadeloven, er det derfor nødvendigt at se nærmere på disse karakteristika.

Den negative påvirkning:

- Skal være sket indenfor miljøansvarsreglernes tidsmæssige anvendelsesområde.
- Skal være forårsaget af en erhvervmæssig aktivitet.
- Må ikke være omfattet af en af undtagelserne fra miljøansvarsreglernes anvendelsesområde.
- Skal være forårsaget på en sådan måde, at driftsherren for den erhvervmæssige aktivitet vil være ansvarlig for miljøskaden, eller sådan at miljøskaden kunne påvirke eller forventes at påvirke en anden medlemsstat.
- Skal påvirke bestemte beskyttede naturressourcer – beskyttede arter og internationale naturbeskyttelsesområder (natur), vand eller jord, og
- have en dokumenterbar betydelig negativ konsekvens for ressourcens tilstand.

2.2 SAGSBEHANDLINGEN

Det er tilsynsmyndighederne efter lovene på miljø- og naturområdet, der ”sorterer” miljøskaderne fra de øvrige negative påvirkninger af miljø og natur, som de behandler efter disse love. Lovene på miljø- og naturområdet indeholder derfor nu hver et eget kapitel med de miljøansvarsregler, der muliggør denne ”sortering”. Her findes således reglerne om, hvordan og på hvilket grundlag tilsynsmyndigheden træffer afgørelse om, at en negativ påvirkning af miljø og natur udgør en miljøskade, og hvem der er ansvarlig for miljøskaden, og om adgangen til at klage over disse afgørelser. Det skal fremhæves, at der kan klages over alle afgørelser efter disse regler, og at der er en vid kreds af klageberettigede, der ikke blot omfatter berørte personer, virksomheder og myndigheder, men også lokale og landsdækkende organisationer, der har miljø- og natur som hovedformål.

Udgangspunktet er, at kun hvis tilsynsmyndigheden vurderer, at en negativ påvirkning udgør en miljøskade, skal tilsynsmyndigheden træffe afgørelse herom og om, hvem der er ansvarlig for miljøskaden. Er tilsynsmyndigheden en kommunalbestyrelse, hvad den meget ofte vil være, skal kommunalbestyrelsen i så fald sende et udkast til afgørelse herom til det stedlige statslige miljøcenter. Miljøcenteret afgiver en bindende udtalelse i sagen, og kommunalbestyrelsen

træffer herefter sin afgørelse i overensstemmelse med udtalelsen. Denne konsultationsordning finder også anvendelse (i de sjældne tilfælde), hvor regionrådet er tilsynsmyndighed.

Konsultationsordningen er fastlagt i miljøministeriets bekendtgørelse nr. ... Ordningen er tænkt som en overgangsordning. Ordningen skal være en hjælp til kommunalbestyrelser og regionråd i de første år, efter miljøansvarsreglerne er trådt i kraft. Konsultationsordningen vil blive taget op til vurdering i andet halvår 2009.

Er det modsat tilsynsmyndighedens vurdering, at den negative påvirkning ikke udgør en miljøskade, fortsætter tilsynsmyndigheden blot behandlingen af sagen efter de hidtil gældende regler. F.eks.: udgør en stedfunden jordforurening ikke en miljøskade, fortsættes sagsbehandlingen altså blot efter jordforureningslovens almindelige regler. Der træffes ikke særskilt afgørelse herom, medmindre tilsynsmyndigheden bliver anmodet om at træffe en sådan afgørelse af en virksomhed, person, myndighed eller organisation, der har ret til at klage over afgørelser truffet efter miljøansvarsreglerne. Det er en forudsætning for at anmode om, at tilsynsmyndigheden træffer afgørelse, at den klageberettede ledsager anmodningen af oplysninger, som er tilstrækkelige til, at tilsynsmyndigheden kan vurdere, hvorvidt den beskrevne negative påvirkning kan udgøre en miljøskade.

Som nævnt forventes det, at der kun vil være ganske få – i størrelsesordenen 5-15 - sager om året, hvor en negativ påvirkning af miljø og natur udgør en miljøskade. Men samtidig forholder det sig sådan, at miljøskader kan forårsages af næsten enhver erhvervsmæssig aktivitet.

Dertil kommer, at det i tvivlstilfælde kan blive ganske ressourcekrævende at få udredt, om en negativ påvirkning af miljø eller natur, f.eks. en forurening, har en karakter og et omfang, der indebærer, at påvirkningen er en miljøskade. Det gælder både i forhold til tilsynsmyndigheden og den ansvarlige for driften af den erhvervsmæssige aktivitet, der har forårsaget den negative påvirkning. Et meget usikkert skøn er, at der kan være i størrelsesordenen 10 - 30 sager om året, hvor det vil være nødvendigt at udrede den negative påvirknings omfang og karakter nærmere for kunne afgøre, om den udgør en miljøskade.

Det er derfor som beskrevet i vejledningens kapitel 1 vigtigt, at tilsynsmyndighederne efter de berørte love på natur og miljøområdet så hurtigt som muligt i behandlingen af en konstateret negativ påvirkning af miljø eller natur afklarer, om den negative påvirkning overhovedet kan udgøre en miljøskade eller ej.

Der er nedenfor redegjort for, hvordan tilsynsmyndigheden kan tilrettelægge vurderingen af, om en konstateret negativ påvirkning af miljø eller natur kan være en miljøskade, sådan at der hurtigst muligt gøres op med, om det overhovedet er relevant fortsat at vurdere, om påvirkningen kan udgøre en miljøskade.

2.2.1 Konstatning af en negativ påvirkning af natur eller miljø

Tilsynsmyndigheden kan blive opmærksom på en negativ påvirkning af miljø eller natur på flere måder:

I en række love på miljø og naturområder er der pligt til at underrette tilsynsmyndigheden om negative påvirkninger af miljø og natur, og i alle love er der pligt til at underrette tilsynsmyndighederne, hvis den negative påvirkning ud-

gør en miljøskade (eller en overhængende fare herfor). Den ansvarlige for driften af den erhvervsmæssige aktivitet, der har forårsaget en negativ påvirkning, herunder en miljøskade (eller en overhængende fare herfor), vil være forpligtet til at underrette tilsynsmyndigheden.

Tilsynsmyndigheden kan også få viden om en forurening eller en anden negativ påvirkning af miljø eller natur /skade fra andre, der har opdaget forureningen m.v. eller gennem sit eget tilsyn.

Tilsynsmyndigheden skal i alle tilfælde, hvor den får viden om en forurening eller anden negativ påvirkning af natur eller miljø vurdere, om den negative påvirkning kan udgøre en miljøskade. Tilsynsmyndighedens vurdering er afhængig af, hvilken negativ påvirkning fra den erhvervsmæssige aktivitet, der er tale om. Påvirkningerne fra visse erhvervsmæssige aktiviteter medfører, at den ansvarlige for driften af sådanne erhvervsmæssige aktiviteter bliver omfattet af et ubetinget ansvar for miljøskade på natur (beskyttede arter og internationale naturbeskyttelsesområder), vand og jord. Påvirkninger forårsaget af alle andre erhvervsmæssige aktiviteter medfører et ansvar for miljøskade på natur som følge af fejl eller forsømmelser. Derudover vil der i nogle tilfælde skulle foretages en vurdering af, om det ubetingede ansvar skal fordeles mellem producenten og brugeren.

Forslaget til tilrettelæggelse af vurderingerne er skitseret i beslutningstræerne i figur 2.1, 2.2 og 2.3, der i skemaform gennemgår elementerne i vurderingen ved henholdsvis

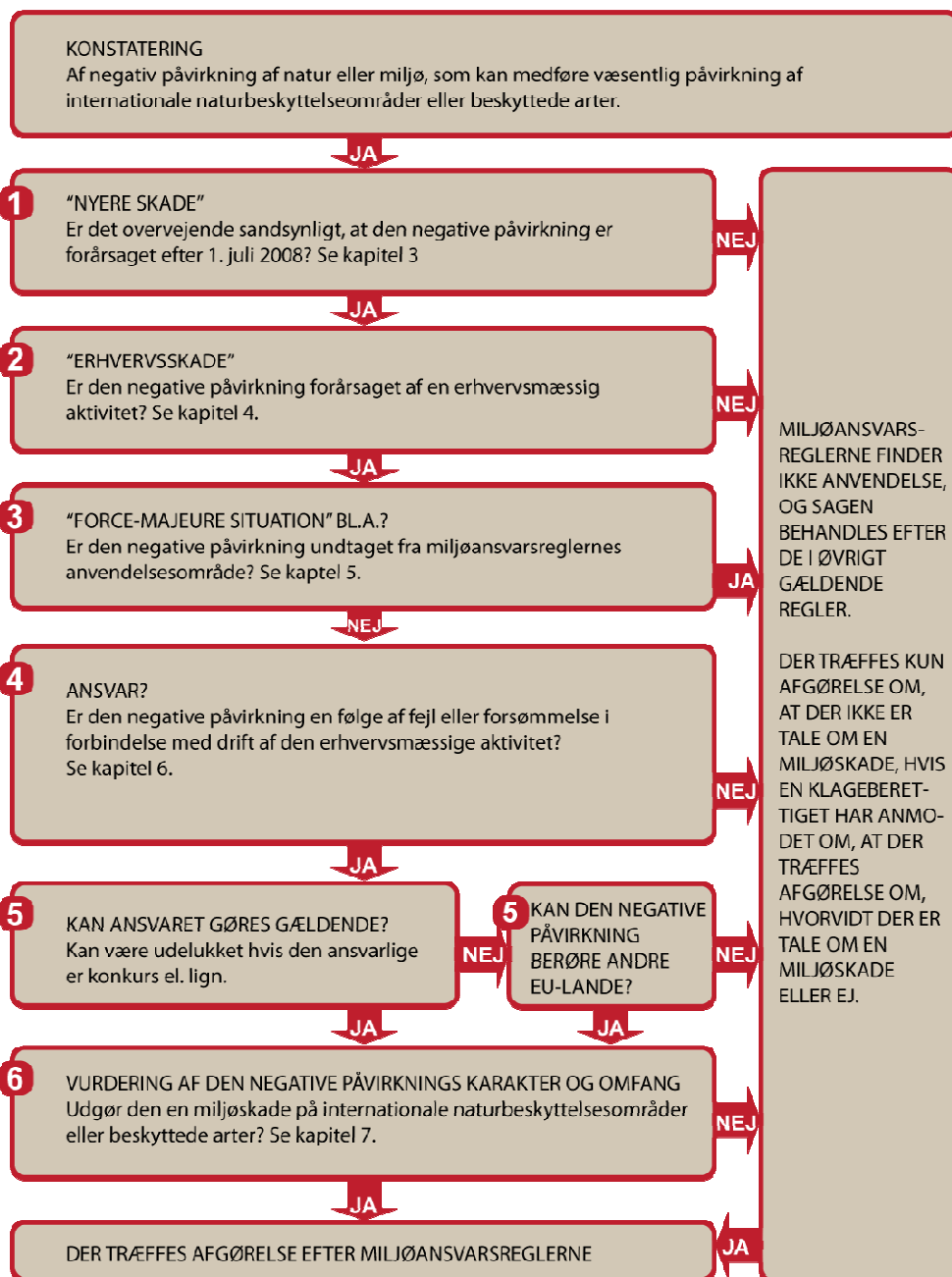
- ansvar ved fejl og forsømmelser (figur 2.1),
- det ubetingede ansvar (figur 2.2) og
- producentansvaret (figur 2.3).

2.2.2 Miljøskade på natur, forårsaget af fejl eller forsømmelse

Beslutningstræet ”ansvar ved fejl og forsømmelser” i figur x gennemgår elementerne i vurderingen af, om negative påvirkninger fra erhvervsmæssige aktiviteter har forårsaget en miljøskade på natur i de tilfælde, hvor de negative påvirkninger er reguleret af:

- Naturbeskyttelsesloven
- Skovloven
- Jagt og Vildtforvaltningsloven
- Tøndermarksloven
- Bekendtgørelse om ... (efter lov om fiskeri)
- Råstofloven, dog ikke hvis håndtering af indvindingsaffald har forårsaget den negative påvirkning,
- Vandforsyningsloven, dog ikke hvis vandindvinding har forårsaget den negative påvirkning,
- Vandløbsloven, dog ikke hvis opstemning af vand har forårsaget den negative påvirkning og
- Havmiljøloven, dog ikke hvis visse forureninger m.v. har forårsaget den negative påvirkning.

FIGUR 2.1 ANSVAR VED FEJL OG FORSØMMELSER

Udgangspunktet er, at der er konstateret en negativ påvirkning af natur eller miljø, som kunne medføre en væsentlig påvirkning af internationale naturbeskyttelsesområder eller beskyttede arter. Tilsynsmyndighedens vurdering kan herefter ske således:

1. Tilsynsmyndigheden vurderer som det første, om den negative påvirkning åbenbart er af ældre dato. I praksis vil det indtil videre betyde, at det vurderes, om den negative påvirkning er sket eller forårsaget før 1. juli 2008. Forældelse af ansvaret for miljøskader vil først være relevant om 30 år.

Den *tidsmæssige afgrænsning* af hvilke negative påvirkninger af miljø og natur, der kan udgøre en miljøskade følger af miljøskadelovens § 3, og § 60, og er nærmere beskrevet i vejledningens kapitel 3.

Er svaret, at den negative påvirkning ikke er sket eller forårsaget efter 1. juli 2008, er det ikke længere relevant at overveje miljøansvarsreglernes anvendelse. Sagens behandling fortsættes efter den lov, tilsynet føres efter – dvs. på fuldstændig samme måde som før miljøansvarsreglerne trådte i kraft.

Er svaret nej, men en klageberettiget har anmodet om, at der træffes afgørelse, skal tilsynsmyndigheden træffe en afgørelse efter miljøansvarsreglerne i den lov, der føres tilsyn efter, se f.eks. naturbeskyttelseslovens § 77 h. Denne afgørelse kan tilsynsmyndigheden her træffe på det foreliggende grundlag, da det allerede hermed er klart, at der ikke er en miljøskade, der skal behandles efter miljøskadeloven, jf. miljøskadelovens § 60.

Er svaret ja, fortsætter tilsynsmyndigheden sin afklaring af, om der er tale om en miljøskade.

2. Tilsynsmyndigheden vurderer herefter, om den negative påvirkning er forårsaget af en erhvervmæssig aktivitet.

Det betyder, at kun negative påvirkninger af miljø eller natur, som er forårsaget ved en erhvervmæssig aktivitet, kan være en miljøskade, der skal behandles efter miljøskadeloven, jf. denne lovs § 5.

Fortolkningen af begrebet ”erhvervmæssig aktivitet” er nærmere beskrevet i vejledningens kapitel 4.

Er svaret nej, den negative påvirkning er ikke forårsaget ved en erhvervmæssig aktivitet, er det ikke længere relevant at overveje miljøansvarsreglernes anvendelse. Sagens behandling fortsættes efter den lov, tilsynet føres efter – dvs. på fuldstændig samme måde som før miljøansvarsreglerne trådte i kraft.

Er svaret nej, men en klageberettiget har anmodet om, at der træffes afgørelse, skal tilsynsmyndigheden træffe en afgørelse efter miljøansvarsreglerne i den lov, der føres tilsyn efter, se f.eks. naturbeskyttelseslovens § 77 h. Denne afgørelse kan tilsynsmyndigheden her træffe på det foreliggende grundlag, da det allerede hermed er klart, at der ikke er en miljøskade, der skal behandles efter miljøskadeloven, jf. miljøskadelovens § 5.

Er svaret ja, fortsætter tilsynsmyndigheden sin afklaring af, om der er tale om en miljøskade.

3. Det er herefter relevant for tilsynsmyndigheden at vurdere, om skaden er forårsaget på en sådan måde, at den er omfattet af undtagelserne fra hvilke negative påvirkninger, der kan udgøre en miljøskade.

Disse undtagelser følger af miljøskadelovens § 4, § 7, stk. 2 og § 8, stk. 4. Undtagelserne er nærmere beskrevet i vejledningens kapitel 5.

Er den negative påvirkning omfattet af en undtagelse, fortsættes sagens behandling fortsættes efter den lov, tilsynet føres efter – dvs. på fuldstændig samme måde som før miljøansvarsreglerne trådte i kraft.

Er svaret nej, men en klageberettiget har anmodet om, at der træffes afgørelse, skal tilsynsmyndigheden træffe en afgørelse efter miljøansvarsreglerne i den lov, der føres tilsyn efter, se f.eks. naturbeskyttelseslovens § 77 h. Denne afgørelse kan tilsynsmyndigheden her træffe på det foreliggende grundlag, da det

allerede hermed er klart, at der ikke er en miljøskade, der skal behandles efter miljøskadeloven.

Det kan ikke udelukkes, at der kan forekomme situationer, hvor der ikke er et tilstrækkeligt grundlag for at afgøre om undtagelserne finder anvendelse. I sådanne tilfælde, vil tilsynsmyndigheden efter den lov, tilsynet føres efter, kunne påbyde den ansvarlige for den erhvervmæssige aktivitet at give oplysninger og foretage eventuelle undersøgelser m.v., der kan belyse de faktiske omstændigheder og dermed klarlægge årsagen til den negative påvirkning, se f.eks. naturbeskyttelseslovens § 77 c.

Finder ingen undtagelse anvendelse, fortsætter tilsynsmyndigheden sin afklaring af, om der er tale om en miljøskade.

4. Herefter vurderer tilsynsmyndigheden, om den negative påvirkning af natur eller miljø er en følge af, at der er sket fejl eller forsømmelser i forbindelse med driften af den erhvervmæssige aktivitet.

Ansvar for en miljøskade på natur som følge af fejl eller forsømmelse er nærmere beskrevet i vejledningens kapitel 6, afsnit 4.

Er svaret nej, den negative påvirkning er ikke en følge af fejl eller forsømmelse, fortsættes sagens behandling efter den lov, tilsynet føres efter – dvs. på fuldstændig samme måde, som før miljøansvarsreglerne trådte i kraft.

Er svaret nej, men en klageberettiget har anmodet om, at der træffes afgørelse, skal tilsynsmyndigheden træffe en afgørelse efter miljøansvarsreglerne i den lov, der føres tilsyn efter, se f.eks. naturbeskyttelseslovens § 77 h. Der træffes her afgørelse om, at der ikke er ansvar for miljøskaden, og at en mulig miljøskade derfor ikke ville skulle behandles efter miljøskadeloven. Den relevante bestemmelse om ansvar for en miljøskade på natur findes i den lov, tilsynet føres efter, se f.eks. naturbeskyttelseslovens § 77a, stk. 2.

Er svaret tvivlsomt, kan tilsynsmyndigheden efter den lov, tilsynet føres efter, påbyde den ansvarlige for den erhvervmæssige aktivitet at give oplysninger og foretage eventuel undersøgelse m.v., der kan klarlægge årsagen til den negative påvirkning, se f.eks. naturbeskyttelseslovens § 77 c.

Er svaret ja, fortsætter tilsynsmyndigheden sin afklaring af, om der er tale om en miljøskade.

5. I umiddelbar fortsættelse heraf opstår spørgsmål, om ansvaret for en miljøskade ville kunne gøres gældende. Det kan fx være udelukket at gøre ansvaret gældende, hvis den ansvarlige er gået konkurs eller på tilsvarende måde er konstateret insolvent.

Er det udelukket at gøre ansvaret gældende, er det ikke længere relevant at overveje, om den negative påvirkning af natur eller miljø udgør en miljøskade, medmindre denne miljøskade kunne påvirke et af de andre EU-medlemslande. Hvis dette ikke er tilfældet, fortsættes sagens behandling efter den lov, tilsynet føres efter – dvs. på fuldstændig samme måde, som før miljøansvarsreglerne trådte i kraft. Har en klageberettiget i denne situation anmodet om en afgørelse, træffes der afgørelse efter den lov, der føres tilsyn efter, om at det ikke er muligt at gøre ansvaret gældende, og at en mulig miljøskade derfor ikke ville kunne behandles efter miljøskadeloven.

Er det ikke udelukket at gøre ansvaret gældende, eller ville den mulige miljøskade kunne påvirke andre medlemslande fortsætter tilsynsmyndigheden sin afklaring af, om der er tale om en miljøskade.

6. Herefter skal tilsynsmyndigheden vurdere, om den negative påvirkning har et sådant omfang og en sådan karakter, at den er en miljøskade.

I kapitel 7 er der redegjort for fortolkningen af miljøskade på natur for så vidt angår kravene til den negative påvirknings omfang og karakter og hvordan dette påvirker gunstig bevaringsstatus for de beskyttede arter og internationale naturbeskyttelsesområder.

Er svaret nej, den negative påvirkning har ikke karakter af en miljøskade, og har ingen klageberettiget anmodet om en afgørelse, fortsættes sagens behandling efter den lov, tilsynet føres efter – dvs. på fuldstændig samme måde, som før miljøansvarsreglerne trådte i kraft.

Er svaret nej, men en klageberettiget har anmodet om, at der træffes afgørelse, skal tilsynsmyndigheden træffe en afgørelse efter miljøansvarsreglerne i den lov, der føres tilsyn efter, se f.eks. naturbeskyttelseslovens § 77 h.

Er svaret tvivlsomt, kan tilsynsmyndigheden efter den lov, tilsynet føres efter, påbyde den ansvarlige for den erhvervsmæssige aktivitet at give oplysninger og foretage eventuel undersøgelser m.v., der kan klarlægge karakteren og omfanget af den negative påvirkning på opnåelse eller bevarelse af gunstig bevaringsstatus for de beskyttede arter og de internationale naturbeskyttelsesområder. Se f.eks. naturbeskyttelseslovens § 77c.

Er svaret ja træffes der afgørelse herom efter miljøansvarsreglerne i den lov, tilsynet føres efter. Der træffes i så fald enten en afgørelse om, at der er en miljøskade og hvem der er ansvarlig for denne miljøskade eller blot en afgørelse om, at der er en miljøskade, der kan påvirke andre medlemslande. Se f.eks. naturbeskyttelseslovens §§ 77 e og 77 f.

2.2.3 Ubetinget ansvar for miljøskade på natur, vand eller jord

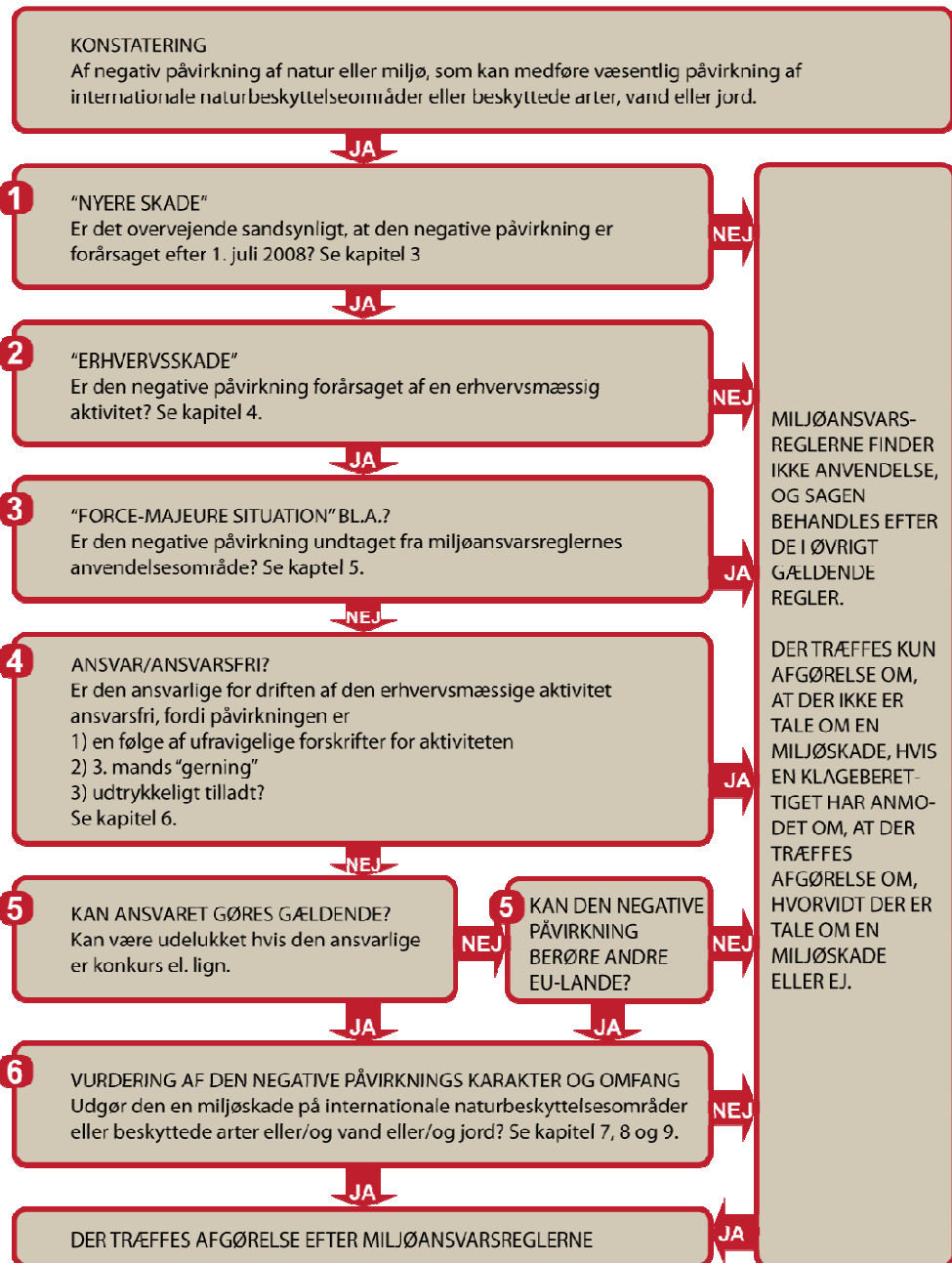
Beslutningstræet ”ubetinget ansvar” i figur x gennemgår elementerne i vurderingen af, om negative påvirkninger fra erhvervsmæssige aktiviteter har forårsaget en miljøskade, hvis de negative påvirkninger er opstået ved:

- Håndtering af indvindingsaffald, jf. råstoflovens § 33 b, stk. 2,
- Vandindvinding, herunder indvinding med henblik på bortledning eller grundvandssænkning, jf. vandforsyningslovens § 68 a, stk. 2,
- Opstemning af vand, jf. vandløbslovens § 60 b, stk. 2 og
- Bekendtgørelse om... (efter havnelov og lov om kystbeskyttelse), visse forureninger m.v. fra platforme, skibe eller luftfartøjer, jf. havmiljølovens § 47 c, stk. 1-3,

eller de negative påvirkninger er reguleret af:

- Miljøbeskyttelsesloven,
- Jordforureningsloven,
- Husdyrbrugloven eller
- Lov om miljø og genteknologi,
medmindre

de negative påvirkninger er en følge af anvendelse af pesticider, biocider, genetisk modificerede organismer eller anvendelse af affald eller gødning til jordbrugsformål – i så fald anvendes beslutningstræet ”producentansvar”.

FIGUR 2.2 DET UBETINGEDE ANSVAR

Udgangspunktet er, at der er konstateret en negativ påvirkning af natur eller miljø, som kunne medføre en væsentlig påvirkning af internationale naturbeskyttelsesområder eller beskyttede arter eller vand, eller det der konstateret en ikke uvæsentlig jordforurening med stoffer eller organismer. Tilsynsmyndighedens vurdering kan herefter ske således:

1. Tilsynsmyndigheden vurderer som det første, om den negative påvirkning åbenbart er af ældre dato. I praksis vil det indtil videre betyde, at det vurderes, om den negative påvirkning er sket eller forårsaget før 1. juli 2008. Forældelse af ansvaret for miljøskader vil først være relevant om 30 år.

Den *tidsmæssige afgrænsning* af hvilke negative påvirkninger af miljø og natur, der kan udgøre en miljøskade følger af miljøskadelovens § 3, og § 60, og er nærmere beskrevet i vejledningens kapitel 3.

Er svaret, at den negative påvirkning ikke er sket eller forårsaget efter 1. juli 2008, er det ikke længere relevant at overveje miljøansvarsreglernes anvendelse. Sagens behandling fortsættes efter den lov, tilsynet føres efter – dvs. på fuldstændig samme måde som før miljøansvarsreglerne trådte i kraft.

Er svaret nej, men en klageberettiget har anmodet om, at der træffes afgørelse, skal tilsynsmyndigheden træffe en afgørelse efter miljøansvarsreglerne i den lov, der føres tilsyn efter, se f.eks. miljøbeskyttelseslovens § 73 i. Denne afgørelse kan tilsynsmyndigheden her træffe på det foreliggende grundlag, da det allerede hermed er klart, at der ikke er en miljøskade, der skal behandles efter miljøskadeloven, jf. miljøskadelovens § 60.

Er svaret ja, fortsætter tilsynsmyndigheden sin afklaring af, om der er tale om en miljøskade.

2. Tilsynsmyndigheden vurderer herefter, om den negative påvirkning er forårsaget af en erhvervmæssig aktivitet.

Det betyder, at kun negative påvirkninger af miljø eller natur, som er forårsaget ved en erhvervmæssig aktivitet, kan være en miljøskade, der skal behandles efter miljøskadeloven, jf. denne lovs § 5.

Fortolkningen af begrebet ”erhvervmæssig aktivitet” er nærmere beskrevet i vejledningens kapitel 4.

Er svaret nej, den negative påvirkning er ikke forårsaget ved en erhvervmæssig aktivitet, er det ikke længere relevant at overveje miljøansvarsreglernes anvendelse. Sagens behandling fortsættes efter den lov, tilsynet føres efter – dvs. på fuldstændig samme måde som før miljøansvarsreglerne trådte i kraft.

Er svaret nej, men en klageberettiget har anmodet om, at der træffes afgørelse, skal der træffes en udtrykkelig afgørelse herom efter den lov, tilsynet føres efter. Se f.eks. miljøbeskyttelseslovens § 73 i.

Denne afgørelse kan tilsynsmyndigheden her træffe på det foreliggende grundlag, da det allerede hermed er klart, at der ikke er en miljøskade, der skal behandles efter miljøskadeloven, jf. miljøskadelovens § 5.

Er svaret ja, fortsætter tilsynsmyndigheden sin afklaring af, om der er tale om en miljøskade.

3. Det er herefter relevant for tilsynsmyndigheden at vurdere, om skaden er forårsaget på en sådan måde, at den er omfattet af undtagelserne fra hvilke negative påvirkninger, der kan udgøre en miljøskade.

Disse undtagelser følger af miljøskadelovens § 4, § 7, stk. 2 og § 8, stk. 4. Undtagelserne er nærmere beskrevet i vejledningens kapitel 5.

Er den negative påvirkning omfattet af en undtagelse, fortsættes sagsbehandling efter den lov, der føres tilsyn efter, – dvs. på fuldstændig samme måde som før miljøansvarsreglerne trådte i kraft.

Er svaret nej, men en klageberettiget har anmodet om, at der træffes afgørelse, skal der træffes en udtrykkelig afgørelse herom efter den lov, tilsynet føres efter. Se f.eks. miljøbeskyttelseslovens § 73 i.

Denne afgørelse kan tilsynsmyndigheden her træffe på det foreliggende grundlag, da det allerede hermed er klart, at der ikke er en miljøskade, der skal behandles efter miljøskadeloven.

Det kan ikke udelukkes, at der kan forekomme situationer, hvor der ikke er et tilstrækkeligt grundlag for at afgøre om undtagelserne finder anvendelse. I sådanne tilfælde, vil tilsynsmyndigheden efter den lov, tilsynet føres efter, kunne påbyde den ansvarlige for den erhvervsmæssige aktivitet at give oplysninger og foretage eventuelle undersøgelser m.v., der kan belyse de faktiske omstændigheder og dermed klarlægge årsagen til den negative påvirkning, se f.eks. miljøbeskyttelseslovens § 73 e.

Finder ingen undtagelse anvendelse, fortsætter tilsynsmyndigheden sin afklaring af, om der er tale om en miljøskade.

4. Herefter vurderer tilsynsmyndigheden, om den ansvarlige for driften af den erhvervsmæssige aktivitet har godtgjort, at der ikke er ansvar for en mulig miljøskade, fordi den negative påvirkning

- følger af efterkommelse af ufravigelige forskrifter,
- er forårsaget af 3. mand på trods af, at der var etableret passende sikkerhedsforanstaltninger

eller

- er en følge af en udtrykkeligt tilladt påvirkning, d.v.s. en udtrykkeligt tilladt emission eller begivenhed, og der ikke er udvist uforsvarlig adfærd

Betingelserne for, at der ikke er ansvar for en miljøskade, er nærmere beskrevet i vejledningens kapitel 6, afsnit 3.1

Er svaret ja, ansvarsfrihed er godtgjort, fortsættes sagens behandling efter den lov, tilsynet føres efter, – dvs. på fuldstændig samme måde, som før miljøansvarsreglerne trådte i kraft.

Er svaret ja, men en klageberettiget har anmodet om en afgørelse, træffes der efter den lov, tilsynet føres efter, en udtrykkelig afgørelse om, at der ikke er ansvar for miljøskaden, og at en mulig miljøskade derfor ikke ville skulle behandles efter miljøskadeloven. Den relevante bestemmelse om ansvarsfrihed for en miljøskade findes i den lov, tilsynet føres efter, se f.eks. miljøbeskyttelseslovens 73 d.

Er svaret nej, fortsætter tilsynsmyndigheden sin afklaring af, om der er tale om en miljøskade.

5. I umiddelbar fortsættelse heraf opstår spørgsmål, om ansvaret for en miljøskade ville kunne gøres gældende. Det kan fx være udelukket at gøre ansvaret gældende, hvis den ansvarlige er gået konkurs eller på tilsvarende måde er konstateret insolvent.

Er det udelukket at gøre ansvaret gældende, er det ikke længere relevant at overveje, om den negative påvirkning af natur eller miljø udgør en miljøskade,

medmindre denne miljøskade kunne påvirke et af de andre EU-medlemslande. Hvis dette ikke er tilfældet, fortsættes sagens behandling efter den lov, tilsynet føres efter – dvs. på fuldstændig samme måde, som før miljøansvarsreglerne trådte i kraft. Har en klageberettiget i denne situation anmodet om en afgørelse, træffes en udtrykkelig afgørelse efter den lov, tilsynet føres efter.

om, at det ikke er muligt at gøre ansvaret gældende, og at en mulig miljøskade derfor ikke ville kunne behandles efter miljøskadeloven. Se f.eks. miljøbeskyttelseslovens § 73 i.

Er det ikke udelukket at gøre ansvaret gældende, eller ville den mulige miljøskade kunne påvirke andre medlemslande fortsætter tilsynsmyndigheden sin afklaring af, om der er tale om en miljøskade.

6. Herefter skal tilsynsmyndigheden vurdere, om den negative påvirkning har et sådant omfang og en sådan karakter, at den er en miljøskade.

I kapitel 7 er der redegjort for fortolkningen af miljøskade på natur for så vidt angår kravene til den negative påvirknings omfang og karakter og hvordan dette påvirker gunstig bevaringsstatus for de beskyttede arter og internationale naturbeskyttelsesområder.

I kapitel 8 er der redegjort for fortolkningen af miljøskade på vand for så vidt angår kravene til den negative påvirknings omfang og karakter og hvordan dette påvirker den kvantitative, kemiske eller økologiske tilstand eller det økologiske potentiale for vandforekomster, omfattet af miljømålsloven.

I kapitel 9 er der redegjort for fortolkningen af miljøskade på jord for så vidt angår kravene til jordforureningens omfang og karakter, herunder hvilken risiko den indebærer for menneskers sundhed.

Er svaret nej, den negative påvirkning har ikke karakter af en miljøskade, og har ingen klageberettiget anmodet om en afgørelse, fortsættes sagens behandling efter den lov, tilsynet føres efter – dvs. på fuldstændig samme måde, som før miljøansvarsreglerne trådte i kraft.

Er svaret nej, men en klageberettiget har anmodet om, at der træffes afgørelse, skal der træffes en udtrykkelig afgørelse herom efter den lov, tilsynet føres efter. Se f.eks. miljøbeskyttelseslovens § 73 i.

Er svaret tvivlsomt, kan tilsynsmyndigheden efter den lov, tilsynet føres efter, påbyde den ansvarlige for den erhvervsmæssige aktivitet at give oplysninger og foretage eventuel undersøgelser m.v., der kan klarlægge karakteren og omfanget af den negative påvirkning. Se f.eks. miljøbeskyttelseslovens § 73e.

Er svaret ja træffes der afgørelse herom efter den lov, tilsynet føres efter. Der træffes i så fald enten en afgørelse om, at der er en miljøskade og hvem der er ansvarlig for denne miljøskade eller blot en afgørelse om, at der er en miljøskade, der kan påvirke andre medlemslande. Se f.eks. miljøbeskyttelseslovens §§ 73 f og 77 g.

2.2.4 Sager hvor der kan være producentansvar

Beslutningstræet ”producentansvar” i bilag x gennemgår elementerne i vurdering af, om det ubetingede ansvar skal fordeles i mellem producenten og brugeren. Dette beslutningstræet skal således ses i sammenhæng med/som et

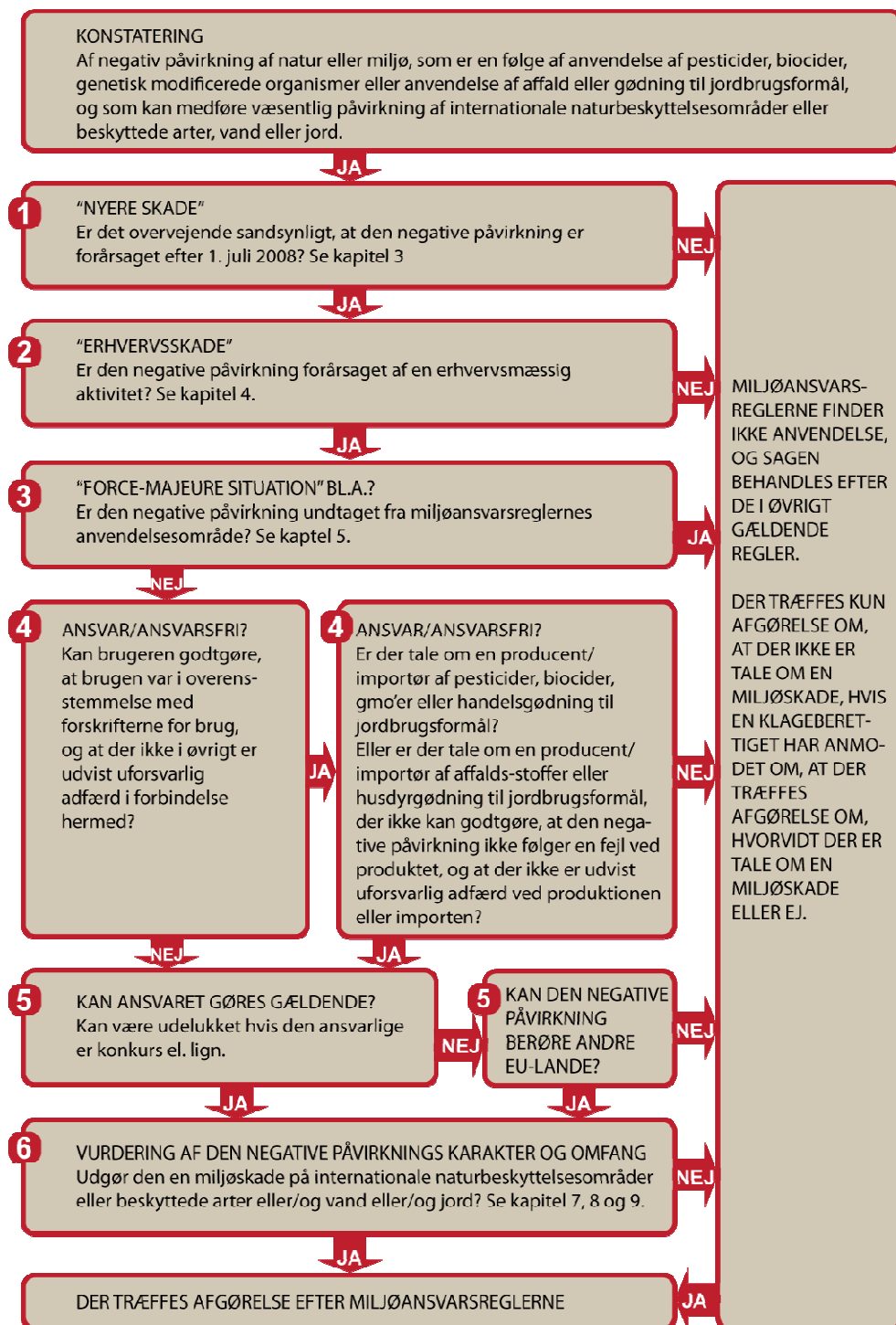

supplement til beslutningstræet om det ubetingede ansvar. Denne vurdering foretages i de tilfælde, hvor de negative påvirkninger er reguleret af:

- Miljøbeskyttelsesloven,
- Jordforureningsloven,
- Husdyrbrugloven eller
- Lov om miljø og genteknologi

og

er en følge af anvendelse af pesticider, biocider, genetisk modificerede organismer eller anvendelse af affald eller gødning til jordbrugsformål.

FIGUR 2.3 PRODUCENTANSVARET

Udgangspunktet er, at der er konstateret en negativ påvirkning af natur eller miljø, som kunne medføre en væsentlig påvirkning af internationale naturbeskyttelsesområder eller beskyttede arter eller vand, eller det der konstateret en ikke uvæsentlig jordforurening med stoffer eller organismer. Tilsynsmyndighedens vurdering kan herefter ske således:

1. Tilsynsmyndigheden vurderer som det første, om den negative påvirkning åbenbart er af ældre dato. I praksis vil det indtil videre betyde, at det vurderes, om den negative påvirkning er sket eller forårsaget før 1. juli 2008. Forældelse af ansvaret for miljøskader vil først være relevant om 30 år.

Den *tidsmæssige afgrænsning* af hvilke negative påvirkninger af miljø og natur, der kan udgøre en miljøskade følger af miljøskadelovens § 3, og § 60, og er nærmere beskrevet i vejledningens kapitel 3.

Er svaret, at den negative påvirkning ikke er sket eller forårsaget efter 1. juli 2008, er det ikke længere relevant at overveje miljøansvarsreglernes anvendelse. Sagens behandling fortsættes efter den lov, tilsynet føres efter – dvs. på fuldstændig samme måde som før miljøansvarsreglerne trådte i kraft.

Er svaret nej, men en klageberettiget har anmodet om, at der træffes afgørelse, skal tilsynsmyndigheden træffe en afgørelse efter miljøansvarsreglerne i den lov, der føres tilsyn efter, se f.eks. miljøbeskyttelseslovens § 73 i. Denne afgørelse kan tilsynsmyndigheden her træffe på det foreliggende grundlag, da det allerede hermed er klart, at der ikke er en miljøskade, der skal behandles efter miljøskadeloven, jf. miljøskadelovens § 60.

Er svaret ja, fortsætter tilsynsmyndigheden sin afklaring af, om der er tale om en miljøskade.

2. Tilsynsmyndigheden vurderer herefter, om den negative påvirkning er forårsaget af en erhvervmæssig aktivitet.

Det betyder, at kun negative påvirkninger af miljø eller natur, som er forårsaget ved en erhvervmæssig aktivitet, kan være en miljøskade, der skal behandles efter miljøskadeloven, jf. denne lovs § 5.

Fortolkningen af begrebet ”erhvervmæssig aktivitet” er nærmere beskrevet i vejledningens kapitel 4.

Er svaret nej, den negative påvirkning er ikke forårsaget ved en erhvervmæssig aktivitet, er det ikke længere relevant at overveje miljøansvarsreglernes anvendelse. Sagens behandling fortsættes efter den lov, tilsynet føres efter – dvs. på fuldstændig samme måde som før miljøansvarsreglerne trådte i kraft.

Er svaret nej, men en klageberettiget har anmodet om, at der træffes afgørelse, skal der træffes en udtrykkelig afgørelse herom efter den lov, tilsynet føres efter. Se f.eks. miljøbeskyttelseslovens § 73 i. Denne afgørelse kan tilsynsmyndigheden her træffe på det foreliggende grundlag, da det allerede hermed er klart, at der ikke er en miljøskade, der skal behandles efter miljøskadeloven, jf. miljøskadelovens § 5.

Er svaret ja, fortsætter tilsynsmyndigheden sin afklaring af, om der er tale om en miljøskade.

3. Det kan herefter være relevant for tilsynsmyndigheden at vurdere, om skaden er forårsaget på en sådan måde, at den er omfattet af undtagelserne fra hvilke negative påvirkninger, der kan udgøre en miljøskade.

Disse undtagelser følger af miljøskadelovens § 4, § 7, stk. 2 og § 8, stk. 4. Undtagelserne er nærmere beskrevet i vejledningens kapitel 5.

Er den negative påvirkning omfattet af en undtagelse, fortsættes sagsbehandling efter den lov, der føres tilsyn efter, – dvs. på fuldstændig samme måde som før miljøansvarsreglerne trådte i kraft.

Er svaret nej, men en klageberettiget har anmodet om, at der træffes afgørelse, skal der træffes en udtrykkelig afgørelse herom efter den lov, tilsynet føres efter. Se f.eks. miljøbeskyttelseslovens § 73 i.

Denne afgørelse kan tilsynsmyndigheden her træffe på det foreliggende grundlag, da det allerede hermed er klart, at der ikke er en miljøskade, der skal behandles efter miljøskadeloven.

Finder ingen undtagelse anvendelse, fortsætter tilsynsmyndigheden sin afklaring af, om der er tale om en miljøskade.

Det kan ikke udelukkes, at der kan forekomme situationer, hvor der ikke er et tilstrækkeligt grundlag for at afgøre om undtagelserne finder anvendelse. I sådanne tilfælde, vil tilsynsmyndigheden efter den lov, tilsynet føres efter, kunne påbyde enten brugeren eller producenten (eller importøren) at give oplysninger og foretage eventuelle undersøgelser m.v., der kan belyse de faktiske omstændigheder og dermed klarlægge årsagen til den negative påvirkning. Se f.eks. miljøbeskyttelseslovens § 73e. Tilsynsmyndigheden bør dog forud for meddelelse af et sådant påbud så vidt muligt have afklaret, om det må antages at være brugeren eller producenten (eller importøren), der vil anset for ansvarlig for den mulige miljøskade, jf. herom nedenfor under 4.

- 4.a. Herefter vurderer tilsynsmyndigheden, om brugeren af produktet har godtgjort, at produktet er brugt i overensstemmelse med forskrifterne for brug, og at der ikke er udvist uforsvarlig adfærd ved brugen.

Er svaret nej, fortsætter tilsynsmyndigheden sin afklaring af, om der er tale om en miljøskade, der skal behandles efter miljøskadeloven, se nedenfor under 5. og 6.

Er svaret ja, vurderer tilsynsmyndigheden, om producenten (eller importøren) er ansvarlig, hvis der er en miljøskade, se nedenfor under 4.b. .

- 4.b. Er brugeren ansvarsfri, vil producenten eller importøren være ansvarlig, hvis der er en miljøskade. Tilsynsmyndigheden fortsætter sin afklaring af, om der er tale om en miljøskade, der skal behandles efter miljøskadeloven, se nedenfor under 5. og 6..

Dette gælder, medmindre at den negative påvirkning er forårsaget ved anvendelse af affald eller husdyrgødning til jordbrugsformål, og producenten (eller importøren) af affaldet henholdsvis husdyrgødningen godtgør, at der ikke er fejl ved affaldet henholdsvis husdyrgødningen, og at der ikke er udvist uforsvarlig adfærd ved produktionen eller importen. Hvis dette er tilfældet, fortsættes sagens behandling efter den lov, tilsynet føres efter – dvs. på fuldstæn-

dig samme måde, som før miljøansvarsreglerne trådte i kraft. Har en klageberettiget i denne situation anmodet om en afgørelse, træffes en udtrykkelig afgørelse efter den lov, tilsynet føres efter, om, at der ikke er ansvar for miljøskaden, og at en mulig miljøskade derfor ikke ville skulle behandles efter miljøskadeloven. Se f.eks. miljøbeskyttelseslovens § 73 i og § 73 b, stk. 4, jf. stk. 5.

I vejledningens kapitel 6, afsnit 3.2. er der nærmere redegjort for producenter (eller importørers) ansvar

5. I umiddelbar fortsættelse heraf opstår spørgsmål, om ansvaret for en miljøskade ville kunne gøres gældende. Det kan fx være udelukket at gøre ansvaret gældende, hvis brugeren henholdsvis producenten (eller importøren) er gået konkurs eller på tilsvarende måde er konstateret insolvent.

Er det udelukket at gøre ansvaret gældende, er det ikke længere relevant at overveje, om den negative påvirkning af natur eller miljø udgør en miljøskade, medmindre denne miljøskade kunne påvirke et af de andre EU-medlemslande. Hvis dette ikke er tilfældet, fortsættes sagens behandling efter den lov, tilsynet føres efter – dvs. på fuldstændig samme måde, som før miljøansvarsreglerne trådte i kraft. Har en klageberettiget i denne situation anmodet om en afgørelse, træffes en udtrykkelig afgørelse efter den lov, tilsynet føres efter, om, at det ikke er muligt at gøre ansvaret gældende, og at en mulig miljøskade derfor ikke ville kunne behandles efter miljøskadeloven. Se f.eks. miljøbeskyttelseslovens § 73 i.

Er det ikke udelukket at gøre ansvaret gældende, eller ville den mulige miljøskade kunne påvirke andre medlemslande fortsætter tilsynsmyndigheden sin afklaring af, om der er tale om en miljøskade.

6. Herefter skal tilsynsmyndigheden vurdere, om den negative påvirkning har et sådant omfang og en sådan karakter, at den er en miljøskade.

I kapitel 7 er der redegjort for fortolkningen af miljøskade på natur for så vidt angår kravene til den negative påvirknings omfang og karakter og hvordan dette påvirker gunstig bevaringsstatus for de beskyttede arter og internationale naturbeskyttelsesområder.

I kapitel 8 er der redegjort for fortolkningen af miljøskade på vand for så vidt angår kravene til den negative påvirknings omfang og karakter og hvordan dette påvirker den kvantitative, kemiske eller økologiske tilstand eller det økologiske potentiale for vandforekomster, omfattet af miljømålsloven.

I kapitel 9 er der redegjort for fortolkningen af miljøskade på jord for så vidt angår kravene til jordforureningens omfang og karakter, herunder hvilken risiko den indebærer for menneskers sundhed.

Er svaret nej, den negative påvirkning har ikke karakter af en miljøskade, og har ingen klageberettiget anmodet om en afgørelse, fortsættes sagens behandling efter den lov, tilsynet føres efter – dvs. på fuldstændig samme måde, som før miljøansvarsreglerne trådte i kraft.

Er svaret nej, men en klageberettiget har anmodet om, at der træffes afgørelse, skal der træffes en udtrykkelig afgørelse herom efter den lov, tilsynet føres efter. Se f.eks. miljøbeskyttelseslovens § 73 i.

Er svaret tvivlsomt, kan tilsynsmyndigheden efter den lov, tilsynet føres efter, påbyde brugeren henholdsvis producenten (eller importøren) at give oplysninger og foretage eventuel undersøgelser m.v., der kan klarlægge karakteren og omfanget af den negative påvirkning på opnåelse eller bevarelse af gunstig bevaringsstatus for de beskyttede arter og de internationale naturbeskyttelsesområder. Se f.eks. miljøbeskyttelseslovens § 73e.

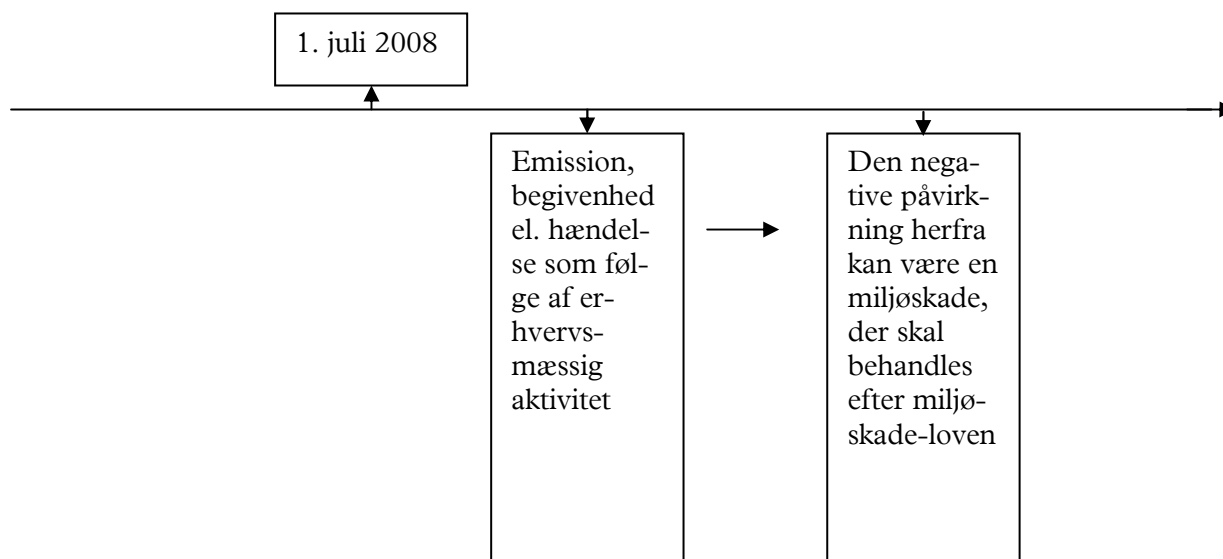
Er svaret ja træffes der afgørelse herom efter den lov, tilsynet føres efter. Der træffes i så fald enten en afgørelse om, at der er en miljøskade og hvem der er ansvarlig for denne miljøskade eller blot en afgørelse om, at der er en miljøskade, der kan påvirke andre medlemslande. Se f.eks. miljøbeskyttelseslovens §§ 73 f og 77 g.

3 Tidsmæssig afgrænsning

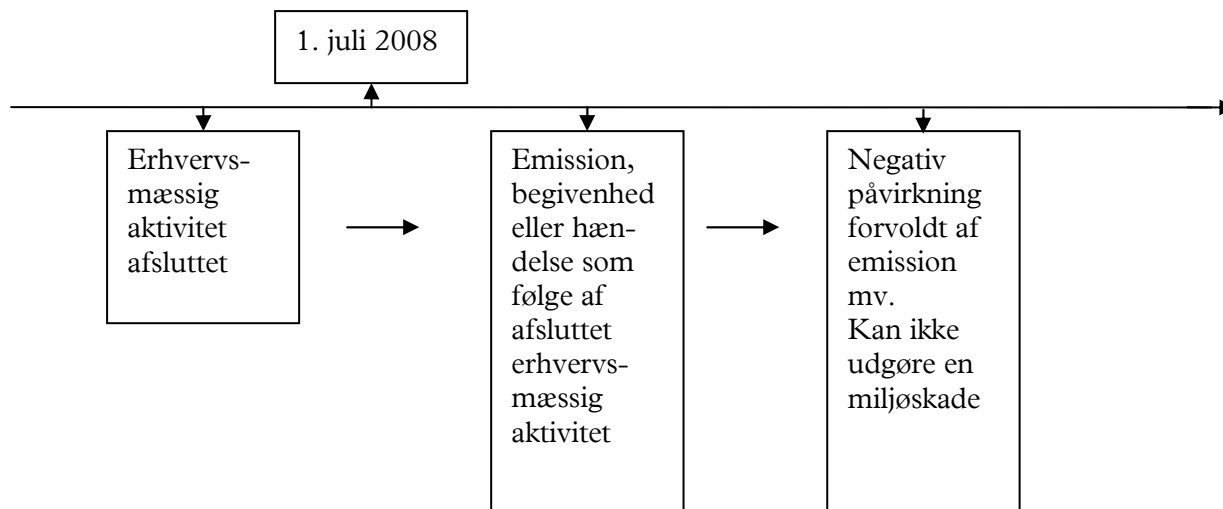
3.1 IKKE SKADER FORÅRSAGET FØR 1. JULI 2008

Miljøansvarsreglerne har ikke tilbagevirkende kraft. De gælder dermed kun for fremtidige miljøskader. Det vil sige, at den emission, begivenhed eller hændelse, der har resulteret i en negativ påvirkning af natur og miljø, skal have fundet sted efter lovens ikrafttræden, den 1. juli 2008, for at den negative påvirkning kan udgøre en miljøskade.

Det betyder, at er den negative påvirkning forårsaget før den 1. juli 2008 er det overhovedet ikke relevant at vurdere, om den kan være en miljøskade.

Miljøskadereglerne gælder endvidere ikke, selvom den emission, begivenhed eller hændelse, der har resulteret i en negativ påvirkning af natur og miljø har fundet sted efter den 1. juli 2008, hvis emissionen, begivenheden eller hændelsen følger af en bestemt aktivitet, som fandt sted og blev afsluttet inden den 1. juli 2008.

Det er ikke altid muligt at fastslå mere præcist, hvornår en negativ påvirkning af miljø og natur er sket og/eller forårsaget. Er det ikke overvejende sandsynligt, at påvirkningen er forårsaget af emissioner m.v., der er sket og følger af erhvervs-mæssige aktiviteter, der er drevet, efter 1. juli 2008, finder miljøansvarsreglerne ikke anvendelse.

3.1.1 Ikke påvirkning af arter eller områder forårsaget før udpegning

I forhold til miljøskade på natur er der endvidere følgende undtagelser:

Hvis en negativ påvirkning af en beskyttet art, er forvoldt ved en emission eller begivenhed, som finder sted efter den 1. juli 2008, men følger af en bestemt aktivitet, som har fundet sted forud for artens optagelse på fortegnelsen over beskyttede arter¹, finder miljøansvarsreglerne ikke anvendelse.

Tilsvarende gælder, hvis en negativ påvirkning af et internationalt naturbeskyttelsesområde, er forvoldt ved en emission eller begivenhed, som finder sted efter den 1. juli 2008, men følger af en bestemt aktivitet, som har fundet sted forud for områdets udpegning i medfør af miljømålsloven

3.2 ANSVARET FOR MILJØSKADER FORÆLDES EFTER 30 ÅR

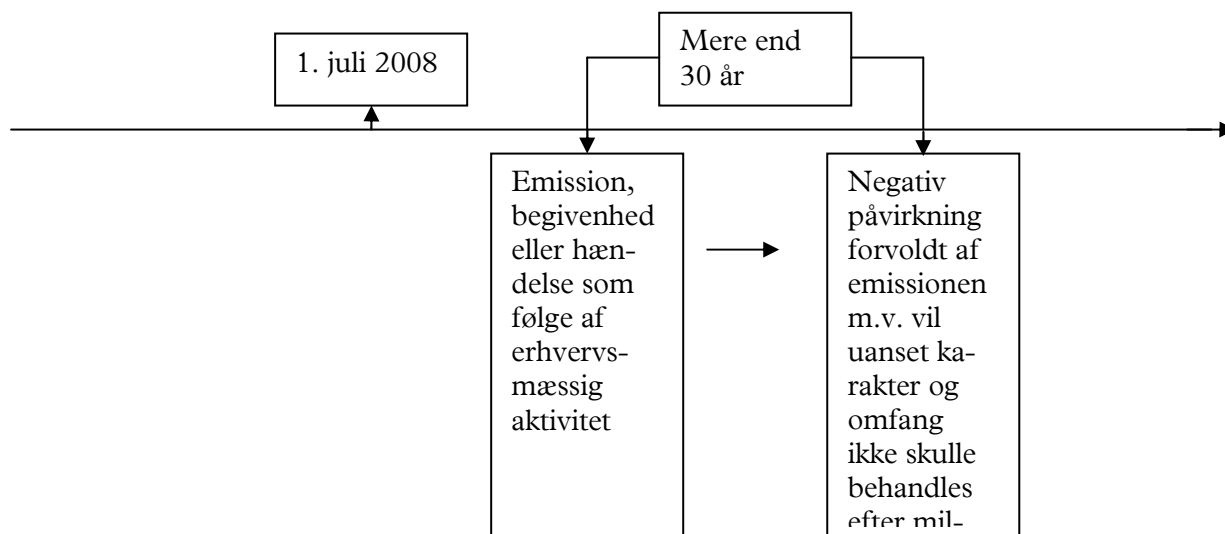
Miljøskaden kan blive konstateret længe efter, at den ”skadevoldende” emission, begivenhed eller hændelse fandt sted.

Det følger af miljøskadelovens § 3, at loven ikke finder anvendelse på miljøskader, hvis der er gået mere end 30 år, siden den emission, begivenhed eller hændelse, der førte til miljøskaden, har fundet sted. Denne forældelsesregel bliver dermed først relevant efter 1. juli 2038.

Det bemærkes, at forældelsesfristen således ikke regnes fra tidspunktet for ophøret af den produktionsmetode eller anvendelsen af det anlæg, der forårsagede eller kunne forårsage den negative påvirkning, som den gør efter jord-

¹ Jf. bekendtgørelse om udpegning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder og beskyttelse af visse arter.

forureningslovens § 41, stk. 4. Dette betyder, at selv om miljøskadeloven ikke finder anvendelse på grund af forældelse, er det ikke udelukket, at jordforureningsloven finder anvendelse

4 Erhvervsmæssige aktiviteter

4.1 ERHVERVSMÆSSIGE AKTIVITETER

De danske miljøansvarsregler gælder i overensstemmelse med direktivets artikel 3, stk. 1 alene for miljøskade forårsaget i forbindelse med driften af erhvervsmæssige aktiviteter.

Det følger således af miljøskadelovens § 5, at kun når en negativ påvirkning af natur eller miljø er forårsaget af en erhvervsmæssig aktivitet, kan den udgøre en miljøskade, der skal behandles efter miljøskadeloven.

En erhvervsmæssig aktivitet skal forstås som defineret i miljøskadelovens § 5, stk. 2.

En erhvervsmæssig aktivitet er herefter en aktivitet, der udføres i forbindelse med en økonomisk aktivitet, en forretning eller en virksomhed, uanset om denne er privat eller offentlig, og uanset om den udføres med eller uden økonomisk gevinst for øje.

Begrebet omfatter alle egentlige erhvervsmæssige aktiviteter, svarende til hvad der forstås ved aktiviteter i erhvervsmæssigt øjemed efter jordforureningsloven. Under begrebet erhvervsmæssigt øjemed falder herefter virksomheder, som er godkendelsespligtige efter miljøbeskyttelseslovens kapitel 5 og andre erhvervsvirksomheder, herunder erhvervsmæssige bygge- og anlægsarbejder, og faste anlæg til energiproduktion, som ikke er godkendelsespligtige.

Det betyder omvendt, at negative påvirkninger af miljø og natur, som er forårsaget af borgeres helt private aktiviteter, aldrig kan blive miljøskader. Det er altså f.eks. ikke relevant overhovedet at vurdere, om en udsivning af olie fra en privat villaolietank har karakter af en miljøskade.

Grænsetilfælde - erhvervsmæssige henholdsvis ikke-erhvervsmæssige aktiviteter

Enkelte aktiviteter vil placere sig i en gråzone og fastlæggelsen af, om aktiviteten er en erhvervsmæssig aktivitet vil kræve en konkret vurdering. Formålet med aktiviteten udelukker således ikke i sig selv, at der er tale om erhvervsmæssige aktiviteter. Eksempelvis vil aktiviteter, der udføres med fritids- eller idrætslignende formål (fx motorsport, ridning, skydebaner, golfbaner), kunne sidestilles med en erhvervsmæssig aktivitet på grund af de forhold, at klubben fx har ansatte til at undervise, passe dyrene eller vedligeholde baner.

Det er en konkret og samlet vurdering af alle forhold i forbindelse med organisationen og driften af aktiviteterne, der udgør den konkrete vurdering af, om aktiviteten er professionaliseret i et omfang, der nærmer sig egentlig drift af erhvervsvirksomhed. Forhold, der kan indgå i vurderingen og kan pege i retningen af, at der er tale om en erhvervsmæssig aktivitet, er:

- Hvis der inden aktivitetens start har været foretaget en undersøgelse af udsigterne til en rentabel drift, herunder at der har været lagt et drifts- og likviditetsbudget.
- Der kan opnås en rentabel/forsvarlig drift.
- Der er en selvstændig økonomisk risiko ved at drive aktiviteten.

- Ejeren er afskåret fra at bruge aktivitetens aktiver privat.
- At ejeren har en relevant faglig uddannelse eller erfaring.
- Der betales moms.
- Der betales kontingent for deltagelse i aktiviteten.
- Der er tilknyttet en eller flere ansatte til aktiviteten.
- Aktiviteten er ikke kun båret af personlige interesser, som fx hobbyvirksomhed.
- Virksomheden er registreret i CVR registret.
- Aktiviteten vil kunne sælges til tredjemand.
- Den skattemæssige håndtering af aktiviteten.

Dette er ikke en udtømmende liste. Der kan godt være andre forhold, der er relevante i det konkrete tilfælde. Det væsentlige er, at samtlige de forhold, der er relevante for det enkelte konkrete tilfælde, inddrages i vurderingen.

Der kan være tilfælde, hvor aktiviteter, der finder sted i tilknytning til en større virksomhed anses som ikke-erhvervsmæssige, selv om virksomheden i øvrigt er drevet erhvervsmæssigt. Dette kan fx tænkes, hvor den der driver et større erhvervslandbrug samtidig har et travhestehold, men alene som en hobby.

Offentlige erhvervsmæssige aktiviteter

Alle offentlige aktiviteter, der kan sidestilles med de private erhvervsmæssige aktiviteter er omfattet af begrebet. Disse aktiviteter omfatter først og fremmest det offentliges aktiviteter som bygherrer og som leverandør af serviceydelser. Omfattet er således for eksempel al forsyningsvirksomhed så som det offentliges drift af spildevandsanlæg, vandforsyninger, affaldsindsamlingsordning, affaldsforbrændingsanlæg og deponeringsanlæg. Omfattet er endvidere offentlige aktiviteter som undervisning, sygepleje, pasning af børn og ældre, drift af museer og teatre m.v.

Det bemærkes, at begrebet ”erhvervsmæssig aktivitet” dermed er snævrere end begrebet ”drift af virksomhed eller anvendelse af anlæg i erhvervsmæssigt eller offentligt øjemed”, som anvendes i jordforureningsloven.

Det betyder, at aktiviteter, der ikke har karakter af en økonomisk aktivitet, men sker til varetagelse af det offentliges opgaver som myndighed, ikke er omfattet. Sådanne opgaver er eksempelvis myndighedens arbejde med udstedelse af tilladelser efter lovgivningen og deres tilsyn med og håndhævelse af lovgivningen, politiets og domstolens arbejde og opkrævning af skatter.

Det skal i den sammenhæng fremhæves, at det forhold, at en offentlig myndighed meddeler tilladelse til en forurening eller en anden negativ påvirkning som resulterer i en miljøskade, ikke medfører, at den offentlige myndighed kan anses som den ansvarlige for miljøskaden.

Efter miljøansvarsreglerne er det kun den, der er ansvarlig for driften af den erhvervsmæssige aktivitet, som forårsager en miljøskade, der kan anses som ansvarlig for denne miljøskade. Efter miljøansvarsreglerne er den ansvarlige for driften af erhvervsmæssige aktivitet, den der driver eller kontrollerer den erhvervsmæssige aktivitet, d.v.s. den som har den økonomiske interesse i og kontrol over driften af aktiviteten, herunder den der har retten eller forpligtelsen til at drive aktiviteten (f.eks. det offentliges levering af visse serviceydelser). At den offentlige myndighed udsteder en tilladelse til erhvervsmæssige aktiviteter og herunder de negative påvirkninger herfra, gør derfor ikke, at den offentlige myndighed kan anses ansvarlig for driften af disse aktiviteter eller

miljøskader som følge heraf. Det er væsentligt at understrege, at dette ikke udelukker, at den offentlige myndighed, der udsteder en ulovlig tilladelse til aktiviteter, der udløser en miljøskade, kan blive holdt økonomisk ansvarlig for omkostninger som følge af skaden efter andre regler, f.eks. de civile regler om erstatningsansvar.

5 Skader undtaget fra miljøansvarsreglerne

Uanset at den negative påvirkning er forårsaget ved en erhvervmæssig aktivitet, vil den uanset omfang og karakter i visse tilfælde alligevel ikke kunne udgøre en miljøskade, der skal behandles efter miljøskadeloven.

5.1 SKADER, DER ER UNDTAGET PÅ GRUND AF DEN MÅDE, DE ER OPSTÅET PÅ

Det følger af miljøskadelovens § 4, at en negativ påvirkning af natur og miljø ikke kan udgøre miljøskader, hvis de er opstået som følge af:

- diffus forurening
- krig eller borgerlige uroligheder (force majeure)
- aktiviteter eller begivenheder omfattet af Euratom traktaten eller konventionerne om det civile ansvar for skader forårsaget af håndteringen m.v. af nukleart materiale
- (naturbegivenheder af usædvanlig, uundgåelig og uafværgelig art (force majeure)
- aktiviteter fra orlogsskibe og andre skibe, der ejes eller benyttes af en stat, i det omfang skibenes aktiviteter hovedsageligt tjener forsvarsformål eller international sikkerhed eller udelukkende tjener til at beskytte mod naturkatastrofer
- begivenheder, der er omfattet af de i miljøskadelovens § 4, stk. 1, litra 6 nævnte konventioner om ansvaret for forureningsskader på havet – under forudsætning af, at disse konventioner er trådt i kraft og er ratificeret af og gennemført i medlemslandet

5.1.1 Diffus forurening

Skader som følge af diffus forurening kan ikke være en miljøskade.

En diffus forurening er en forurening, hvor det ikke er muligt at fastslå sammenhængen mellem skaden og den enkelte forureners handlinger og undladelser. Dette udelukker ikke, at flere forurenere sammen kan blive ansvarlige for forureninger, der til sammen resulterer i en miljøskade. Er det muligt at fastslå, hvilke erhvervmæssige aktiviteter, der har bidraget til den forurening, der resulterer i miljøskaden, vil alle de ansvarlige for disse erhvervmæssige aktiviteter kunne anses som ansvarlige for miljøskaden i fællesskab.

Historiske eksempler på diffuse forureninger er forurening af de øverste jordlag i byområder som følge af nedfald fra luftforurening forårsaget af trafik, småindustrier og fyringsanlæg og TBT belastningen af havbunden i havneområder som følge af bl.a. intens trafik af skibe, der har været malet med TBT-holdig maling.

5.1.2 Borgerlige uroligheder

En negativ påvirkning af miljø og natur, som forårsages som følge af krig eller borgerlige uroligheder, kan ikke udgøre en miljøskade.

Negative påvirkninger på natur og miljø som følge af krig må skulle forstås bredt, sådan at det omfatter ikke blot negative påvirkninger som følge af fjendtlige angreb, men også negative påvirkninger som følge af de aktiviteter, der iværksættes som led i forsvaret, eller som opstår, fordi krigen umuliggør gennemførelse af visse aktiviteter.

Tilsvarende må gælde for negative påvirkninger af miljø og natur som følge af borgerlige uroligheder. Det antages, at borgerlige uroligheder skal forstås i overensstemmelse med begrebets anvendelse i lovgivningen og gældende ret i øvrigt, herunder f.eks. i jordforureningsloven, søloven, forsikringsaftaleloven og erstatningsretten. Borgerlige uroligheder er herefter typisk noget mindre end egentlig borgerkrig eller oprør, men samtidig fortsat noget væsentligt mere omfattende end kortere perioder med samtidige optøjer flere steder i landet, herunder f.eks. koordinerede ulovlige og voldelige demonstrationer i flere byer.

5.1.3 Radioaktiv eller anden ioniserende stråling eller atomskader

Negative påvirkninger af miljø og natur forårsaget af ioniserende stråling eller som følger af håndtering af nukleart materiale kan ikke blive miljøskader.

Som følge heraf er den danske lovgivning om beskyttelse af befolkningen og det omgivende miljø mod ioniserende stråling, herunder fra nukleart materiale, ikke berørt af miljøansvarsreglerne.

Derudover er det således, at hvis håndtering af nukleart materiale medfører følgeskader, som ikke er strålingsskader, men som følger af brand, eksplosioner m.v., som vil heller ikke sådanne negative påvirkninger af miljø og natur kunne udgøre miljøskader.

5.1.4 Usædvanlig naturbegivenhed

Negative påvirkninger af miljø og natur som følger af en naturbegivenhed af usædvanlig, uundgåelig og uafværgelig art kan ikke udgøre miljøskader.

Naturbegivenheder af usædvanlig, uundgåelig og uafværgelig art omfatter ikke blot egentlige naturkatastrofer som tyfoner eller jordskælv, men også ekstreme vejrhendelser som stormflod og orkan.

5.1.5 Statens skibe

Negative påvirkninger af natur og miljø, som forårsages af aktiviteter fra orlogsskibe og andre skibe, der ejes eller benyttes af en stat, kan ikke udgøre miljøskader, hvis disse skibes skadevoldende aktiviteter hovedsageligt tjener forsvarsformål eller den internationale sikkerhed eller udelukkende tjener til at beskytte mod naturkatastrofer.

5.1.6 Søretlige konventioner

Negative påvirkninger af miljø og natur, som opstår som følge af hændelser, der er omfattet af visse søretlige konventioner om beskyttelse af havmiljøet mod forurening, kan ikke blive miljøskader. Det er i denne sammenhæng en forudsætning, at disse konventioner er trådt i kraft og er ratificeret af og gennemført i medlemslandet.

De søretlige konventioner er

- Olieansvarskonventionerne,
- Bunkerskonventionen
- HNS-konventionen

Indtil videre er det *alene olieansvarskonventionerne*, som er trådt i kraft og er ratificeret af og gennemført i Danmark.

Olieansvarskonventionen af 1992 (også benævnt CLC-konventionen) er en ændringsprotokol til den oprindelige konvention, der er fra 1969. Konventionen dækker forureningsskade som følge af tung olie, der udtømmes eller udflyder fra skibe, der er konstrueret til at transportere olie i bulk som last, og som opstår på land og søterritoriet eller i den økonomiske zone. Det gælder, uanset om der er tale om den transporterede olie eller om skibets egen bunkersolie. Der er tale om et objektivi ansvar, og ansvaret kan alene rettes mod tankskibets registrerede ejer, der skal have tegnet forsikring for ansvaret. Skibets ansvarsgrænse varierer med skibets størrelse, men er maksimeret til 517 mio. kr. (pr. 26. oktober 2006) Ansvarsgrænsen kan kun i særlige tilfælde brydes. De obligatoriske forsikringer er suppleret af en fondsordning, der kan dække skader eller dele af skader, der ikke er forsikrede.

Olieansvarskonventionens regler er indarbejdet i sølovens kapitel 10. Er en olieforurening omfattet af disse regler, kan forureningen ikke udgøre en miljøskade, uanset forureningens omfang og karakter i øvrigt.

På sigt vil også negative påvirkninger af miljø og natur som følge af hændelser, der er omfattet af Bunkerskonventionen og HNS-konventionen falde udenfor miljøansvarsreglerne anvendelsesområde.

Bunkerskonventionen omfatter forureningsskader som følge af udtømning eller udflydning af bunkersolie – d.v.s. olie, der bruges som skibets brændstof - fra skibe, der ikke er omfattet af olieansvarskonventionen. Bunkerskonventionen indeholder ligeledes en pligtmæssig forsikring for skibets registrerede ejer og et objektivi ansvarsregime. Til forskel fra olieansvarskonventionen opererer Bunkerskonventionen med flere mulige ansvarssubjekter, men ingen fondsordning. Bunkersolie i skibe, der er omfattet af olieansvarskonventionen, er også omfattet af olieansvarskonventionen og ikke af Bunkerskonventionen

Bunkerskonventionen er endnu ikke er trådt i kraft og heller ikke ratificeret af Danmark. Bunkerskonventionens internationale ikrafttræden er nært forestående, idet konventionen træder i kraft den 21. november 2008. Den danske ratifikation af konventionen afventer blot det Europæiske Fællesskabs godkendelse i medfør af Parallelaftalen af 19. oktober 2005 mellem Danmark og Det Europæiske Fællesskab om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område.

Efter *HNS konventionen* vil skibets registrerede ejer pålægges objektivi ansvar ved søtransport af HNS-stoffer for forureningsuheld med de farlige og problematiske stoffer, der er omfattet af konventionen. Skibet pålægges et krav om pligtmæssig forsikring. Konventionen omfatter tillige en HNS-fond, der skal udbetale erstatning for HNS-skader i medlemsstaterne i tillæg til den erstatning skadelidte kan få i kraft af reglerne om ejerens ansvar, når der ikke er opnået fuld erstatning.

HNS-konventionen er endnu ikke er trådt i kraft og heller ikke er ratificeret af Danmark. Det har vist sig, at konventionen i den i 1996 vedtagne form ikke

har kunnet træde i kraft, en protokol der skal bane vejen for konventionens ikrafttrædelse er derfor nu under udarbejdelse.

5.2 SKADER, DER PÅ FORHÅND ER ACCEPTERET AF MYNDIGHEDERNE

5.2.1 Skader, der er udtrykkeligt godkendt

Det følger af definitionen af miljøskade på natur (beskyttede arter og internationale naturbeskyttelsesområder) i miljøskadelovens § 7, at dette skadebegreb **ikke** omfatter negative påvirkninger, der er identificeret og godkendt som konsekvenser af aktiviteter, som udtrykkeligt er godkendt af de kompetente myndigheder i forbindelse med godkendelse af planer og projekter, der kan påvirke beskyttede arter eller internationale naturbeskyttelsesområder.

Der er tale om planer og projekter, som beskrevet i habitatdirektivets artikel 6, stk. 4, eller artikel 16 og i fuglebeskyttelsesdirektivets artikel 9. Ifølge disse bestemmelser, der er undtagelsesbestemmelser fra de generelle beskyttelsesbestemmelser i de 2 direktiver, kan der kun dispenseres fra direktivernes krav om beskyttelse af arter og områder, hvis der f.eks. foreligger »bydende nødvendige hensyn til væsentlige samfundsinteresser, herunder af social eller økonomisk art, fordi der ikke findes nogen alternativ løsning«.

For bestemmelserne i habitatdirektivets artikel 16 og fuglebeskyttelsesdirektivets artikel 9 om fravigelse af artsbeskyttelsen gælder der endvidere en række specifikke forudsætninger og begrænsninger, som i praksis indsnævrer anvendelsen til hovedsageligt at dreje sig om skadegørende vildt.

Adgangen til at dispensere for planer eller projekter, som omhandlet i habitatdirektivets artikel 6, stk. 4 har indtil videre ikke været udnyttet i Danmark.

For at falde ind under undtagelsesbestemmelsen i miljøskadelovens 7 stk. 2, er det en forudsætning, at der i forbindelse med tilladelsen til aktiviteten er foretaget den nødvendige bedømmelse af aktiviteten i overensstemmelse med de principper, der fremgår af bekendtgørelse om afgrænsning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder samt beskyttelse af visse arter.

I forhold til habitatdirektivets artikel 6, stk. 3 og 4, er der tale om afgørelser efter en række love og bekendtgørelser på natur- og miljøområdet, som er vurderet i forhold til de 2 direktivers krav, jf. bekendtgørelse om afgrænsning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder og om beskyttelse af visse arter (habitatbekendtgørelsen). Hovedreglen for disse tilladelser er, at de kun kan meddeles, hvis myndigheden har sikret sig, at planen eller projektet ikke skader de beskyttede arter eller områder.

Det er dog, som nævnt, muligt i særlige tilfælde at fravige beskyttelsen, jf. habitatbekendtgørelsens § 10 og 11. Det er i denne sammenhæng ikke tilstrækkeligt, at myndighederne udtrykkeligt har godkendt de aktiviteter (planer og projekter), der forårsager skaden. Der skal tillige være tale om, at de skadelige virkninger af handlingen skal være »tidligere identificeret« og hvis projektet m.v. berører Natura 2000 områder, at der er truffet alle nødvendige kompensationsforanstaltninger for at bevare sammenhængen i Natura 2000.

Det betyder, at myndighederne på forhånd i forbindelse med behandlingen af dispensationssagen har været klar over, at de pågældende negative virkninger kunne opstå, men enten ikke har anset dem for væsentlige eller har accepteret

dem. Når den vurdering én gang er foretaget, og der er taget stilling til de risici, der vil kunne forekomme, er eventuelle skader i den forbindelse ikke omfattet af direktivet og dermed heller ikke af lovforslaget.

5.2.2 Skader forudsat i vandplanlægningen efter miljømålsloven

Det fremgår af miljøskadelovens § 8, stk. 2, at en betydelige negativ påvirkning af vand, der skyldes ændringer af et overfladevandområdes fysiske udformning eller forandringer i grundvandsforekomstens niveau, og skader på vandmiljøet, der vil indebære manglende forebyggelse af et overfladevandområdes forringelse til god tilstand, ikke er omfattet af loven, i det omfang disse negative påvirkninger er en konsekvens af ændringer og aktiviteter, der er sket eller udført i overensstemmelse med miljømålslovens § 17, stk. 1 eller 2.

Ifølge miljømålslovens § 17 kan nye ændringer af et overfladevandområdes fysiske udformning eller forandringer i grundvandsforekomstens niveau, begrundes, at der fastsættes mindre strenge mål end god grundvandstilstand, god økologisk tilstand eller, hvor det er relevant, godt økologisk potentiale. Det kan tilsvarende begrunde manglende forebyggelse af forringelse af tilstanden for en vandforekomst. Anvendelse af bestemmelsen forudsætter, at

- 1) den skadelige indvirkning på vandforekomstens tilstand mindskes mest muligt,
- 2) ændringerne eller forandringerne er begrundet i væsentlige samfundsinteresser, eller nyttevirkningerne for miljøet og samfundet ved opnåelse af miljømålene er mindre end de nyttevirkninger, der følger af de nye ændringer eller forandringer, for befolkningens sundhed, opretholdelsen af menneskers sikkerhed og en bæredygtig udvikling, og
- 3) de hensyn, der varetages ved de nye ændringer eller forandringer af vandforekomsten, på grund af tekniske vanskeligheder eller uforholdsmæssig store omkostninger ikke kan opnås med andre midler, som miljømæssigt er en væsentlig bedre løsning.

Tilsvarende kan nye bæredygtige menneskelige udviklingsaktiviteter begrunde manglende forebyggelse af forringelse af tilstanden af et overfladevandområde fra høj til god tilstand, hvis disse betingelser er opfyldt.

De nævnte nye ændringer eller udviklingsaktiviteter må ikke vedvarende udelukke eller hindre opfyldelse af miljømålene i andre vandforekomster inden for vanddistriktet.

6 Ansvar for miljøskader

Miljøskadelovens regler om forebyggelse og afhjælpning af miljøskader finder kun anvendelse i de tilfælde, hvor der er en ansvarlig skadevolder.

Det betyder, at der ikke skal træffes afgørelse om, at der er en miljøskade, hvis ingen er ansvarlig for denne skade og der derfor ikke er nogen, der er forpligtet til at forebygge eller afhjælpe skaden. Dette gælder, uanset om den negative påvirkning i øvrigt har et omfang og en karakter, der gør, at den kunne udgøre en miljøskade.

Det følger heraf, at når den relevante tilsynsmyndighed efter miljøansvarsreglerne i de øvrige love på natur- og miljøområdet træffer afgørelse om, at der er en miljøskade, så skal myndigheden samtidigt træffe afgørelse om, hvem, der er ansvarlig for miljøskaden. Den ansvarlige bliver så adressat for afgørelsen om miljøskaden og ansvaret for skaden.

Dette finder også udtryk i miljøskadelovens § 12, der definerer *den ansvarlige* som

”...adressaten for en administrativ afgørelse om, at der foreligger en miljøskade eller en overhængende fare for en miljøskade, som skal behandles efter denne lov”.

Om den situation, at den der er ansvarlig for en miljøskade ikke vil være i stand til at opfylde forpligtelserne til at forebygge eller afhjælpe miljøskaden, se vejledningens kapitel 2, afsnit 2.2.

6.1 HVEM HAR ANSVARET

Ansvar for miljøskader har (kun) den, der er ansvarlig for driften af den erhvervsmæssige aktivitet (driftsherren).

Miljøansvarsreglerne har fastlagt 2 ansvarsregimer – 2 sæt regler for under hvilke omstændigheder – betingelser en skadevolder vil være ansvarlig for en miljøskade og dermed forpligtet til at forebygge og afhjælpe skaden.

De 2 ansvarsregimer har et fælles udgangspunkt:

Det er kun den, der er ansvarlig for driften af den erhvervsmæssige aktivitet, som forårsagede miljøskaden, der kan anses for at være ansvarlig for miljøskaden.

Efter miljøansvarsreglerne er den ansvarlige for driften af erhvervsmæssige aktivitet, den der driver eller kontrollerer den erhvervsmæssige aktivitet, d.v.s. den som har den økonomiske interesse i og kontrol over driften af aktiviteten, herunder den, der har retten eller forpligtelsen til at drive aktiviteten (f.eks. det offentlige levering af visse serviceydelser).

”Ansvarlig for driften af den erhvervsmæssige aktivitet” skal således forstås på samme måde, som ”den der i erhvervsmæssigt eller offentligt øjemed driver virksomhed” i jordforureningslovens § 40. Det er altså den virksomhed – den

driftsherre, der forestod driften af den erhvervmæssige aktivitet, der anses som den ansvarlige for miljøskaden.

Det er dermed kun den juridiske enhed, der driver eller drev de erhvervmæssige aktiviteter (virksomheden), der kan anses som ansvarlig for en miljøskade. Det gælder uanset om den juridiske enhed er en juridisk person (f.eks. et aktie- eller anpartsselskab, en fond eller lignende) eller en fysisk person. En ansat vil ikke kunne anses som skadevolder, uanset denne som led i sit arbejdet har været årsag til skaden.

Det, at man ejer skib, grund, bygninger eller anlæg, vil ikke i sig selv være tilstrækkeligt til, at man kan betragtes som ansvarlig for driften af virksomheden. Den skibsejer, der har chartret sit skib til en reder, er ikke den ansvarlige, det er rederen. En pantnaver, der overtager en virksomhed uden at drive denne videre, vil heller ikke kunne anses som ansvarlig for driften og dermed skadevolder. Det samme gælder for en långiver eller anden financier alene i sin egenskab af långiver.

Dette udgangspunkt er fraveget ved anvendelse af visse produkter – pesticider, biocider og genetisk modificerede organismer og ved anvendelse af gødning og affaldsstoffer til jordbrugsformål. Her kan såvel brugere af produkterne som producenten eller importøren af produktet blive anset som ansvarlige for en miljøskade. Dette er nærmere beskrevet i afsnit 6.3.2

Endelig skal det i denne sammenhæng igen fremhæves, at det forhold, at en offentlige myndighed udsteder en tilladelse til erhvervmæssige aktiviteter og herunder de negative påvirkninger herfra, gør ikke, at den offentlige myndighed kan anses ansvarlig for driften af disse aktiviteter eller miljøskader som følge heraf. Det er væsentligt at understrege, at dette ikke udelukker, at den offentlige myndighed, der udsteder en ulovlig tilladelse til aktiviteter, der udløser en miljøskade, kan blive holdt økonomisk ansvarlig for omkostninger som følge af skaden efter andre regler, f.eks. de civilretlige regler om erstatningsansvar.

6.2 UBETINGET ANSVAR ELLER ANSVAR FOR FEJL OG FORSØMMELSER

Ansaret afhænger af, hvilken påvirkning fra den erhvervmæssige aktivitet, der er årsag til miljøskaden.

Den, der er ansvarlige for driften af den erhvervmæssige aktivitet, der forårsager en negativ påvirkning af natur eller miljø vil efter miljøansvarsreglerne enten kunne have et ubetinget ansvar for miljøskader på natur, vand eller jord eller alene et ansvar for miljøskader på natur, som er en følge af fejl eller forsømmelser. Det afhænger af hvilken påvirkning fra den erhvervmæssige aktivitet, der er årsag til miljøskaden.

I miljøansvarsdirektivet og i de danske miljøansvarsregler er der taget udgangspunkt i, at driften af og påvirkningerne fra visse erhvervmæssige aktiviteter indebærer en sådan risiko for miljø og natur, at den der er ansvarlig for driften af sådanne erhvervmæssige aktiviteter også må bære ansaret for de miljøskader, der forårsages af denne drift.

Det følger af miljøansvarsdirektivet, at der som minimum skal gælde et ubetinget ansvar for miljøskade på natur (beskyttede arter og naturtyper), vand eller jord som følger af de erhvervmæssige aktiviteter og påvirkninger herfra, som er listet i direktivets bilag III. Dette ubetingede ansvar for miljøskader skal

herefter primært gælde for forurenende erhvervmæssige aktiviteter, som drift af IPPC-virksomheder og håndtering af affald, for udledning af forurenende stoffer til vandmiljøet og for fremstilling, håndtering og anvendelse af farlige kemikalier, pesticider og biocider. Men det gælder tillige for håndtering af indvindingsaffald fra råstofindvinding, håndtering af genetisk modificerede organismer og for indvinding og opstemning af vand.

I de danske miljøansvarsregler er der herefter fastsat et ubetinget ansvar for miljøskader på natur (beskyttede arter og internationale naturbeskyttelsesområder), vand eller jord som følge af

- forureninger fra landbaserede aktiviteter
- de fleste forureninger fra skibe, boreplatforme og luftfartøjer, der overflyver havet
- håndtering af genetisk modificerede organismer
- håndtering af indvindingsaffald fra råstofindvinding
- vandindvinding og vandopstemning

Reglerne om ubetinget ansvar for miljøskader findes i *miljøbeskyttelsesloven, jordforureningsloven, husdyrbrugloven, havmiljøloven, lov om miljø og genteknologi, råstofloven, vandforsyningsloven og vandløbsloven samt i bekendtgørelse ....*

Dette ubetingede ansvar er lempet, sådan at ansvaret under visse omstændigheder bortfalder. Derudover er det ubetingede ansvar fordelt mellem brugere og producenter eller importører ved anvendelsen af visse produkter. Det ubetingede ansvar er nærmere beskrevet i afsnit 6.3., lempelserne af ansvaret i 6.3.1 og fordelingen af ansvaret i 6.3.2.

Det ubetingede ansvar for miljøskader på natur, vand eller jord er suppleret af et ansvar for miljøskade på natur, forårsaget af alle andre påvirkninger fra erhvervmæssige aktiviteter, Dette ansvar er betinget af, at miljøskaden er opstået som følge af fejl eller forsømmelse i forbindelse med den erhvervmæssige aktivitet.

Regler om dette ansvar for miljøskade på beskyttede arter og naturtyper, som er opstået som følge af fejl eller forsømmelser, findes i *havmiljøloven, råstofloven, vandforsyningsloven, vandløbsloven, naturbeskyttelsesloven, skovloven, lov om jagt og vildtforvaltning og Tøndermarskloven*. Regler herom findes endvidere i *bekendtgørelse om .....*

Dette ansvar for miljøskade på beskyttede arter og naturtyper, som er opstået som følge af fejl eller forsømmelser, er nærmere beskrevet i afsnit 6.4.

6.3 DET UBETINGEDE ANSVAR

Et fuldt ubetinget ansvar for påvirkninger fra driften af erhvervmæssige aktiviteter indebærer, at den, der er ansvarlig for driften af de erhvervmæssige aktiviteter, uden undtagelse også bliver ansvarlig for de skader på miljø og natur, der følger af disse påvirkninger.

Det fulde ubetingede ansvar gælder, uanset om der er handlet uforsvarligt, om det er 3.mands hærværk mod installationer, der er den egentlig årsag til skaden, eller om den erhvervmæssige aktivitet og påvirkningen herfra var udtrykkeligt tilladt, f.eks. var en udtrykkeligt tilladt forurening. Det ubetingede ansvar er således helt uafhængig af, om der er begået fejl og forsømmelser eller om der er handlet så korrekt og forsvarligt som overhovedet muligt, og

ansvaret indebærer således f.eks. et ansvar for hændelige uheld, som synes helt uforudselige.

Det ubetingede ansvar for miljøskader er udtryk for en vurdering af, at driften af og påvirkningerne fra visse erhvervmæssige aktiviteter indebærer en sådan risiko for miljø og natur, at den der er ansvarlig for driften af sådanne erhvervmæssige aktiviteter også må bære ansvaret for de miljøskader, der forårsages af denne drift.

Reglerne om ubetinget ansvar for miljøskader findes i *miljøbeskyttelsesloven, jordforureningsloven, husdyrbrugloven, havmiljøloven, lov om miljø og genteknologi, råstofloven, vandforsyningsloven og vandløbsloven samt i bekendtgørelse ....* Det ubetingede ansvar for miljøskade efter disse regler er ikke et fuldt ubetinget ansvar, det er som nævnt ovenfor i afsnit 6.2. lempet på enkelte punkter. Lempelserne af ansvaret er nærmere beskrevet under afsnit 6.3.1.

I alle andre tilfælde er der et ansvar for miljøskaderne.

Det skal fremhæves, at ved anvendelse af visse produkter er det ubetingede ansvar dog fordelt mellem bruger og producent eller importør af disse produkter. Det gælder for anvendelse af pesticider, biocider og genetisk modificerede organismer og for anvendelse af gødning og affald til jordbrugsformål. Der er regler om denne fordeling af det ubetingede ansvar i *miljøbeskyttelsesloven, jordforureningsloven, husdyrbrugloven og lov om miljø og genteknologi*. Fordeling af det ubetingede ansvar er nærmere beskrevet under afsnit 6.3.2.

Ubetinget ansvar for negative påvirkninger som følge af erhvervmæssige aktiviteter findes i de øvrige miljø- og naturlove kun i jordforureningsloven og i havmiljøloven (for så vidt angår udledning af stoffer til havet).

6.3.1 Lempelser af det ubetingede ansvar

Det ubetingede ansvar efter de danske miljøansvarsregler er lempet således, at der ikke er ansvar, hvis en miljøskade

- følger af efterkommelse af ufravigelige forskrifter,
- er forårsaget af 3.de mand på trods af, at der var etableret passende sikkerhedsforanstaltninger

eller

- er en følge af en udtrykkeligt tilladt påvirkning, d.v.s. en udtrykkeligt tilladt emission eller begivenhed, og der ikke er udvist uforsvarlig adfærd
-

Det skal fremhæves, at det i alle tilfælde, er den ansvarlige for driften af de erhvervmæssige aktiviteter, der skal godtgøre, at betingelserne for ansvarsfrihed er opfyldt.

Ufravigelige forskrifter og tredjemand:

Der er ikke ansvar for miljøskader, hvis en miljøskade er sket som følge af efterkommelse af ufravigelige forskrifter, der er fastsat af en offentlig myndighed. Denne lempelse er dog begrænset på den måde, at den ikke finder anvendelse, hvis de ufravigelige forskrifter er fastsat i et påbud, der var en reaktion på den ansvarlige virksomheds egne aktiviteter.

Et eksempel på en skade, der er opstået som følge af efterkommelse af ufravigelige forskrifter, kunne være: Tilsynsmyndigheden efter miljøbeskyttelseslo-

ven har givet en virksomhed påbud om at opbevare oplag af kemiske stoffer i nærmere beskrevne tønder samlet på et bestemt sted på virksomheden. Dette bestemte sted er umiddelbart ved siden af en maskine, der udstanser metal-elementer. Som følge af oplagets indhold og udformning og placeringen, der indebærer, at oplaget udsættes for megen varme og sporadiske gnister fra maskinen, eksploderer oplaget og forårsager brand.

Skader forårsaget af tredjemand

Der er ikke ansvar for miljøskader, hvis skaden er en følge tredjemands handlinger eller forsømmelser, og virksomheden i øvrigt havde etableret passende sikkerhedsforanstaltninger. Eksempler på sådanne miljøskader er skader, der følger af indbrud og hærværk på indhegnede og aflåste områder.

Skader som følge af udtrykkeligt tilladte påvirkninger:

Hvis en miljøskade følger af en negativ påvirkning, en emission eller begivenhed, som er udtrykkeligt tilladt, og der i øvrigt ikke er udvist uforsvarlig adfærd fra virksomhedens side, er der ikke ansvar for miljøskaden.

Det er en forudsætning, at der er tale om en udtrykkelig tilladelse. En sådan udtrykkelig tilladelse kan være givet som en konkret tilladelse, men den kan også fremgå af direkte af lovgivningen på miljø- og naturområdet.

Det er ikke alle tilladelser/godkendelser, der kan opfylde kravet om, at en emission, begivenhed eller hændelse skal være udtrykkeligt tilladt. En udtrykkelig tilladelse vil være en tilladelse, hvor der er taget stilling til mængden og karakteren af udledningen, herunder (hvor relevant) i hvilket tidsrum, der kan udledes (fx samlet mængde af stof udledt over en måned eller et år og max. koncentrationer af stoffet i udledningen) – og hvordan og til hvilken ressource udledning kan ske. Det kan fx dreje sig om fra hvilket udledningspunkt, der må udledes spildevand i forhold til et overfladevandsområde, eller antal hektar landbrugsjord, der skal udsprede over eller lignende.

Som alt overvejende udgangspunkt vil en miljøgodkendelse efter miljøbeskyttelseslovens § 33 opfylde disse krav for så vidt angår de aktiviteter/udledninger, godkendelsen omfatter, forudsat at virksomheden i ansøgningen har leveret de relevante oplysninger. En spildevandstilladelse vil også som altovervejende udgangspunkt opfylde kravene til en udtrykkelig tilladelse.

Det bemærkes, at ansvaret for en overhængende fare for en miljøskade ikke er lempet på denne måde. Se nærmere herom i vejledningens kapitel 10 om overhængende fare for miljøskade.

6.3.2 Fordeling af ansvar mellem producent og bruger

En fordeling af ansvar mellem producent (eller importør) og bruger - og dermed muligheden for at friholde brugeren af visse produkter for ansvar i tilfælde af miljøskader ved en korrekt anvendelse af produktet, var et væsentligt element i det danske mandat til forhandling af miljøansvarsdirektivet. De danske miljøansvarsregler om fordeling af det ubetingede ansvar er udformet på baggrund heraf.

For miljøskader på natur, vand og jord som følge af anvendelse af pesticider, biocider og genetisk modificerede organismer og af anvendelse af gødning og affaldsstoffer til jordbrugsformål er der fastsat regler om fordeling af det ubetingede ansvar for skaderne.

Med anvendelse af gødning og affaldsstoffer til jordbrugsformål forstås i denne sammenhæng enhver anvendelse af gødning og affaldsstoffer som gødning (vækstfremmende og -styrkende) eller som jordforbedrende middel, uanset om denne anvendelse finder sted i jordbrugserhvervene landbrug, skovbrug og gartnerier, eller andetsteds, f.eks. ved drift af forlystelsesparker, golfbaner eller fodboldstadioner. Det er i overensstemmelse med fortolkningen af, hvad det indebærer at anvende til jordbrugsformål i bekendtgørelse om anvendelse af affald til jordbrugsformål (slambekendtgørelsen).

Miljøansvarsreglerne om fordeling af det ubetingede ansvar for miljøskader findes i *miljøbeskyttelsesloven*, *jordforureningsloven*, *husdyrbrugloven* og *lov om miljø og genteknologi*.

Det ubetingede ansvar deles i udgangspunktet mellem producenterne eller importørerne og brugerne, således at producenten eller importøren bærer et ubetinget ansvar, hvis miljøskaden er sket som følge af produktets egenskaber, mens brugeren bærer ansvaret for miljøskader som følge af fejl eller forsømmelser i forbindelse med anvendelsen af produkterne.

Omfanget af producentens ansvar for produkternes egenskaber afhænger af, hvilket produkt, der er blevet anvendt. Dette er nærmere beskrevet nedenfor.

Det skal fremhæves, at for så vidt angår ansvaret for produkternes egenskaber, skal dette ansvar om muligt gøres gældende overfor producenten. Det er producenten, der er den primært ansvarlige. Det er således kun, hvis den danske producent ikke er bosiddende i Danmark, dvs. ikke har adresse i Danmark, at tilsynsmyndigheden skal gøre ansvaret efter miljøansvarsreglerne gældende overfor den danske importør.

6.3.2.1 *Pesticider, biocider og GMO samt handelsgødning*

I *miljøbeskyttelsesloven*, *jordforureningsloven* og *lov om miljø og genteknologi* er der fastlagt et vidtgående ubetinget ansvar for producent eller importør for miljøskader som følge af fejl ved produktet eller udviklingsskader ved brugerens forskriftsmæssig anvendelse af

- anden gødning end husdyrgødning,
- pesticider,
- biocider eller
- genetisk modificerede organismer.

Dette ansvar for miljøskade indebærer, at producenten – importøren har ansvar for såvel miljøskader, der følger af fejl i produktet som miljøskader, der må anses som udviklingsskader, dvs. skader, der er sket som følge af udledninger eller aktiviteter (herunder brug af produkter), som ikke ansås for at ville forårsage forurening ifølge den tekniske og videnskabelige viden på det tidspunkt, hvor udledningen eller aktiviteten fandt sted. Dette ansvar for udviklingsskader vil kunne gøres gældende uanset, at påvirkningen fra produktets anvendelse er i overensstemmelse med en udtrykkelig tilladelse.

Brugerne af disse produkter har ansvaret for miljøskader, der følger af, at produktet ikke er anvendt forskriftsmæssigt. Det skal fremhæves, at brugerne skal godtgøre, at anvendelsen har været forskriftsmæssig og, at der ikke er udvist uforsvarlig adfærd.

6.3.2.2 *Affald til jordbrugsformål*

I *miljøbeskyttelsesloven*, *jordforureningsloven* og *husdyrbrugloven* er der fastsat et ubetinget ansvar for producent eller importør for miljøskader som følge af fejl ved produktet, når disse er opstået ved brugerens forskriftsmæssig anvendelse af affaldsstoffer til jordbrugsformål.

Producentens eller importørens ansvar for miljøskader som følge af fejl ved produktet er her udformet således, at der er ansvar for miljøskader, som følger af, at de anvendte affaldsstoffer ikke har opfyldt de fastsatte kvalitetskrav, jf. § 7 i bekendtgørelsen om anvendelse af affald til jordbrugsformål, hvorefter affaldet skal overholde de fastsatte grænseværdier for en række stoffer og ikke må indeholde væsentlige mængder af andre miljøskadelige stoffer. Der er altså ikke ansvar for udviklingsskader.

Brugerne af affaldsstofferne har ansvaret for miljøskader, der følger af, at affaldsstofferne ikke er anvendt forskriftsmæssigt. Det skal fremhæves, at brugerne skal godtgøre, at anvendelsen har været forskriftsmæssig og, at der ikke er udvist uforsvarlig adfærd.

6.3.2.3 *Husdyrgødning til jordbrugsformål*

I *miljøbeskyttelsesloven*, *jordforureningsloven* og *husdyrbrugloven* er der fastsat et ubetinget ansvar for producent eller importør for miljøskader som følge af fejl ved produktet, når disse er opstået ved brugerens forskriftsmæssig anvendelse af husdyrgødning til jordbrugsformål.

Producentens eller importørens ansvar for miljøskader som følge af fejl ved produktet er her udformet således, at der er ansvar for miljøskader, som følger af, at husdyrgødningen har indeholdt væsentlige mængder af stoffer eller organismer, der ikke hidrører direkte fra husdyrenes urin og fækalier, men som er tilført husdyrgødningen. Producentens – importørens ansvar vil gælde, uanset hvordan disse fremmede elementer er tilført den leverede gødning. Der er altså heller ikke her ansvar for udviklingsskader.

Brugerne af husdyrgødningen har ansvaret for miljøskader, der følger af, at husdyrgødningen ikke er anvendt forskriftsmæssigt. Det skal fremhæves, at brugerne skal godtgøre, at anvendelsen har været forskriftsmæssig og, at der ikke er udvist uforsvarlig adfærd.

6.4 MILJØSKADER PÅ NATUR FORÅRSAGET AF FEJL ELLER FORSØMMELSE

Det ovenfor beskrevne ubetingede ansvar for miljøskader på natur (beskyttede arter og internationale naturbeskyttelsesområder), vand eller jord er suppleret af et ansvar for miljøskade på natur, forårsaget af alle andre negative påvirkninger fra erhvervsmæssige aktiviteter. Dette ansvar er betinget af, at miljøskaden er opstået som følge af fejl eller forsømmelse i forbindelse med den erhvervsmæssige aktivitet.

De påvirkninger fra erhvervsmæssige aktiviteter, der ikke er bærer af et ubetinget ansvar, er alle de mange påvirkninger, der ikke er forureninger eller hidrører fra håndtering af genetisk modificerede organismer, håndtering af indvindingsaffald, vandindvinding eller vandopstemning. Eksempler på sådanne påvirkninger kan være fysiske ændringer af naturområder som f.eks. ødelæggelse af vegetation ved opgravninger og eller bare opløjninger af jorder eller meget omfattende oprensninger af vandløb eller anvendelse af forker-

te fangstredskaber. Ændringerne kan også bestå i nybyggeri eller andre aktiviteter i naturområder, der har afgørende betydning for beskyttede arter.

Derudover finder dette ansvar for miljøskade på natur anvendelse ved visse forureninger fra skibe og boreplatforme samt luftfartøjer, der overflyver havet. Det drejer sig om forurening i form af støj, termiske forurening og vibrationer, som ikke hidrører fra affaldshåndtering eller aktiviteter, der skal godkendes efter IPPC-reglerne.

Regler om dette ansvar for miljøskade på natur, der er opstået som følge af fejl eller forsømmelser, findes i *hævmiljøloven, råstofloven, vandforsyningsloven, vandløbsloven, naturbeskyttelsesloven, skovloven, lov om jagt og vildtforvaltning og Tøndermarskloven*. Regler herom findes endvidere i *bekendtgørelse om .....*

Efter disse regler skal det alene vurderes om en negativ påvirkning af natur eller miljø kan udgøre en miljøskade på natur. Disse påvirkninger vil ikke kunne medføre en miljøskade på vand eller på jord.

Som det fremgår, er det endvidere en betingelse for, at der er et ansvar for miljøskaden, at der er sket fejl eller udvist forsømmelse i forbindelse med udøvelsen af den erhvervsmæssige aktivitet, der har forårsaget den negative påvirkning, og at denne fejl eller forsømmelse har forårsaget den negative påvirkning.

Det betyder, at der ikke vil være ansvar for negative påvirkninger af natur og miljø, uanset at de i øvrigt har et karakter og et omfang, at de kunne være en miljøskade på natur, hvis de negative påvirkninger er en følge af lovlige aktiviteter eller er en følge af uheld. Fejl og forsømmelser vil således typisk opstå i forbindelse med ulovlig og eventuelt strafbar adfærd.

Kan det ikke godtgøres, at der er sket fejl eller udvist forsømmelse, kan der ikke træffes afgørelse om ansvar for en miljøskade på natur efter disse regler.

7 Miljøskade på natur

7.1 KORT OM MILJØSKADER PÅ NATUR

Ved en miljøskade på beskyttede arter eller internationale naturbeskyttelsesområder forstås en skade, som medfører en betydelig negativ påvirkning af opnåelse eller opretholdelse af en gunstig bevaringsstatus for sådanne arter og områder, jf. miljøskadelovens § 7. Påvirkningen vurderes i forhold til den hidtidige tilstand, jf. miljøskadelovens § 16 og bekendtgørelse om (miljøskade og afhjælpning af miljøskade)

Der er en miljøskade på natur, hvis:

- Skaden påvirker beskyttede arter eller internationale naturbeskyttelsesområder, jf. vejledningens afsnit 7.3. nedenfor.
- Der er tale om en betydelig negativ påvirkning af opnåelse eller opretholdelse af en gunstig bevaringsstatus for sådanne arter og områder. Det er et krav, at det kan dokumenteres, at der er sket en betydelig negativ påvirkning af den hidtidige tilstand. Dette uddybes i vejledningens afsnit 7.4 om skadens omfang og karakter.
- Skaden er forårsaget ved drift af erhvervmæssige aktiviteter, som der påhviler et ubetinget ansvar, jf. vejledningens afsnit 6.3. ovenfor, eller
- Skaden er forårsaget ved fejl eller forsømmelser i forbindelse med driften af andre erhvervmæssige aktiviteter (skyldbaseret ansvar for uforvarlig adfærd), jf. vejledningens afsnit 6.4 ovenfor.

Miljøskade på natur omfatter efter miljøskadeloven omfatter på internationale naturbeskyttelsesområder, dvs. områder der er udpeget i henhold til bekendtgørelse nr. 408 af 1. maj 2007 som ændret ved bekendtgørelse nr. 1443 af 11. december 2007 om udpegning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder samt beskyttelse af visse arter (Habitatbekendtgørelsen) for at beskytte naturtyper og arter omfattet af habitatdirektivet, jf. habitatbekendtgørelsens bilag 9, samt fugle omfattet af fuglebeskyttelsesdirektivet, jf. habitatbekendtgørelsens bilag 10.

Endvidere omfatter miljøskadeloven de generelt beskyttede arter (bilag IV-arter), som dels er fredet efter bekendtgørelse nr. 901 af 11. juni 2007 om fredning af visse dyre- og plantearter mv., indfangning af og handel med vildt og pleje af tilskadekommet vildt (artsfredningsbekendtgørelsen) og dels beskyttet efter habitatbekendtgørelsens § 11. Bilag IV-arterne fremgår af såvel artsfredningsbekendtgørelsens bilag 1 og habitatbekendtgørelsens bilag 11. De beskyttede arter og naturtyper er nærmere beskrevet i dette kapitels afsnit 7.2.

Miljøskadeloven omfatter tillige skade på arter og deres levesteder udenfor de udpegede områder. Denne ”udvidelse” af anvendelsesområdet i forhold til den gængse opfattelse af beskyttelsen har, som følge af kriterierne for, hvornår der kan antages at være en miljøskade på natur, jf. bekendtgørelse (om miljøskade og afhjælpning af miljøskade) samt de øvrige krav for i fald af ansvar for miljøskade (herunder kravet om betydelig negativ påvirkning af opnåelse eller opretholdelse af gunstig bevaringsstatus), dog begrænset betydning i praksis.

I dette kapitel gennemgås skader på naturen i form af beskyttede arter og internationale naturbeskyttelsesområder i henhold til fuglebeskyttelsesdirektivet og habitatdirektivet.

Kapitlet anvender en række fagbegreber for de økologiske betingelser og sammenhænge for naturen samt henviser til en række centrale begreber i den danske forvaltning inden Natura 2000. Disse søges forklaret undervejs eller der henvises til mere uddybende forklaringer i andre vejledninger el.lign.

7.1.1 Eksempler på situationer, hvor der kunne være en miljøskade på natur

Eksempler på en miljøskade på natur, forårsaget ved driften af en erhvervs-mæssig aktivitet, hvor der er et ubetinget ansvar, kunne være:

- - forurening med sprøjtegifte, hvor der sprøjtes nærmere et vandområde med beskyttede arter end tilladt i anvendelsen af sprøjtegifterne.

Eksempler på en miljøskade på natur, forårsaget ved driften af en erhvervs-mæssig aktivitet, hvor der er et ansvar ved fejl eller forsømmelser, kunne være

- en aktivitet, der medfører en tilstandsændring i et område omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3 uden dispensation
- renafdrift af løvskov i et Natura 2000-område, og som sker uden forudgående anmeldelse og dermed vurdering fra Skov- og Naturstyrelsen, jf. skovlovens § 17,

7.2 DE BESKYTTEDE ARTER OG INTERNATIONALE NATURBESKYTTELSEOMRÅDER

7.2.1 Natur, der er omfattet af miljøskadeloven

Skadebegrebet i miljøskadeloven omfatter skader på:

1. Udpegede Natura 2000-områder
2. Arter i fuglebeskyttelsesdirektivets artikel 4, stk. 2 (regelmæssigt tilbagevendende trækfugle i betydende antal) eller opført i direktivets bilag 1 og disse arters levesteder
3. Arter opført i habitatdirektivets bilag II og disses levesteder
4. Arter opført på habitatdirektivets bilag IV og disses yngle- og rasteområder

Skade på naturtyperne er kun omfattet af miljøskadeloven, hvor de forekommer indenfor de udpegede Natura 2000-områder. Skade på arterne og disses levesteder (for bilag IV-arterne kun yngle- og rasteområder) er omfattet af miljøskadeloven uanset hvor de forekommer.

For de danske Natura 2000-områder vil der fra december 2009 i henhold til miljømålsloven foreligge Natura 2000-planer, som indeholder en status for tilstanden af arter og naturtyper, mål for gunstig bevaringsstatus for tilstanden og indsatsplaner med henblik på at opnå gunstig bevaringsstatus. Disse planer, der revideres hvert 6. år, vil fremover være et vigtigt udgangspunkt for at vurdere eventuelle miljøskader. Indtil planerne foreligger, vil miljøskade skulle vurderes ud fra en mere generel definition af gunstig bevaringsstatus, som er målet for direktivet og planerne.

I afsnittene nedenfor gennemgås de beskyttede arter og naturtyper mere detaljeret.

7.2.2 Om gunstig bevaringsstatus

Gunstig bevaringsstatus er nærmere defineret i habitatdirektivet og fremgår af § 4 i habitatbekendtgørelsen, som er gengivet i nedenstående boks.

Definitioner på gunstig bevaringsstatus

§ 4. Bevaringsmålsætningen for Natura 2000-områderne er at sikre eller genoprette en gunstig bevaringsstatus for de arter og naturtyper, områderne er udpeget for. For Ramsarområderne er målsætningen, at beskyttelsen skal fremmes.

Stk. 2. Natura 2000-områderne er udpeget for at beskytte naturtyper og i Danmark naturligt hjemmehørende arter, der er medtaget i EF-habitatdirektivets bilag I og II og i EF-fuglebeskyttelsesdirektivets bilag I, samt regelmæssigt tilbagevendende trækfuglearter og forekomster, der er relevante som følge af EF-fuglebeskyttelsesdirektivets artikel 4, stk. 2.

Stk. 3. I bekendtgørelsen forstås ved:

a) En naturtypes bevaringsstatus: Resultatet af alle de forhold, der indvirker på en naturtype og på de karakteristiske arter, som lever dér, og som på lang sigt kan påvirke dens naturlige udbredelse, dens struktur og funktion samt de karakteristiske arters overlevelse på lang sigt.

b) En naturtypes gunstige bevaringsstatus: En naturtypes bevaringsstatus anses for gunstig, når

1) det naturlige udbredelsesområde og de arealer, det dækker inden for dette område, er stabile eller i udbredelse,

2) den særlige struktur og de særlige funktioner, der er nødvendige for dets opretholdelse på lang sigt, er til stede og sandsynligvis fortsat vil være det i en overskuelig fremtid, og

3) bevaringsstatus for de arter, der er karakteristiske for den pågældende naturtype, er gunstig som defineret i litra d.

c) En arts bevaringsstatus: Resultatet af alle de forhold, der indvirker på arten og som på lang sigt kan få indflydelse på dens bestandes udbredelse og talrighed.

d) En arts gunstige bevaringsstatus: En arts bevaringsstatus anses for gunstig, når

1) data vedrørende bestandsudviklingen af den pågældende art viser, at arten på lang sigt vil opretholde sig selv som en levedygtig bestanddel af dens naturlige levesteder,

2) artens naturlige udbredelsesområde hverken er i tilbagegang, eller der er sandsynlighed for, at det inden for en overskuelig fremtid vil blive mindsket, og

3) der er og sandsynligvis fortsat vil være et tilstrækkeligt stort levested til på lang sigt at bevare dens bestande.

Disse generelle definitioner er i DMU's kriterier for gunstig bevaringsstatus søgt omsat til konkrete, operationelle kriterier. I mangel af konkrete mål for tilstanden af arter og naturtyper i Natura 2000-områderne, kan kriterierne anvendes som udgangspunkt for at vurdere en evt. miljøskade. Kriterier for gunstig bevaringsstatus for arter og naturtyper i Danmark kan findes i forskellige publikationer udgivet af Danmarks Miljøundersøgelser (www.dmu.dk).

7.2.3 Udpegede Natura 2000-områder

Natura 2000-områderne udgør sammen med Ramsar-områderne de internationale naturbeskyttelsesområder og er udpeget af miljøministeren. Områderne er udpeget for at beskytte arter og naturtyper, der er særligt truede og/eller af betydning for den samlede europæiske biodiversitet. Der er løbende over de seneste 10 år udpeget nye Natura 2000-områder. De udpegede områder fremgår af bilagene til habitatbekendtgørelsen.

7.2.3.1 *Natura 2000*

Natura 2000 er en fælles betegnelse for habitatområder og fuglebeskyttelsesområder. Områderne danner tilsammen et økologisk netværk af beskyttede naturområder gennem hele EU. Målet er at sikre eller genoprette gunstig bevaringsstatus for de arter og naturtyper, som områderne er udpeget for at bevare.

I Danmark er der udpeget 16.638 km² Natura 2000-områder, hvoraf 3.591 km² er beliggende på land, svarende til 8,3 % af Danmarks samlede landareal. Områderne er fordelt på 254 habitatområder og 113 fuglebeskyttelsesområder. Der er et stort overlap, da mange af områderne har status som både habitat- og fuglebeskyttelsesområde, med helt eller delvis samme afgrænsning.

Læs mere om Natura 2000 på By- og Landskabsstyrelsens hjemmeside www.blst.dk.

7.2.3.2 *Ramsar*

Ramsarkonventionen er en international konvention fra 1971 om at beskytte udpegede vådområder af international betydning navnlig som levesteder for vandfugle. De 27 Ramsarområder i Danmark ligger alle inden for eller er sammenfaldende med fuglebeskyttelsesområderne.

Ramsarområderne beskyttes og administreres efter danske regler som Natura 2000-områder. Og tillægger ikke i miljøskadesammenhæng yderligere forpligtelser.

Læs mere om Ramsarkonventionen og Ramsarområderne på By- og Landskabsstyrelsens hjemmeside (www.blst.dk) eller Ramsarkonventionens hjemmeside (www.ramsar.org).

Alle de udpegede Natura 2000-områder kan ses på By- og Landskabsstyrelsens hjemmeside www.blst.dk, hvor der dels er et kort for hvert område, dels fremgår udpegningsgrundlaget (de arter og naturtyper, området er udpeget for) for hvert område.

På hjemmesiden www.vandognatur.dk, der er lavet i forbindelse med vand- og naturplanlægningen i henhold til miljømålsloven, kan man finde mere detaljerede oplysninger om de enkelte områder, herunder kortlægning af udpegningsgrundlaget, i det omfang der foreligger data om konkrete forekomster inden for det udpegede område. Disse informationer foreligger som GIS-temaer, der kan hentes direkte.

Det er vigtigt at være opmærksom på, at også aktiviteter på arealer i de udpegede områder, hvor der ikke aktuelt forekommer arter og naturtyper, samt aktiviteter på arealer udenfor de udpegede områder kan påvirke og evt. skade Natura 2000-områdets arter og naturtyper og dermed blive omfattet af miljøskadeloven. For påvirkning fra aktiviteter udenfor de udpegede områder henvises til vejledningen til habitatbekendtgørelsen.

Dele af et Natura 2000-område kan være væsentligt som f.eks. spredningskorridor for arter i udpegningsgrundlaget, men indeholder i sig selv ikke andre væsentlige levesteder for arterne. Desuden kan disse arealer have betydning i forhold til i en fremtidig forvaltning at sikre eller genoprette en gunstig bevaringsstatus for arter og naturtyper, f.eks. ved naturgenopretning. Sker der

skader, der betydeligt kan modvirke mulighederne for at nå gunstig bevaringsstatus, kan disse også være omfattet af miljøskadeloven, jf. kapitel 2 i denne vejledning og miljøskadelovens § 7.

7.2.4 Fuglearter der er omfattet

Arter i fuglebeskyttelsesdirektivets artikel 4, stk. 2 (regelmæssigt tilbagevendende trækfugle i betydende antal), eller opført i direktivets bilag 1 og disse arters levesteder

Samtlige fuglearter, der er vildtlevende inden for EU, er beskyttet efter fuglebeskyttelsesdirektivet. De fuglearter, der er omfattet af miljøskadeloven, er dog begrænset til arter, som kræver særlige beskyttelsesforanstaltninger med hensyn til deres levesteder, og som er opført på fuglebeskyttelsesdirektivets bilag 1 eller omfattet af artikel 4, stk. 2, (regelmæssigt tilbagevendende trækfugle i betydende antal).

De i Danmark relevante bilag I-arter og regelmæssigt tilbagevendende trækfugle fremgår af habitatbekendtgørelsens bilag 10. Som danske bilag 1 arter kan eksempelvis nævnes ynglende fugle som f.eks. sorterne, trane og brushøne og trækkende arter som bramgås, sortand og havlit.

Et eksempel på regelmæssigt tilbagevendende trækfugle, der er udpeget fuglebeskyttelsesområder for er knopsvane og havørn i Roskilde Fjord. Arterne har begge en væsentlig forekomst i området, og Roskilde Fjord er sammen med andre fuglebeskyttelsesområder i Danmark væsentlige for at bevare arterne i dens geografiske sø- og landområde.

De fuglearter, der skal udpeges fuglebeskyttelsesområder for, er efter habitat- og fuglebeskyttelsesreglerne kun beskyttet indenfor de udpegede områder. Miljøskadeloven omfatter dog også skade på disse fuglearter og deres levesteder uden for de udpegede områder.

7.2.5 Arter opført i habitatdirektivets bilag II og disses levesteder

Bilag II-arter indgår som del af udpegningsgrundlaget for habitatområder, f.eks. snæbel i Varde Å, odder ved Silkeborg-søerne og stor vandsalamander i Kattehale Mose ved Allerød. Efter habitatreglerne er arterne og deres levesteder beskyttede indenfor de udpegede områder.

Miljøskadeloven omfatter dog også skade på bilag II arter uden for de udpegede områder.

De arter, som man har valgt ud på EU-plan til at udpege områder for, er arter, som er især:

- Truede, sårbare eller sjældne
- Karakteristiske
- Arter som kun findes på et mindre afgrænset område (endemiske arter) og som kræver særlig opmærksomhed pga. deres særlige levested

De danske Natura 2000-områder er udpeget for at beskytte 35 arter af pattedyr, fisk, krybdyr, padder, hvirvelløse dyr og planter.

Orkidéen mygblomst er et eksempel på en bilag II-art. Arten, der vokser på fugtige enge og i moser med kalk i jorden, findes i dag kun 10-15 steder i Øst-

jylland og på Øerne og er gået drastisk tilbage – ikke bare i Danmark, men i Europa som helhed. Arten er især forsvundet på grund af dræning af kalkenge og væld. Dertil har tilgroning på grund af manglende ekstensiv drift som græsning og høslæt påvirket arten negativt. Derfor er der udpeget en række habitatområder for at beskytte arten, herunder bl.a. Holmegårds Mose og Saltbæk Vig på Sjælland, Urup Dam på Fyn og Vandplasken i Nordjylland. Mygblomst er i øvrigt samtidig opført på habitatdirektivets bilag IV som strengt beskyttet.

I relation til miljøskade vil en påvirkning, der skader mygblomsts mulighed for at opnå gunstig bevaringsstatus, kunne betegnes som en miljøskade. Et eksempel på en konkret trussel mod mygblomst, der vil kunne betegnes som en miljøskade, er beskrevet nærmere i afsnit 7.5.4 om bilag II-arter.

7.2.6 Bilag IV-arter og deres yngle- og rasteområder

Bilag IV-arter (og deres yngle- og rasteområder) er beskyttede både inden for og uden for Natura 2000-områderne. Bilag IV-arterne holder sig ikke kun til områder, som man normalt forbinder med natur. Mange af arterne kan anvende lofter, vejrabatter, jernbaneskråninger, temporære vandhuller, forfaldne bygninger og træer med løs bark som yngle- og rasteområder. Det er derfor adskillige aktiviteter, der normalt ikke forholder sig til naturbeskyttelse, der kan gøre skade på bilag IV-arterne og deres yngle- og rasteområder,

I Danmark findes der min. 36 dyrearter og 7 plantearter, som er omfattet af habitatdirektivets bilag IV, jf. Habitatbekendtgørelsens bilag 11. Bilag IV-arter omfatter bl.a. en del forskellige padde- og krybdyrarter, enkelte arter af orkidéer, alle arter af flagermus og arter af insekter, fisk og pattedyr. Bilag IV-arter er f.eks. markfirben, spidssnudet frø, hasselmus og tykskallet malermusling. Visse bilag II-arter kan samtidig være omfattet af bilag IV-beskyttelsen, eksempelvis odder og stor vandsalamander.

Bilag IV-dyrearter er beskyttet mod forsætlig indfangning eller drab af individer af disse arter i naturen, jf. artsfredningsbekendtgørelsen. Efter reglerne er det også forbudt med forsæt at ødelægge eller indsamle æg af bilag IV-arter i naturen.

Beskyttelsen indebærer endvidere at planer og projekter vurderes for at undgå at beskadige eller ødelægge arternes yngle- eller rasteområder, uanset om de forekommer i eller udenfor de særligt udpegede Natura 2000-områder, jf. habitatbekendtgørelsens § 11.

Bilag IV-plantearterne må ikke forsætlig plukkes, indsamles, afskæres, oprives med rod eller ødelægges i naturen, jf. § 5 i artsfredningsbekendtgørelsen og § 11 i habitatbekendtgørelsen. Forbuddene gælder for alle livsstadier for de planter, der omfattes.

Der kan læses mere om bilag IV-dyrearternes udbredelse, biologi og betydning i administration og planlægning i DMUs rapporter (www.dmu.dk).

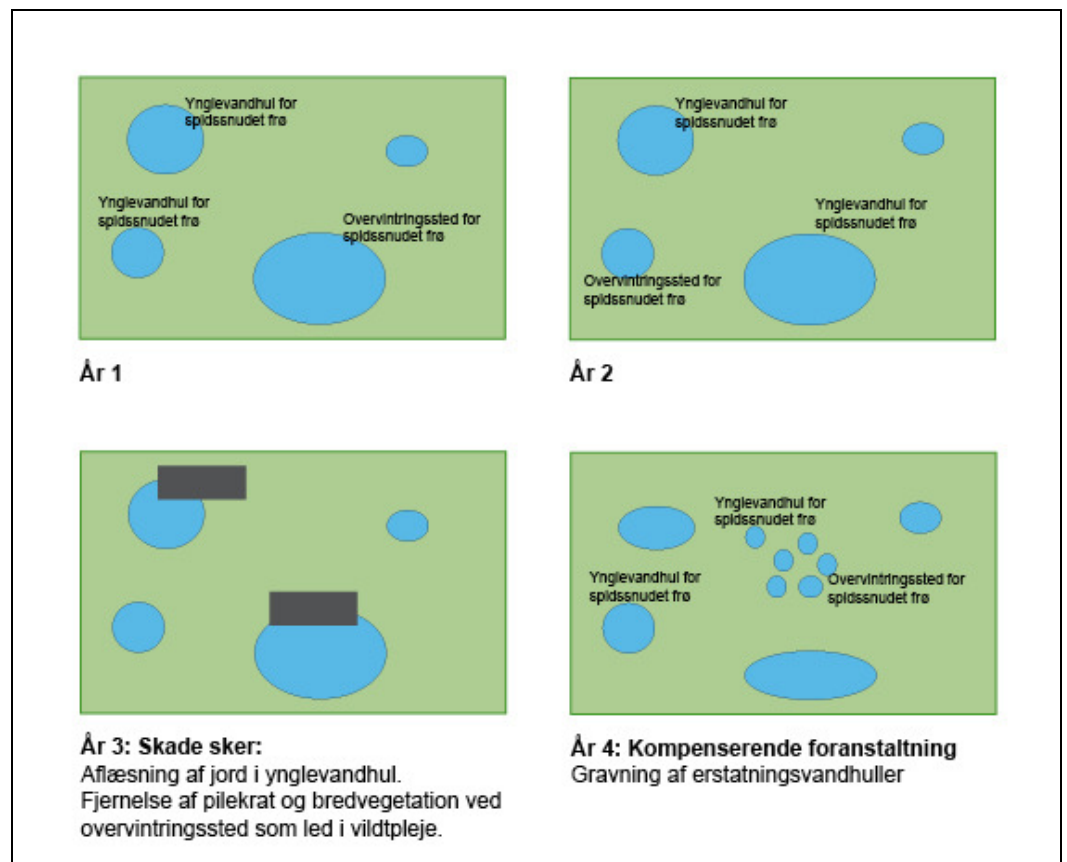
Et **yngeområde** kan defineres som det sted, hvor artens individer har yngleterritorier eller har sine æg og unger, indtil ungerne kan klare sig selv.

Et **rasteområde** kan defineres som det sted, hvor artens individer opholder sig når de ikke søger føde eller yngler. Dette kan f.eks. være forskellige steder sommer og vinter.

Når man skal vurdere, om et sted er et yngle- eller rasteområde i forbindelse med en miljøskade, er det nødvendigt at se på stedets økologiske funktionalitet i forhold til artens og de påvirkede bestandes krav.

7.2.6.1 Økologisk funktionalitet

Med **økologisk funktionalitet** menes de vilkår, som et yngle- og rasteområde kan tilbyde en bestand af en art, man ser nærmere på. Det er ikke nok at vurdere skader på f.eks. et ynglested - også skader de steder, hvor arten raster, er væsentlige. Et eksempel kan være padders brug af flere vandhuller til ynglested og rasteområde:

FIGUR 7.1 FORKLARING PÅ ØKOLOGISK FUNKTIONALITET FOR EN BESTAND AF PADDER OG ET ANTAL VANDHULLER

Den økologiske funktionalitet er at bevare det mønster af yngle- og rasteområder, som den pågældende art, i det viste eksempel spidssnuder frø, er afhængig af. For nærmere uddybning af begrebet økologisk funktionalitet, se Vejledning til habitatbekendtgørelsen.

Et andet eksempel på en bilag IV-art er markfirben, som findes over hele landet, dog mest almindelig ved kysterne. Markfirben lever i åbne områder med løs, gerne sandet jord, hvor den ofte træffes i små kolonier. Arten er i vinterdvale indtil april på bl.a. sydvendte skråninger. Disse rasteområder findes et utal af steder rundt om i landet i form af f.eks. jernbane- og vejskråninger, § 3-beskyttede overdrev, strandskrånter og rekreative områder som parker og idrætsanlæg samt ved grusveje og i råstofgrave.

FIGUR 7.2 MARKFIRBEN - HUN DER LIGGER PÅ REDE I LØS GRUS VED JERNBANESKRÅNING MELLEML LEJRE OG VIPPERØD. FOTO: MARTIN VESTERGAARD.

7.2.7 Sammenhæng med skade på vand og jord

Mange Natura 2000-områder og yngle-/rasteområder er også vandforekomster, som er beskyttet i henhold til vandrammedirektivet. Hvor dette er tilfældet, er det nødvendigt at undersøge skaden både som en skade på vand og som en skade på natur.

Ved skader på jord omfatter miljøskadebegrebet kun jordforureninger, som indebærer en betydelig risiko for påvirkning af menneskers sundhed. Disse forureninger skal under alle omstændigheder undersøges som en skade på jord. Hvor en jordforurening kan påvirke beskyttede arter og/eller internationale naturbeskyttelsesområder, undersøges den også som en skade på natur.

7.3 HJORTIDIG TILSTAND – DOKUMENTATION

Skader på bevaringsstatus skal for de udpegede områder vurderes i forhold til den konkrete forekomst eller bestand, der påvirkes, dvs. lokalt. Det kan pege i retning af miljøskade, hvis, skaden har et omfang, så den også kan få betydning nationalt, f.eks. ved skade på meget sjældne arter. Det samme gælder for skader på yngle- og rasteområder for bilag IV-arter.

For de arter, hvor miljøskadeloven også gælder udenfor de udpegede områder (bortset fra bilag IV-arter), skal en skade vurderes i forhold til den regionale bevaringsstatus (sjældne og fåtallige arter) og den nationale bevaringsstatus (udbredte arter).

7.3.1 Kravene til dokumentation

Efter bekendtgørelse om (miljøskade og afhjælpning af miljøskade) skal omfanget af en skade, som medfører en negativ påvirkning af opnåelsen eller

opretholdelsen af en gunstig bevaringsstatus for beskyttede arter eller internationale naturbeskyttelsesområder, vurderes i forhold til bevaringsstatus og tilstand på det tidspunkt, hvor skaden indtræffer, deres rekreative værdi og deres evne til naturlig gendannelse. Udgangspunktet for en vurdering af, om der er sket en miljøskade på beskyttet natur, er altså den tilstand, som naturen befandt sig i på det tidspunkt, skaden skete – og ikke en formodet upåvirket (uforurennet eller uforstyrret) tilstand.

Bekendtgørelsen fastsætter desuden, at ved konstateringen af betydelige negative påvirkninger i forhold til den hidtidige tilstand skal bl.a. følgende målelige data indgå:

- a) Antallet af individer, deres tæthed eller det dækkede areal.
- b) De enkelte individers eller det beskadigede areals rolle i forhold til artens eller naturtypens bevaring, artens eller naturtypens sjældenhed (vurderet lokalt, regionalt, kontinentalt og globalt).
- c) Bestandens formeringsevne (baseret på den pågældende arts eller bestands egen dynamik), dens levedygtighed eller naturtypens evne til naturlig gendannelse (baseret på udviklingen i de bestande af de arter, der er karakteristiske for naturtypen).
- d) Bestandens eller naturtypens evne til i løbet af kort tid efter en skade at genskabe en tilstand, der skønnes at svare til eller være bedre end den hidtidige tilstand, udelukkende i kraft af bestandens eller naturtypens egen dynamik og uden anden indgriben end øgede beskyttelsesforanstaltninger.

Dokumentation af skader på natur er ikke altid ligetil.

Afgrænsningen af et Natura 2000-område er nemt – der findes kort over de udpegede områder, og grænserne er ofte defineret ud fra matrikelskel, veje eller bygrænser, der kan erkendes i landskabet. Naturtyper kan også som regel identificeres – en artsliste med karakteristiske arter sammen med en beskrivelse af terræn, jordbund, vandstand og drift giver de oplysninger, der skal til at klassificere de habitatnaturtyper, der er opført på bilag I.

Lokalisering af arterne kan være vanskeligere, uanset om de er indenfor eller udenfor Natura 2000-områder. Måske ved man, at arterne findes i et område, men de kan være sky og lader sig sjældent se. Eller også får man kendskab til en skade på en lokalitet på et dårligt tidspunkt af året, f.eks. hvor man skal dokumentere før-tilstanden midt om vinteren. På det tidspunkt er arterne enten er gået i hi eller trukket væk til vinterkvarterer – eller forsvundet på grund af miljøskaden. Endelig vil dokumentation af yngle- og rasteområder for bilag IV-arter være en udfordring - det kan være alt fra skade på store skovområder og ådale til enkeltstående træer med huller eller en jernbaneskrænt med løst sand.

For at kunne vurdere en skades omfang og virkning for beskyttede naturtyper eller arter i et Natura 2000-område, skal man have indsigt i, hvordan tilstanden er, og hvor denne tilstand er i forhold til målet om gunstig bevaringsstatus.

Kendskabet er for Natura 2000-områderne ved at blive udbygget i forbindelse med den aktuelle naturplanlægning efter miljømålsloven, og det vil løbende blive opdateret i forbindelse med naturplanlægningen. I basisanalyserne for de enkelte Natura 2000-områder kan man finde de kendte oplysninger om tilstanden for naturen og nuværende trusler

Det vil dog altid være den gældende tilstand, der skal anvendes som udgangspunkt for vurdering af omfanget af en miljøskade, og det kan være nødvendigt at supplere basisanalyserne med anden viden.

For de generelt beskyttede arter gælder, at der for nogle arter er gennemført langvarig overvågning af bestandsudvikling, svingninger m.v., men det gælder ikke alle de beskyttede arter.

Udover at kende til den beskyttede naturs forekomst og tilstand, skal man gøre rede for, om det beskyttede område, udpegningsgrundlaget eller de beskyttede arter er påvirket af andre aktiviteter, der ikke er omfattet af miljøskadeloven, men som sammen med den nye skade forårsager betydelig negativ påvirkning.

7.3.2 Datagrundlag i Natura 2000 områderne - basisanalyserne

Amterne har i 2004-2006 udarbejdet basisanalyser for samtlige Natura 2000-områder. Basisanalyserne har omfattet de 18 lysåbne naturtyper, som NOVANA programmet har omfattet. For Natura 2000-områder med fredskov er analysen udarbejdet i 2007 af landsdelcentrene.

Basisanalyserne bygger dels på eksisterende viden, men først og fremmest på de kortlægninger der er foretaget i forbindelse med NOVANA. Kortlægningerne er udført i alle de udpegede Natura 2000-områder i landet.

Efter basisanalysernes færdiggørelse er tilstanden i Natura 2000-områderne udregnet på baggrund af feltdata fra kortlægningen. Disse oplysninger er i dag tilgængelige på hjemmesiden www.vandognatur.dk, som er en del af Danmarks Miljøportal under Miljøministeriet. Hjemmesiden er i øjeblikket under udvikling, og der bliver løbende tilføjet nye data.

Oplysninger om udpegede Natura 2000-områder, afgrænsning og udpegningsgrundlag kan findes via By- og Landskabsstyrelsen hjemmeside (www.blst.dk). Dertil vil Danmarks Naturdata under Miljøportalen (www.miljoportal.dk) allerede nu og især fremover blive en vigtig kilde til information om udbredelse og bestandsudvikling af dyr, planter og naturtyper i Danmark. Data for dette leveres i dag bl.a. af kommuner og statens miljøcentre, men der er på sigt også forventninger om indtastning af data af privatpersoner. Endelig er der mange oplysninger at hente hos de grønne organisationer, der kortlægger dyr og planter på frivillig basis.

7.3.3 Naturens sårbarhed

Nogle typer natur er meget sårbare over for påvirkninger. Dette skyldes bl.a., at nogle arter stiller meget specifikke krav til levestederne, og desuden vokser langsomt/har lang formeringstid, og måske kun får få unger.

Naturtyper med langsomtvoksende plantearter som f.eks. gråklit med laver, der kan være flere årtier om at vokse frem, er sårbare overfor gravning, færdsel og kørsel.

Det samme gælder for dyr med lille aktionsradius. Hvis deres levested fjernes, er der mindre sandsynlighed for, at de kan nå at finde nye velegnede biotoper i nærheden. På vandringen hen mod nye mulige levesteder vil dyret være udsat for bl.a. rovdyr, forstyrrelser fra mennesker osv. For dyr og fugle, der hurtigt kan flygte, hvis levestedet ødelægges, er der bedre muligheder for at finde velegnede steder.

7.4 SKADENS OMFANG OG KARAKTER

En betydelig skade på natur er en skade, som medfører en betydelig negativ påvirkning af muligheden for at opretholde eller opnå gunstig bevaringsstatus for de beskyttede arter og områder, herunder

- Forringer muligheden for, at en art eller en naturtype i udpegningsgrundlaget for et Natura 2000-område opnår eller opretholder gunstig bevaringsstatus i området inden for et overskueligt tidsrum, eller
- forringer muligheden for, at en art eller en naturtype i udpegningsgrundlaget for et Natura-2000 område opnår eller opretholder national gunstig bevaringsstatus inden for et overskueligt tidsrum.
- Forringer muligheden for at opnå eller opretholde national gunstig bevaringsstatus for de beskyttede arter som følge af negativ påvirkning af arterne og/eller den økologiske funktionalitet af arternes levesteder, herunder yngle- og rasteområder for bilag IV-arter, såvel indenfor som udenfor de udpegede områder.

Bekendtgørelse om (miljøskade og afhjælpning af miljøskade) fastslår desuden, at en skade på beskyttede arter og (eller) internationale naturområder, hvis påvirkning af menneskers sundhed er dokumenteret, er betydelig.

Derimod skal følgende skader på natur ifølge bekendtgørelsen ikke nødvendigvis betegnes som betydelige skader:

- a) Negative udsving i bestandsstørrelser der er mindre end de naturlige udsving, der anses for at være normale for den pågældende art eller naturtype.
- b) Negative udsving i bestandsstørrelser der skyldes naturlige årsager eller indgriben i forbindelse med sædvanlig forvaltning af arealer, og som er fastlagt i protokoller eller måldokumenter for den pågældende naturtype, eller som hidtil har været udført af ejere eller operatører.
- c) Skade på bestande af beskyttede arter eller internationale naturbeskyttelsesområder, for hvilke det er påvist, at de hurtigt og uden indgriben vil genskabe enten den hidtidige tilstand eller en tilstand, der udelukkende i kraft af artens eller naturtypens egen dynamik skønnes at svare til eller være bedre end den hidtidige tilstand.

I forhold til begrebet ”sædvanlig forvaltning af arealer” nævnt i pkt. b betyder dette en drift, der hidtil har været praktiseret i området. Der er dog ikke en entydig definition på, hvad der er omfattet heraf, men det vurderes f.eks. at omfatte aktiviteter, der er knyttet til normal landbrugs- og skovbrugsdrift, og som ikke kræver forudgående tilladelse eller lignende.

7.4.1 Om skadens karakter

En skade på beskyttet natur kan have forskellig karakter, alt efter hvilken art og naturtype, det går ud over, hvorvidt skaden giver kort- eller langsigtede påvirkninger, om skaden er ophobet over tid, og om skaden kan vurderes som reversibel eller ej i forhold til opnåelse eller opretholdelse af gunstig bevaringsstatus.

7.4.1.1 Fjernelse af levested og fragmentering

En erhvervsmæssig aktivitet, der direkte fjerner beskyttet natur, vil som udgangspunkt altid kunne klassificeres som en skade, forudsat at der er tale om

arealer, der har betydelig værdi som levested eller med betydelig forekomst af naturtyper og at der ikke er givet tilladelse hertil, jf. indledningen til dette kapitel. Der skal således foretages en vurdering af, om der er tale om en skade der er omfattet af miljøskadelovens regler, se denne vejlednings kapitel 2.2.2.

Bortgravning og opdyrkning af beskyttede naturtyper, hvor der fjernes et så stort areal, at naturen deles op (= fragmentering), kan betragtes som en skade. Hvorvidt naturen kan genindvandre i ”såret” imellem den intakte natur, afhænger fuldstændig af den pågældende naturs evne til gendannelse, se nedenfor. Nogle typer natur kan ikke genskabes. For eksempel 7220 kildevæld – hvis vandforholdene er ændrede, og jorden gravet væk, kommer der aldrig et lignende kildevæld igen med den plantevækst, som er typisk.

7.4.1.2 Drab på dyrearter og opgravning af plantearter

Bevidst efterstræbelse af fredede arter kan også blive betragtet som en miljøskade, medmindre der er givet tilladelse. En miljøskade på en beskyttet art kunne f.eks. være ægsamleres indsamling af æg fra fugle, der er opført på fuglebeskyttelsesdirektivets bilag I. Der kendes til tilfælde, hvor æggene er indsamlet med videresalg for øje. Hvis en ulovlig indsamling af æg i f.eks. en rede med den meget sjældne vandrefalk, der kun yngler ganske få steder i landet, betyder, at grundlaget for en kommende dansk bestand fjernes, vil dette være i strid med reglerne, men samtidig en miljøskade.

Ved ulovlig jagt på arter på habitat- eller fuglebeskyttelsesdirektivets bilag vil der også være tale om en miljøskade. Som skrevet tidligere skal den være betydelig og mulig at dokumentere.

7.4.1.3 Forstyrrelser

Nogle arter kan være meget følsomme over for forstyrrelser i form af aktiviteter der f.eks. indebærer rekreativ færdsel tæt på rederne, løse hunde, kørsel uden for veje og stier med f.eks. mountainbikes, sejlads ved små øer og holme osv.

Nogle arter er meget robuste over for forstyrrelser, andre ganske sky. Men for de fleste arter gælder, at forstyrrelser tæt på eller i yngleperioden kan betyde miljøskade, såfremt disse forstyrrelser skyldes en erhvervs-mæssig aktivitet.

For nogle naturtyper, især dem med langsom regenereringsevne, kan forringelser i form af øget færdsel og kørsel betyde, at naturtypen slides og ødelægges. Dette kan f.eks. være et problem i naturtyper som hængesæk og klitheder.

7.4.1.4 Kort- og langsigtede påvirkninger og akkumulering

En miljøskade kan medføre en akut påvirkning af beskyttet natur – bortgrave-de naturområder eller døde rovfugle er til at få øje på. Men mange påvirkninger sker over tid – og det kan vare flere år, før man opdager, at en aktivitet medfører miljøskade på beskyttet natur

Nogle aktiviteter vil kun give kortvarige skader, mens andre giver langvarige skader. Er der tale om natur, der ikke kan genskabes, trods påvirkningens kortvarige karakter, kan der stadig være tale om en skade. Skaden skal vurderes i forhold til muligheden for at nå de mål, der er opstillet for gunstig bevaringsstatus.

Nogle skader akkumulerer over tid – og det bliver først til en skade, når påvirkningen har fundet sted gennem en årrække og en tærskelværdi for hvornår en skade er betydelig er passeret.

7.4.1.5 Reversible og irreversible skader

Det skal i hver konkret situation vurderes, om skaden nedsætter sandsynligheden for, at naturen kan opnå eller opretholde gunstig bevaringsstatus eller om skaden påvirker den økologiske funktionalitet for dyrearter omfattet af habitatdirektivets bilag IV. I vurderingen af skadens omfang skal det således vurderes, om der er tale om en irreversibel skade, hvor mulighederne for at retablere ødelagt natur er væk, eller en reversibel skade, hvor naturen kan gendannes. Det kan have betydning for, hvordan skaden skal opgøres.

7.4.1.6 Kumulative virkninger

Påvirkninger, der ikke i sig selv aktuelt medfører miljøskade, men en kumulativ påvirkning af naturen, medvirker til at gøre naturen bliver mere sårbar overfor fremtidige negative påvirkninger. Dette kunne f.eks. være mange forstyrrelser af en bestand af sæler som følge af erhvervsmæssig sælsafari, der presser bestanden, så der fødes færre unger i det pågældende område. Sælsafarien er måske ikke i sig selv til hinder for opnåelse eller opretholdelse af sælens gunstige bevaringsstatus, men den bevirker at arten er mere sårbar over for andre påvirkninger end den ellers ville have været. Hvis der så f.eks. afholdes et stort stævne med sejlads tæt på sælernes yngleområder, kan lige netop denne erhvervsmæssige aktivitet medføre en hindring for opnåelse eller opretholdelse af artens gunstige bevaringsstatus og derved medføre en miljøskade.

7.4.2 Tidsperspektivet

Tid er en vigtig faktor i miljøskadesammenhæng – hvad har forårsaget skaden hvornår og i forhold til hvilken tilstand. Det kan være vanskeligt at dokumentere, hvornår en miljøskade indtræder eller er indtrådt, der skal foretages en konkret vurdering på grundlag af en vurdering af skadens omfang og det aktuelle kendskab til forholdene på stedet.

Desuden vil man for en miljøskade på natur ikke altid med det samme kunne konstatere, om skaden egentlig påvirker naturen. Virkningen viser sig måske først senere. Ligeså kan effekten af en skade være meget langvarig, selvom den umiddelbart virker som en lille skade. Det afhænger fuldstændig af arten og naturtypens robusthed til at ”komme sig” efter en skade. En tommelfingerregel vil være, at store forekomster af arter og naturtyper hurtigere vil genetableres, end små forekomster.

7.4.3 Proportionalitet

- kan en skade på ét individ eller én naturtype i et område betegnes som en miljøskade?

Det kan være svært at afgøre hvor meget der skal til før der er tale om en betydelig skade.

Udgangspunktet må være at vurdere skaden i forhold til dels den aktuelle tilstand eller muligheden for at nå gunstig bevaringsstatus eller de mål for naturtilstanden, som måtte være opstillet for arten. Bestanden skal være stabil eller stigende. Én død odder i en lille bestand kan være mere problematisk i ét Natura 2000-område, end 10 døde oddere i en velfungerende stor bestand i et andet Natura 2000-område.

7.5 EKSEMPLER PÅ MILJØSKADE

I dette afsnit gennemgår vi forskellige eksempler på negative påvirkninger, der kunne være miljøskader i forhold til:

1. Udpegede Natura 2000-områder, inkl. naturtyper
2. Arter i fuglebeskyttelsesdirektivets artikel 4, stk. 2 (regelmæssigt tilbagevendende trækfugle i betydende antal) eller opført i direktivets bilag 1 og disse arters levesteder
3. Arter opført i habitatdirektivets bilag II og disses levesteder
4. Arter opført på habitatdirektivets bilag IV og disses yngle- og rasteområder.

7.5.1 Miljøskade på Natura 2000-områder

Miljøskade vurderes ud fra, om skaden kan påvirke de fremtidige muligheder for, at gennemføre naturforbedrende foranstaltninger, som f.eks. natur- og landskabspleje eller naturgenopretning, med det formål at sikre gunstig bevaringsstatus for udpegningsgrundlaget, jf. de Natura 2000-planer, der vil blive udarbejdet efter miljømålsloven.

Et eksempel kunne være opsplittning af et habitatområde med naturskavsarealer som følge af anlæg af en skovvej i en situation, hvor anlægget ikke er blevet anmeldt efter reglerne i naturbeskyttelseslovens § 19b. Vejen skaber en visuel og især fysisk barriere gennem det kuperede skovområde for en bilag II-art - det hvirvelløse dyr Stellas mosskorpion, som lever i skoven. Generelt vil arten have dårligere mulighed for at sprede sig rundt i området. Bestande kan blive isoleret, og dette betyder, at deres chance for at øges i antal bliver dårligere. Bliver bestandene for små, kan det betyde, at de på længere sigt uddør fra området, da små bestande dels er mere udsatte for påvirkninger, dels er den genetiske variation i små bestande oftest dårligere, og der kan ske indavlsdepression.

Ved vurdering af en miljøskade på Natura 2000-områder skal det understreges, at skade også kan forårsages af aktiviteter uden for de udpegede områder, men påvirke ind i Natura 2000-områder og ændre på mulighederne for at opnå eller opretholde gunstig bevaringsstatus. Dette kan f.eks. ske ved en større forurening med miljøfremmede stoffer ved læk fra en kemisk virksomhed, der ledes til nærmeste vandløb. Stofferne føres så via vandløbet ud i et fjordområde, der er Natura 2000-område med f.eks. et udpegningsgrundlag med forskellige vadefuglearter. Hvis forureningen påvirker arterne direkte eller deres fødegrundlag og dermed truer udpegningsgrundlaget for området, kan det betegnes som en miljøskade.

7.5.2 Skade på Natura 2000 områder indeholdende naturtyper, der er opført i habitatdirektivets bilag I

For at kunne vurdere, om en skade ændrer på en naturtypes tilstand, kan man anvende de tilstandsklasser, som man kan finde via basisanalyserne. På www.vandognatur.dk kan man danne brugbare kort, der præcist viser, hvad naturtilstanden er for de kortlagte naturtyper. Sker der f.eks. en skade på en naturtype med tilstanden 1 eller 2, skal man vurdere, om skaden betyder, at naturtypen ryger ned ad tilstandsskalaen i kortere eller længere tid – eller om skaden er så stor, at sandsynligheden for, at naturtypen kan genoprettes eller vende tilbage til den gode tilstand, er meget lille. For et rigkær (7230) med

tilstanden 1 vil en skade, der ødelægger rigkærets mulighed for genoprettelse, være alvorlig. Det kunne f.eks. være, hvis man graver i rigkæret, så selve naturtypen forsvinder. Det kunne også være hvis en rideskole, øger græsningstrykket i form af et stort antal heste i rigkæret, så der sker så megen fysisk skade på vegetationen og jordbunden i form af optramp og erosion, at de arter, der er med til at give den høje naturtilstand, går væsentligt tilbage eller helt forsvinder.

Skader på naturtyper med lavere tilstandsvurdering kan også betragtes som miljøskade. Især fordi de kan være ødelæggende for en naturforvaltningsindsats, som planlægges via Natura 2000-planen. Hvis man i et Natura 2000-område med mange tilstandsklasse III- og IV-naturtyper har planlagt en større naturforvaltningsindsats med f.eks. naturpleje med græsning, genslyngning af vandløb og stop for drænuvløb fra marker ovenfor rigkærene, så tilførsel af næringsstoffer ophører, kan en miljøskade helt ødelægge denne plan. Det kunne f.eks. være overfladeafstrømning af gylle i forbindelse med et stort regnskyl fra markerne ovenfor, hvor landmanden lige har været ude og sprede gyllen i strid med udbringningsreglerne. Dette kan ødelægge rigkæret.

Selvom en skade ikke resulterer i, at en beskyttet naturtype rykker en eller flere klasser ned ad tilstandsskalaen, kan der godt være tale om en miljøskade. Skaden skal til hver en tid vurderes ud fra, om den er så betydelig, at der ikke kan opnås eller opretholdes gunstig bevaringsstatus.

7.5.3 Skade på omfattede fuglearter

Arter i fuglebeskyttelsesdirektivets artikel 4, stk. 2 (regelmæssigt tilbagevendende trækfugle i betydende antal) eller opført i direktivets bilag 1 og disse arters levesteder

Nogle af de typiske kriterier for mange af de fugle, der er opført på direktivets bilag I, er, at der ikke må være forstyrrelser af yngleområdet. Mange fuglearter er meget følsomme overfor ”ujævne forstyrrelser”. En bestand af fugle kan godt tilpasse sig et nærliggende vejanlæg eller lignende – men foregår der et stort orienteringsløb eller lignende nær deres ynglepladser, kan det være en stor skade for en bestand, da forældrefuglene kan blive skræmt fra reden, og æg eller unger går til eller bliver spist af rovdyr, der nu har frit spil.

7.5.4 Arter på bilag II

For hver af arterne vil der være tale om en miljøskade, hvis den skader artens mulighed for at opnå gunstig bevaringsstatus. For orkideen mygblomst, der er en bilag II-art, er bl.a. tilgroning, blottet jord og hydrologi bestemmende for, om arten har det godt. Et eksempel på dette kunne være en eng i et habitat-område med en større bestand af mygblomst, som bliver græsset af kvæg og derved holdes lysåben, Arealet forpagtes til en rideskole, der gerne vil bruge arealet som ekstra græsningsområde ind imellem. I en periode med meget nedbør sættes der heste på arealet, og de tramper så meget rundt, at der bliver blottet jord og nedtrampet vegetation på engen. Bestanden af mygblomst går væsentligt tilbage, og selv efter 5 år, hvor hestegræsningen er ophørt, virker det ikke som om arten er kommet tilbage. I Natura 2000-områder skal væsentlige ændringer i græsningsintensiteten anmeldes til kommunen, jf. naturbeskyttelseslovens § 19b.

7.5.5 Arter, der er opført i habitatdirektivets bilag IV

For bilag IV-arter er det som omtalt tidligere vigtigt at se på, om en påvirkning kan skade bestandene af disse arter. En art som tykskallet malermusling, der i dag kun findes i Odense Å, vil være meget udsat for skade, da bestanden er isoleret. Arten er afhængig af rent vand, vandløb med forskelligartede biotoper og fiskearten elritse, som muslingens larve har som værtsfisk under spredning.

En påvirkning af arten ved f.eks. hårdhændet vandløbsvedligeholdelse i forhold til en givet tilladelse fra vandløbsmyndigheden kan betyde, at der dræbes individer. Er bestanden på vej mod en minimum levedygtig bestandsstørrelse, kan dette få katastrofale følger for arten i Danmark.

Også fjernelse og omlægning af levende hegn og mindre beplantninger på en større landbrugsbedrift som led i rationalisering af driften kan have alvorlige konsekvenser for rasteområder for flagermus i området. Pludselig mister de sommerkvarteret, og desuden betyder forsvinden af de mange levende hegn, at der er meget dårligere spredningsmuligheder mellem de egentlige store leveområder i form af skove og ådale.

8 Miljøskade på vand

8.1 KORT OM MILJØSKADER PÅ VANDMILJØET

Skader på vandmiljøet, som jf. miljøskadelovens § 8 er omfattet af miljøskadelovens miljøskadebegreb, er karakteriseret ved:

- Skader er forårsaget af visse erhvervsmæssige aktiviteter, hvor der er ubetinget ansvar, jf. afsnit 6. Årsagssammenhængen mellem den udløsende aktivitet og den resulterende forringelse skal kunne sandsynliggøres.
- Skaden påvirker den økologiske, kemiske eller kvantitative tilstand eller det økologiske potentiale i grundvand og/eller overfladevand, som er omfattet af miljømålsloven². Dette uddybes i afsnit 8.2.
- Der er tale om en betydelig negativ påvirkning af vandforekomstens tilstand. Det er et krav, at det kan dokumenteres, at der er sket en forringelse af vandforekomstens tilstand. Dette uddybes i afsnit 8.3 og 8.4.

Miljømålsloven indeholder den danske implementering af vandrammedirektivet³. Vandrammedirektivet er ikke fuldt implementeret endnu, og hvor miljømålsloven og de tilhørende bekendtgørelser ikke gennemfører vandrammedirektivets bestemmelser fuldtud endnu, henvises i det følgende til direktivets bestemmelser.

Som eksempler på skader på vandmiljøet, som kan være miljøskader, kan nævnes

- Et gylleudslip til et vandløb, der indebærer, at den økologiske og kemiske tilstand bliver væsentligt forringet i en længere periode.
- En virksomhed i et opland til et renseanlæg udleder ved et uheld store mængder forurenende stoffer til det kommunale renseanlæg, og renseanlægget har ikke kapacitet til at håndtere den øgede belastning. Stofferne udledes på grund af den manglende rensning og forurener vandløbet kraftigt.
- Et vandløb opstemmes uden tilladelse, og vandrende fisk afskæres derved fra deres gydepladser i den øverste del af vandløbet. På sigt kan ændringen medføre, at bestande af vandrefisk forsvinder fra vandløbet.
- Et skib (f.eks. efter at være stødt på grund) lækker olie i et sådant omfang, at der sker en væsentlig forurening af kystvandet, så dets økologiske og kemiske tilstand bliver væsentligt forringet.

---

² Lovbekendtgørelse nr 1756 af 22. december 2006 af lov om miljømål m.v. for vandforekomster og internationale naturbeskyttelsesområder (miljømålsloven).

³ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2000/60/EF af 23. oktober 2000 om fastlæggelse af en ramme for Fællesskabets vandpolitiske foranstaltninger.

- Saltvandsindtrængning ved kildepladser. Saltvandsindtrængning kan ske ved længere tids overindvinding, hvorved saltvand trækkes ind fra kysten eller op fra dybereliggende lag.
- Grundvandsforureninger fra industri, f.eks. forureninger med chlorede opløsningsmidler, der stammer fra store erhvervsrensier.

Nogle vandområder er også habitatområder eller levested for beskyttede arter. Hvor dette er tilfældet, er det nødvendigt også at undersøge skaden i forhold til disse.

8.2 VANDFOREKOMSTERNE

8.2.1 Vandforekomster, der er omfattet af miljøskadeloven

Alle vandforekomster, der er omfattet af miljømålsloven⁴, er omfattet af miljøskadeloven. Disse vandforekomster er identificeret i basisanalysen, jf. Miljøstyrelsens vejledning om karakterisering af vandforekomster og opgørelse af påvirkninger /1/. Der er dog fortsat mange små vandløb, søer og grundvandsforekomster, som ikke er identificeret i basisanalysen, men som alligevel er omfattet af miljømålsloven og dermed af miljøskadeloven.

Formålet med at identificere og afgrænse vandforekomsterne i basisanalysen er at skabe grundlag for at målsætte dem og for at kontrollere om de opfylder deres målsætning. Målsætningerne for vandforekomsterne fremgår af de vandplaner, som skal udarbejdes senest i 2009, jf. miljømålslovens § 31. Forslag til vandplaner sendes i høring i december 2008.

Vandforekomster omfatter vandløb, søer, kystvande og kunstige og stærkt modificerede vandområder, som under ét kaldes (overflade)vandområder, samt grundvand. Sedimenter på bunden af overfladevandområderne er omfattet i det omfang, de har indflydelse på tilstanden i vandområderne, hvilket hovedsagelig er aktuelt i søer og kystvande.

Tidligere er målsætning af overfladevandområderne sket i regionplanerne, men her var kun kystvande og større og væsentlige vandløb og søer målsat; mindre vandhuller og f.eks. rørlagte vandløb har hidtil ikke været målsat. Grundvandsforekomsterne har ikke været målsat tidligere.

En del overfladevandområder og vådområder er også omfattet af Natura 2000-udpegninger. For disse er det vigtigt at vurdere skaden i forhold til reglerne for habitater. Tilsvarende gælder for vandområder og vådområder, som er levested for beskyttede arter, jf. afsnit 7.

8.2.2 Vandløb

Alle vandløb er omfattet af miljømålsloven, uanset om de er målsat eller ej. Det gælder også kunstige og stærkt modificerede vandområder i form af kanaler og lignende. Der er i Danmark ca. 64.000 km vandløb, hvoraf hovedparten, ca. 75 %, er mindre vandløb, bække og grøfter med en bundbredde på mindre end 2,5 meter.

---

⁴ jf. kapitel 6 i lovbekendtgørelse nr. 1756 af 22. december 2006 af lov om miljømål m.v. for vandforekomster og internationale naturbeskyttelsesområder (miljømålsloven)

Ca. 28.000 km vandløb er beskyttede vandløb, omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3. De beskyttede vandløb blev udpeget i 1980'erne af fredningsmyndighederne **Error! Reference source not found.**, og udpegningen blev efterfølgende godkendt af miljøministeren. De beskyttede vandløb kan ses i Miljøportals arealinformation /16/.

Der var i 1996 24.600 km målsatte vandløb i Danmark /1/, som fordelte sig i størrelseskategorier som vist i Tabel 8.1.

TABEL 8.1 MÅLSATTE VANDLØB I DANMARK. FRA /1/

Vandløbsbredde	Km vandløb
> 8 m	1.600
2-8 m	11.000
< 2 m	12.000

Dertil kommer alle de vandløb, som ikke har været målsat i regionplanerne, men som alligevel er omfattet af miljømålsloven. Der er generelt tale om små vandløb, og mange af dem er stærkt regulerede, rørlagte eller på anden måde påvirkede af menneskelige aktiviteter.

8.2.3 Søer

Alle søer er omfattet af miljømålsloven, uanset om de er målsat i en regionplan eller en vandplan, eller ej. Det gælder også kunstige og stærkt modificerede vandområder, såsom gravesøer og mølledamme. Temporære vandhuller og lignende er ikke omfattet.

Søerne ligger spredt over hele landet. Der er ca. 120.000 søer i Danmark som er større end 100 m², og deres udstrækning svarer til 1,4 % af landets areal. Langt de fleste er småsøer, og kun godt 2.700 (eller godt 2 %) er større end 1 hektar. Herudover eksisterer der ca. 50.000 damme og vandhuller mindre end 100 m².

Alle søer over 100 m² er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3.

8.2.4 Fjorde og kystvande

Kystvande indtil 1 sømil fra den linie der danner udgangspunkt for fastlæggelse af det danske søterritorium (basislinjen) er omfattet. For kemisk tilstand er grænsen dog 12 sømil fra basislinjen. Et kort over de omfattede kystvande findes i bekendtgørelse om karakterisering af vandforekomster, opgørelse af påvirkninger og kortlægning af vandressourcer⁵ og i vejledningen om basisanalysens del 1 /1/.

Danmark har alt i alt mere end 7.000 km kyststrækning. For fjorde og andre kystvande er det ikke som for vandløb og søer muligt at afgrænse vandforekomsterne og fastsætte en minimumsstørrelse for vandområder, hvorunder de anses for ubetydelige. Derfor er alle kystvande umiddelbart omfattet af miljøskadeloven.

⁵ Bekendtgørelse nr. 1355 af 11. december 2006.

8.2.5 Grundvand

Grundvandsforekomster omfatter alt grundvand, som befinder sig i grundvandsmagasiner. Grundvandsmagasiner er ifølge definitionen et eller flere underjordiske lag af bjergarter eller andre geologiske materialer med tilstrækkelig porøsitet og permeabilitet til at muliggøre enten en betydelig grundvandsstrømning eller indvinding af betydelige mængder grundvand.

En betydelig grundvandsstrømning er i denne sammenhæng en strømning, som er væsentlig for tilknyttede overfladevandområder eller vådområder. Indvinding af betydelige mængder grundvand sættes til 10 m³/dag, svarende til den mængde som definerer en beskyttet drikkevandsforekomst /1/.

Udpegningen af grundvandsforekomster er revideret i 2006 /12/.

8.2.6 Vådområder

Vådområder i form af moser og enge mv. er ikke omfattet af udpegning og målsætning af vandforekomster efter miljømålsloven, og de er derfor heller ikke omfattet af miljøskadeloven som områder, hvor der kan ske en skade på vand.

En undtagelse er dog, hvor et vådområde er direkte afhængigt af en grundvandsforekomst. Hvis der sker en væsentlig beskadigelse af et vådområde på grund af manglende tilførsel af grundvand, og dette skyldes menneskeskabte aktiviteter, vil det ifølge vandrammedirektivet føre til ringe kvantitativ tilstand i grundvandet. Tilsvarende, hvis der sker en signifikant beskadigelse af et vådområde, og dette skyldes grundvandsforurening, har grundvandsforekomsten ifølge vandrammedirektivet ringe tilstand.

Mange våde naturtyper er desuden udpeget som beskyttede naturtyper, og mange er levesteder for beskyttede arter, jf. afsnit 7.

Derudover er moser, enge, heder, overdrev, strandenge og strand-sumpe omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3, hvis de hver for sig eller i sammenhæng har et areal på mindst 2.500 m². Moser under 2500 m² er også beskyttede, hvis de ligger ved beskyttede vandløb eller søer. Hvor vådområderne har betydning for tilstanden i vandforekomsterne, kan en beskadigelse af disse områder også give anledning til en miljøskade på vand.

8.3 HIDTIDIG TILSTAND - DOKUMENTATION

En miljøskade på vand er en betydelig negativ påvirkning af tilstanden i en vandforekomst. For at kunne vurdere om der er tale om en miljøskade, er det nødvendigt at kunne vurdere forskellen på tilstanden i vandforekomsten før skaden og tilstanden efter. Til det brug er der behov for viden om vandforekomstens tilstand før skaden indtraf.

8.3.1 Udgangspunktet - hidtidig tilstand

Udgangspunktet for vurderingen af, om der er sket en miljøskade, er tilstanden inden miljøskaden indtraf. Det er i Danmark valgt, at udgangspunktet skal være et "øjebliksbillede" fra det tidspunkt, hvor miljøskaden indtraf.

Uanset at en vandforekomst kan have været inde i en udvikling, hvor der skete en løbende forbedring af forekomstens tilstand, og skaden forhindrede denne fortsatte udvikling, er det tilstanden på tidspunktet for miljøskaden, der indgår i vurderingen af om der er tale om en miljøskade. Derimod kan et tabt udviklingspotentiale inddrages senere, når der skal fastsættes eventuelle kompensende foranstaltninger.

Det samme gælder vandforekomster, som er inde i en negativ udvikling – her inddrages en efterfølgende forringelse, som alligevel ville være sket, ikke.

Tilsvarende kan det være nødvendigt at tage højde for de ændringer i vandforekomsternes tilstand, som er forårsaget af klimaændringer. Hvor klimaændringerne har f.eks. indflydelse på vandområdernes følsomhed, indgår dette i udgangspunktet for vurdering af tilstanden forud for skaden. Også årstidsvariationer og klimabetingede variationer indgår, men hovedsagelig som "støj" på fastlæggelsen af udgangspunktet med hensyn til tilstand.

8.3.2 Datagrundlag

Et indledende overblik over tilstanden i vandforekomsterne og påvirkningerne kan fås i rapporteringen af basisanalysen for hvert af de tidligere 12 vanddistrikter, som er rapporteret af de daværende amter med udgangen af marts 2006. Rapporterne kan findes på By- og Landskabsstyrelsens hjemmeside. Basisanalysen omfatter dog ikke detaljeret rapportering af enkeltparametre og påvirkninger, og det kan derfor være relevant at søge mere detaljeret information andre steder.

Mere detaljerede overvågningsresultater og oplysninger om tilstanden i vandområderne findes hos statens miljøcentre, som er i besiddelse af den dokumentation, som har ligget til grund for basisanalysen. I forbindelse med, at miljøcentrene udarbejder forslag til vandplanerne, sker der imidlertid en mere detaljeret og systematisk rapportering af disse data, og oplysningerne vil derfor som regel være umiddelbart tilgængelige ved henvendelse til det stedlige miljøcenter.

Oplysninger om vandforekomsternes tilstand kan i øvrigt fås fra overvågningsrapporter mv., som er udgivet af de daværende amter eller af DMU, GEUS eller Statens Miljøcentre.

Ideelt set dækker eksisterende overvågningsprogrammer for overfladevand og grundvand behovet for viden om tilstanden i vandforekomsterne. I praksis foretages dog ikke konkret overvågning af alle vandforekomster, og ikke alle relevante parametre overvåges i alle overvågningspunkter. Det vil derfor i mange tilfælde være nødvendigt at kunne opstille begrundede antagelser om vandforekomstens tilstand før skaden.

I en del tilfælde vil der være tale om specielle forurenende stoffer eller meget høje koncentrationer, som der ikke er nogen grund til at antage tilstedeværelsen af forud for skaden. I disse tilfælde er kravet til dokumentation for den hidtidige tilstand begrænset. Tilsvarende vil der i de mest åbenlyse tilfælde være tale om synlige skader som f.eks. døde fisk, hvor det må antages at de har været levende forud for skaden. Her vil det være tilstrækkeligt at sandsynliggøre årsagssammenhængen mellem den udløsende hændelse og den observerede skade.

Det stiller sig anderledes, hvis der er tale om mere almindeligt forekommende forurenende stoffer eller mere moderate koncentrationer, og hvis skaderne er mindre iøjnefaldende.

Hvor der ikke foreligger direkte anvendelige overvågningsdata, baseres vurderingen af tilstanden før skaden på

- 1) Vandforekomstens type og naturgivne betingelser
- 2) Niveauet for påvirkninger
- 3) Tilstanden i vandforekomster, der ligner den skadede forekomst med hensyn til 1) og 2)

Kommunerne fører tilsyn med de fleste af de aktiviteter, der kan påvirke vandforekomsterne, og ligger derfor inde med relevante data for disse. Der er tale om oplysninger fra kommunens tilsyn med virksomheder og vandværker mv. foruden resultaterne af disses egenkontrol. Hvis den stedlige kommune derudover overvåger tilstanden af vandforekomster og derfor har yderligere oplysninger, inddrages disse data også.

Når tilstanden forud for skaden skal vurderes for en vandforekomst, vil det ofte være nødvendigt at anvende flere år gamle data som udgangspunkt. I disse tilfælde skal tilstanden fremskrives på grundlag af de foreliggende oplysninger om ændringer i påvirkningerne og eventuelle trends der tidligere er observeret.

8.3.3 Tilstanden i overfladevand

I vandplanerne målsættes og vurderes overfladevandområderne med hensyn til økologisk og kemisk tilstand. For kunstige og stærkt modificerede vandområder anvendes i stedet økologisk potentiale og kemisk tilstand. Økologisk og kemisk tilstand vurderes hver for sig, og begge skal være opfyldt for at vandområdet har god tilstand.

8.3.3.1 Kemisk tilstand

Kemisk tilstand i overfladevand beskrives ved henholdsvis "god" og "ikke god" kemisk tilstand. Ved god kemisk tilstand er koncentrationerne af forurenende stoffer under de miljøkvalitetskrav, der er fastsat på fællesskabsplan.

De forurenende stoffer der her er tale om, er alene stoffer på listen over prioriterede stoffer samt stoffer omfattet af anden fællesskabslovgivning, hvori der indgår miljøkvalitetskrav for overfladevand, herunder datterdirektiver til direktivet om farlige stoffer. Listen over prioriterede stoffer er vedtaget i 2001⁶ og kan findes på EU-kommissionens hjemmeside /4/. Listen over prioriterede stoffer skal revideres hvert fjerde år; første revision ventes i 2008. Nye stoffer vil blive føjet til, og der vil derefter blive fremsat forslag til miljøkvalitetskrav.

Listen over prioriterede stoffer vil blive indført i den danske lovgivning gennem bekendtgørelse om miljøkvalitetskrav for vandområder og krav til udledning af forurenende stoffer til vandløb, søer eller havet⁷, hvor de prioriterede stoffer findes i bilag 3. Dette bilag omfatter desuden enkelte stoffer, som er

---

⁶ Europa-Parlamentets og Rådets beslutning nr. 2455/2001/EF af 20. november 2001 om vedtagelse af en liste over prioriterede stoffer inden for vandpolitik og om ændring af direktiv 2000/60/EF.

⁷ Bekendtgørelse nr. 1669 af 14. december 2006.

videreført fra den såkaldte liste I⁸. Bilaget vil blive revideret, når listen over prioriterede stoffer revideres, hvilket forventes at ske ved vedtagelsen af et nyt direktiv om prioriterede stoffer. Forslag til dette direktiv blev fremlagt i juli 2006, og direktivet forventes vedtaget ultimo 2008.

8.3.3.2 Økologisk tilstand

Den økologiske tilstand i vandområderne bestemmes af et samspil mellem naturgivne betingelser og menneskeskabte påvirkninger. Den økologiske tilstand beskrives i vandrammedirektivet i fem tilstandsklasser, som er vist i oversigten i Tabel 8.2.

TABEL 8.2   OVERSIGT OVER DE FEM TILSTANDSKLASSER

Tilstand	Beskrivelse
Høj tilstand	Ingen eller kun ubetydelig afvigelse fra uberørte forhold
God tilstand	Svag afvigelse fra uberørte forhold
Moderat tilstand	Mindre grad af afvigelse fra uberørte forhold, men signifikant større end for god tilstand
Ringe tilstand	Større afvigelse med væsentlige ændringer i de biologiske samfund
Dårlig tilstand	Alvorlige ændringer, hvor store dele af de relevante biologiske samfund, der ville være tilstede under uberørte forhold, ikke er til stede

De fem tilstandsklasser defineres for henholdsvis vandløb, søer og kystvande. Definitionerne findes i direktivets bilag V.

Definitionerne og konkrete værdier for de fem tilstandsklasser vil fremgå af den bekendtgørelse om miljømål, som Miljøministeren vil udstede som grundlag for de vandplaner, som statens miljøcentre skal udarbejde inden udgangen af 2009. Udkast til vandplanerne skal sendes i høring senest den 22. december 2008. I skrivende stund forventes bekendtgørelsen om miljømål at foreligge medio 2008. Miljømålene kvantificeres i bekendtgørelsen på grundlag af en såkaldt interkalibrering, hvor grænser mellem kvalitetsklasserne for de enkelte EU-landes biologiske bedømmelsesmetoder er blevet afstemt efter hinanden. Interkalibreringens første runde afsluttes formentlig i slutningen af 2008, men en ny runde er sat i gang i 2008 og forventes afsluttet i 2011. Derfor må det forventes, at bekendtgørelsen om miljømål vil blive revideret, efterhånden som datagrundlaget for kvantificering af miljømålene forbedres.

Kunstige og stærkt modificerede vandforekomster klassificeres ikke med økologisk tilstand; i stedet defineres økologisk potentiale tilsvarende i fem tilstandsklasser. Disse tilstandsklasser fastsættes med udgangspunkt i skalaen for økologisk tilstand, men med konkrete modifikationer for det pågældende vandområde, afhængigt af de fysiske ændringer, som er årsag til udpegningen som stærkt modificeret vandområde, eller for kunstige vandområder de konkrete begrænsninger i forhold til at nå god økologisk tilstand.

Tilstanden i et overfladevandområde beskrives ved værdierne for udvalgte kvalitetselementer. Kvalitetselementerne opdeles i

- biologiske kvalitetselementer
- hydromorfologiske kvalitetselementer, som understøtter de biologiske kvalitetselementer, og

⁸ liste I bilag 1 i Rådets direktiv 76/464/EØF af 4. maj 1976 om forurening, der er forårsaget af udledning af visse farlige stoffer i Fællesskabets vandmiljø (ændret ved Rådets direktiv nr. 2006/11/EF af 15. februar 2006, kodificeret udgave).

- fysisk-kemiske kvalitetselementer, som understøtter de biologiske kvalitetselementer.

De konkrete parametre der indgår i bedømmelsen, er forskellige for henholdsvis vandløb, søer og kystvande. For hver kategori af overfladevand (vandløb, søer, kystvande) er der desuden opstillet en typologi, som afspejler de forskellige naturgivne betingelser. Typologien anvendes til at inddele vandområderne i passende grupper, som kan forventes at have ensartede naturgivne forhold. Typologierne og de tilhørende vurderinger af tilstanden er beskrevet i de følgende afsnit.

Desuden indgår koncentrationen af de forurenende stoffer, som ikke indgår i vurderingen af kemisk tilstand, i definitionerne økologisk tilstand, henholdsvis økologisk potentiale:

- Høj økologisk tilstand forudsætter en koncentration af forurenende stoffer tæt på nul eller svarende til uberørte forhold.
- God økologisk tilstand forudsætter, at koncentrationen af forurenende stoffer ikke overstiger nationale miljøkvalitetskrav, fastsat i overensstemmelse med direktivet gennem bekendtgørelse om miljøkvalitetskrav for vandområder og krav til udledning af forurenende stoffer til vandløb, søer eller havet⁹.
- Er dette ikke opfyldt, er der tale om moderat, ringe eller dårlig økologisk tilstand.

Tilsvarende gælder for maksimalt økologisk potentiale, godt økologisk potentiale og moderat, ringe og dårligt økologisk potentiale for kunstige og stærkt modificerede vandområder.

Nationale miljøkvalitetskrav fremgår af bilag 2 til bekendtgørelsen om miljøkvalitetskrav for vandområder og krav til udledning af forurenende stoffer til vandløb, søer eller havet¹⁰. Derudover er der nogle steder fastsat lokale krav til specifikke forurenende stoffer, som udledes på den pågældende lokalitet. Statens miljøcentre samler disse informationer.

8.3.3.3 Påvirkninger

Påvirkningerne af overfladevandområder falder inden for følgende kategorier, jf. vejledningen om basisanalysens del 1 /1/:

- Punktkilder
  - Udledning til overfladevand
  - Jordforurening
  - Affaldsdeponering
  - Råstofindvinding
- Arealpåvirkninger
  - Byer og større tekniske anlæg
  - Dræning af arealer
  - Arealanvendelse
  - Luftbåren forurening og belastning fra nedbør
- Kvantitative påvirkninger af vandet
  - Indvinding af overfladevand
  - Tilledning af vand til overfladevand
- Andre påvirkninger af vand
  - Regulering og vedligeholdelse af vandløb og søer

⁹ Bekendtgørelse nr. 1669 af 14. december 2006.

¹⁰ Bekendtgørelse nr. 1669 af 14. december 2006

- Regulering af kystområder

En nærmere gennemgang findes i vejledningen /1/. Påvirkningerne er opgjort i basisanalyserne, og opgørelsen vil blive udbygget i forbindelse med udarbejdelse af vandplaner.

Når tilstanden for vandområdet forud for en miljøskade skal vurderes, skal der tages højde for såvel igangværende påvirkninger som effekten af tidligere påvirkninger, f.eks. en fosforpulje fra tidligere udledning af spildevand eller op-hobede tungmetaller i havnesediment.

8.3.4 Økologisk tilstand i vandløb

Der er i Danmark defineret tre typer vandløb, sådan som det er vist i Tabel 8.3.

TABEL 8.3 STØRRELSESTYPOLOGI FOR VANDLØB. FRA /1/.

Type	1	2	3
Oplandsareal (km ²)	<10	10-100	>100
Bredde (m)	<2	2-10	>10
Afstand til kilde (km)	<2	2-40	>40

Typologien er i første omgang udelukkende baseret på vandløbenes størrelse. Parametrene er prioriterede, så oplandsareal er første nøgle, derefter anvendes bredde og sidst afstand til kilde. Det er hensigten, at vandløbstypologien skal udbygges ved også at betragte vandløbets fald mv., men på nuværende tidspunkt er der ikke tilstrækkeligt datagrundlag for en sådan opdeling /1/. Det forventes dog at der vil blive defineret en såkaldt "national vandløbstype", bestående af vandløb med ringe fald (<0,1 – 0,5 ‰ afhængig af vandløbsstørrelsen) og ringe vandhastighed, og/eller hvor bundsubstratet naturligt er blødt mineralsk, sandet eller af organisk materiale.

Tilstanden i vandløbene i Danmark bedømmes indtil videre udelukkende på grundlag af Dansk Vandløbsfaunaindeks (DVFI), som er en systematisk metode til bedømmelse af forekomst og artssammensætning af bunddyrene i vandløbet. DVFI afspejler vandløbskvaliteten og går fra 7, som angiver et meget varieret dyreliv, til 1, som angiver et ensidigt eller manglende dyreliv. Både fysiske og kemiske forhold, herunder naturgivne forhold, spiller ind på DVFI, som under upåvirkede forhold vil være højest i grundvandsfødte vandløbsspidser og lavere i langsomtflydende strækninger nederst i vandløbssystemet.

I vandrammedirektivet findes der imidlertid mere detaljerede definitioner af tilstanden i vandløb. Andre kvalitetselementer kan således bruges til at understøtte vurderingen af vandløbenes tilstand. De kvalitetselementer, som indgår i vandrammedirektivets definitioner af god økologisk tilstand i vandløb, gennemgås kort i det følgende. Yderligere beskrivelse kan findes i vandrammedirektivets bilag V.

De biologiske kvalitetselementer er det centrale udgangspunkt for bedømmelsen af vandløbenes økologiske tilstand. Vurderingen omfatter ifølge direktivets krav:

- Fytoplankton (planteplankton)
- Makrofyter og bundvegetation (bundplanter mm.)
- Bentisk invertebratfauna (bundlevende smådyr, i Danmark udtrykt ved DVFI)
- Fiskefaunaens sammensætning, tæthed og aldersstruktur

Invertebratfaunaen er en god målestok for vandløbets forureningsforhold og afspejler således også, hvis der er sket en betydelig forurening.

Fiskefaunaen kan bruges som udgangspunkt for en vurdering af såvel forureninger som fysiske ændringer. Visse typer af skader, f.eks. opstemning, påvirker i langt højere grad fiskefaunaen end de øvrige kvalitetselementer. Undersøgelser af fiskebestandene er tidligere gennemført af amterne og af Danmarks Fiskeriundersøgelser. Statens miljøcentre har oplysninger om disse.

De hydromorfologiske elementer, som skal anvendes til bedømmelse af økologisk tilstand i vandløb, er

- hydrologisk regime (vandføringsdynamik),
- vandløbets kontinuitet
- morfologiske forhold

De hydromorfologiske kvalitetselementer inddrages kun som støtte for vurderingen af de biologiske forhold. Vandføringen er vigtig for vandløbskvaliteten, men varierer stærkt efter nedbør og fordampning. Specielt sidst på sommeren efter en nedbørsfattig periode kan vandføringen være kritisk. Som nævnt kan kontinuiteten være vigtig for fiskefaunaen, og variation i vandløbets dybde og bredde samt bundens struktur kan være afgørende for levevilkårene for smådyr og fisk.

Med hensyn til morfologiske forhold og kontinuitet kan luftfotos være en god kilde til vurdering af, om vandområdernes fysiske forhold er ændret. Der optages nye luftfotos mindst hvert andet år.

De fysisk-kemiske kvalitetselementer som indgår i vurderingen af god økologisk tilstand i vandløb, er

- termiske forhold
- iltforhold
- næringsstofforhold
- salinitet
- forsureningstilstand

De fysisk-kemiske kvalitetselementer inddrages ligeledes kun som støtte for vurderingen af de biologiske forhold. Især iltforhold er vigtige her, men de øvrige parametre kan også være væsentlige. Parametrene er årstidsafhængige, og for at inddrage dem i tilstandsvurderingen skal der være et vist grundlag for at vurdere årstidsvariationer og andre klimatisk betingede variationer.

Derudover indgår indhold af de specifikke forurenende stoffer, som ikke indgår i bedømmelsen af kemisk tilstand, jf. afsnit 8.3.3.

8.3.5 Økologisk tilstand i søer

Der er defineret 12 typer af søer ud fra søernes alkalinitet, farvetal, saltholdighed og dybde. Kriterier for inddeling af søtyperne fremgår af vejledningen om basisanalyse.

TABEL 8.4 TYPOLOGI FOR DANSKE SØER. FRA /1/.

Alkalinitet	Farvetal	Saltholdighed	Dybde	Type	Antal i DK (%)
Lav	Lav	Lav	Lav	1	6
			Dyb	2	3
	Høj	Lav	Lav	3	1
			Dyb	4	<1
			Lav	5	<1

Alkalinitet	Farvetal	Saltholdighed	Dybde	Type	Antal i DK (%)
			Dyb	6	<1
		Høj	Lav	7	<1
			Dyb	8	<1
Høj	Lav	Lav	Lav	9	49
			Dyb	10	24
		Høj	Lav	11	5
			Dyb	12	<1
	Høj	Lav	Lav	13	5
			Dyb	14	3
		Høj	Lav	15	2
			Dyb	16	<1
De gråtonede søtyper er vurderet ikke at forekomme i Danmark eller kun at forekomme i begrænset antal.					

I Vandplan 2009 vurderes søernes tilstand efter klorofyl a, og der fastsættes forskellige værdier for henholdsvis lavvandede og dybe søer. Grænsen mellem disse går ved en gennemsnitlig dybde på 3 meter. Klorofylindholdet afspejler som hovedregel fosforniveauet i søerne og kan korreleres med en række øvrige biologiske kvalitetselementer.

Ifølge vandrammedirektivet er det som for vandløb de biologiske kvalitetselementer, der er udgangspunktet for vurdering af tilstanden i søer. De kvalitetselementer, som skal vurderes for søer, er

- fytoplankton
- makrofyter og bundvegetation
- bentisk invertebratfauna
- fiskefaunaens sammensætning, tæthed og aldersstruktur.

Ifølge DMU /4/ er der ikke datagrundlag for at vurdere sammenhængen mellem bentiske invertebrater og søens økologiske tilstand.

De hydromorfologiske kvalitetselementer, som understøtter de biologiske elementer i søer, er ifølge vandrammedirektivet

- hydrologisk regime (vandføringsdynamik)
- morfologiske forhold

Hydrologisk regime og opholdstid indgår ikke i DMU's vurdering af relevante kriterier for kvalitetselementerne i forhold til vandrammedirektivets krav /8/. Morfologiske forhold indgår i typeopdelingen, hvor dybden er afgørende, men de kan næppe bruges til direkte vurdering af søens tilstand.

De kemiske og fysisk-kemiske elementer, som indgår i vurderingen af søers tilstand, er

- sigtdybde
- termiske forhold
- iltforhold
- salinitet
- forsurende tilstand
- næringsstofforhold

Som nævnt ovenfor, er fosforindhold og sigtdybde korreleret med klorofyl, som anvendes til bedømmelse af søens tilstand. Afhængigt af omstændighederne kan kvælstofindholdet være væsentligt, ligesom de øvrige parametre kan have betydning for søens økologiske tilstand. Parametrene er i øvrigt årstidsafhængige, og for at inddrage dem i tilstandsvurderingen skal der være et vist grundlag for at vurdere årstidsvariationer og andre klimatiske betingede variationer.

Derudover indgår indhold af de specifikke forurenende stoffer, som ikke indgår i bedømmelsen af kemisk tilstand, jf. afsnit 8.3.3.

8.3.6 Økologisk tilstand i kystvande

Typologien for åbne kystvande er baseret på salinitet, tidevandsforhold og eksponering. Fjordtyperne er desuden inddelt efter lagdelingsgrad og afstrømningsindeks.

Ifølge vandrammedirektivet bedømmes kystvandenes tilstand med udgangspunkt i følgende biologiske kvalitetselementer:

- fytoplankton
- anden akvatisk flora (akvatisk makrovegetation)
- bentisk invertebratfauna

Bedømmelsen af kystvandenes tilstand inddrager flere parametre end det foreløbig er tilfældet for vandløb og søer. Kystvandenes tilstand bedømmes på grundlag af

- klorofyl a (fytoplankton)
- bundfauna (oversættelse af index til anvendelse i nationale typer af kystvande er under udvikling)
- dybdegrænsen for ålegræs (akvatisk makrovegetation)

Derudover er et mål for makroalger under udvikling. Tilstandsklasserne knyttet til disse parametre vil fremgå af bekendtgørelsen om miljømål. Der er p.t. ikke datagrundlag for at inddrage artssammensætning af fytoplankton i bedømmelsen af kystvandenes økologiske tilstand.

De hydromorfologiske kvalitetselementer, der skal understøtte de biologiske elementer i kystvande, er

- morfologiske forhold
- tidevandsregime

Tidevandsregime indgår i den danske typologi. Menneskeskabte morfologiske ændringer kan have indflydelse på forholdene for de biologiske elementer og inddrages når det er relevant.

De kemiske og fysisk-kemiske elementer, som inddrages for kystvande, er bl.a.

- sigtdybde
- termiske forhold
- iltforhold
- salinitet
- næringsstofindhold

Specielt næringsstofindhold og iltforhold er afgørende for de biologiske kvalitetselementer. De øvrige forhold er især relevante i forhold til at indplacere vandområderne i de relevante typer. Parametrene er i øvrigt årstidsafhængige, og for at inddrage dem i tilstandsvurderingen skal der være et vist grundlag for at vurdere årstidsvariationer og andre klimatisk betingede variationer.

Derudover indgår indhold af de specifikke forurenende stoffer, som ikke indgår i bedømmelsen af kemisk tilstand, jf. afsnit 8.3.3.

8.3.7 Tilstanden i grundvand

Grundvandets tilstand beskrives ved kvantitativ tilstand og kemisk tilstand. For grundvand er der kun to tilstandsklasser: God og ringe. Grundvand, som ikke har god kvantitativ og kemisk tilstand, har ringe tilstand. Definitionerne vil fremgå af den fremtidige bekendtgørelse om miljømål.

Grundvandsdirektivet¹¹ udmønter vandrammedirektivets bestemmelser om grundvandets kemiske tilstand. Dele af grundvandsdirektivet implementeres således også gennem nævnte bekendtgørelse om miljømål.

Da miljømålene for grundvand, både kvantitativt og kemisk, afspejler miljømålene for overfladevand, må der forventes fremtidige opdateringer af miljømålene for grundvand på grund af justeringer af målsætningerne for overfladevand.

Tilstanden i grundvandet og værdierne for de parametre som anvendes til at beskrive tilstanden i grundvandet, afgøres af en kombination af naturgivne forhold og menneskelige påvirkninger. Ofte er det nødvendigt at inddrage både overvågningsresultater, som afspejler tilstanden i grundvandet direkte, og eksisterende påvirkninger og ændringer i påvirkningerne over tid for at få en vurdering af grundvandsforekomstens tilstand forud for en given påvirkning.

Generelt findes grunddata for vurdering af grundvandets tilstand, herunder alle indberettede kemiske analyser, findes i Jupiter-databasen på GEUS. I nogle tilfælde ligger regionerne inde med yderligere oplysninger om kortlagte grundvandsforureninger, som er undersøgt i forbindelse med undersøgelser efter jordforureningsloven. Disse data findes ikke altid i databasen.

8.3.7.1 *Kvantitativ tilstand*

Grundvandets kvantitative tilstand er altid god, hvis den ikke er påvirket af vandindvinding eller anden menneskelig aktivitet, som fører til sænkning af grundvandsspejlet. Den kvantitative tilstand i en grundvandsforekomst kan dog godt være forringet, selvom der ikke forekommer direkte påvirkninger i forekomsten, idet f.eks. terrænnære grundvandsforekomster kan være påvirket af vandindvinding i underliggende grundvandsmagasin.

Grundvandets kvantitative tilstand måles først og fremmest ved monitorering af grundvandsstanden i form af pejlinger. Pejledata rapporteres til GEUS og findes i Jupiter-databasen. Overvågningsresultater vedrørende grundvandsstand rapporteres i de årlige overvågningsrapporter fra GEUS. Desuden er miljøcentrene i mange områder i besiddelse af mere detaljerede vurderinger og opgørelser, som udarbejdes i forbindelse med den detaljerede hydrogeologiske kortlægning af indsatsområder og i forbindelse med udarbejdelse af vandplaner.

En anden mulighed for at skabe grundlag for vurdering af effekten af kvantitative påvirkninger af grundvandet er hydrologisk modellering, hvor geologisk information kombineres med klimadata og hydrologiske data.

Generelt varierer grundvandsspejlet over tid, idet der både ses årstidsvariationer og klimatisk betingede variationer over længere tid. Observerede ændringer i grundvandsspejlet som følge af en opstået påvirkning skal vurderes på

---

¹¹ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2006/118/EF af 12. december 2006 om beskyttelse af grundvandet mod forurening og forringelse.

baggrund af disse variationer. Det indebærer, at en enkelt pejling forud for en given påvirkning som regel ikke er tilstrækkeligt grundlag for vurdering af effekten af påvirkningen.

Årstidsvariationer i grundvandsspejlet er ofte af størrelsesorden 0,5-1 meter, men ses også større, især i grundvandsmagasiner med hydraulisk kontakt til jordoverfladen. Årstidsvariationerne i et grundvandsmagasin er normalt af samme størrelsesorden fra år til år, men kan dog variere lidt, afhængigt af nedbør og fordampning. Der kan desuden være forskel på størrelsen af årstidsvariationerne forskellige steder i et grundvandsmagasin,

Over længere tidsrum ses større variationer, som hænger sammen med variationer i nedbør og fordampning fra år til år. Lange pejleserier afspejler imidlertid både klimatiske variationer og udvikling i vandindvindingen i det pågældende område. Hvis der ikke er væsentlige ændringer i indvindingstrykket, er det i et vist omfang muligt at overføre pejleresultater fra ét område til et andet, men ofte er hydrologisk modellering en mere sikker vej til at skabe grundlag for vurdering af effekten af en given påvirkning.

God kvantitativ tilstand i grundvand er endvidere defineret ved, at manglende tilførsel af grundvand ikke resulterer i beskadigelse af vådområder eller forringelse af tilstanden i overfladevandområder. Spørgsmålet om påvirkning af vådområder er berørt nedenfor. Med hensyn til påvirkning af overfladevandområder vil det oftest dreje sig om manglende vandføring i vandløb, som er grundvandsfødte. Manglende tilførsel af grundvand kan føre til sommerudtørring af især mindre vandløb, men da vandføringen i de mindste vandløb sjældent monitoreres, kan det være vanskeligt at dokumentere tidligere forhold. Også her kan hydrologisk modellering være et nødvendigt redskab til dokumentation af tilstanden før en given påvirkning.

8.3.7.2 *Kemisk tilstand*

Grundvandets kemiske tilstand er altid god, hvis den ikke er påvirket af forurening eller anden menneskelig aktivitet, som fører til kemiske ændringer i grundvandet. Det kan imidlertid være umuligt at afgøre, om en given grundvandsforekomst på forhånd er påvirket af forurening eller andre menneskelige aktiviteter, hvis der ikke foreligger kemiske analyser af grundvandet.

Grundvandets kemiske tilstand overvåges i forbindelse med den obligatoriske boringskontrol i medfør af bekendtgørelse om vandkvalitet og tilsyn med vandforsyningsanlæg¹² og i den landsdækkende grundvandsovervågning i NOVANA-programmet.

Alle analyseresultater rapporteres til Jupiter-databasen. Grundvandets kemiske tilstand rapporteres i de årlige overvågningsrapporter fra GEUS. Desuden er miljøcentre i mange områder i besiddelse af mere detaljerede vurderinger, som udarbejdes i forbindelse med den detaljerede hydrogeologiske kortlægning af indsatsområder og i forbindelse med udarbejdelse af vandplaner.

Forurening af grundvandet sker næsten altid fra jordoverfladen. I sjældne tilfælde hjælpes forureningen på vej af bore- eller graveaktiviteter, men i de fleste tilfælde må forureningen selv finde vej ned gennem jordlagene. Derfor er det øverste grundvand oftest mere forurenede end grundvand i dybere lag.

---

¹² Bekendtgørelse nr. 1449 af 11. december 2007.

Hvis der ikke er kendskab til eller begrundet mistanke om, at grundvandet har været forurenede eller har haft forringet kvalitet forud for en given påvirkning, må grundvandet antages at have haft god kemisk tilstand. Begrundet mistanke om, at grundvandet har været forurenede eller har haft forringet kvalitet forud for påvirkningen, kan f.eks. forekomme i følgende tilfælde:

Øvre grundvand i landbrugsområder har ofte forhøjet indhold af nitrat. Dette gælder især i områder med lette jorde. I områder med ringe naturlig beskyttelse af grundvandet findes nitratpåvirkningen ofte til større dybde. Disse nitratpåvirkede øvre grundvandsmagasiner er generelt ikke undersøgt. Hvor der ikke foreligger overvågningsdata, må det antages, at grundvandsmagasiner med ringe/ingen naturlig beskyttelse, jf. zoneringsvejledningen /9/, som ligger i landbrugsområder, kan have nitratindehold, der ligger over 50 mg/l. Dette gælder sjældent grundvandsmagasiner med nogen eller god naturlig beskyttelse.

Små koncentrationer (op til få µg/l) af pesticider eller nedbrydningsprodukter fra pesticider er udbredt i terrænnært grundvand, men kan også findes i større dybde, især i områder med betydelig grundvanddannelse. Nedbrydningsproduktet BAM er det hyppigst truffe stof, men en lang række andre pesticider og nedbrydningsprodukter kan findes i grundvandet, jf. overvågningsrapporter fra GEUS. Pesticidresterne findes oftest i tilknytning til bysamfund, vaskepladser på landbrugsejendomme eller infrastrukturanlæg som jernbaner, men det er ikke altid muligt at identificere kilden eller kilderne.

I forbindelse med industrikvarterer og ældre byområder findes ofte mere udbredte grundvandsforureninger med især chlorerede opløsningsmidler eller andre miljøfremmede stoffer. Disse forureninger er som regel beskrevet, og informationer herom findes hos regionen.

Forhøjede indhold af klorid kan være naturligt i kystnære områder og områder som tidligere har været dækket af hav, men kan også skyldes stor indvinding af grundvand, som trækker vand med høje kloridindhold ind fra kysten eller op fra dybereliggende lag. Disse forhold vil der som regel være informationer om, da der foreligger kloridanalyser fra vandværkernes indvindingsboringer. Det er dog ikke nødvendigvis tilfældet for indvindinger til andre formål. Forhøjede indhold af klorid i grundvandet kan i øvrigt ses mange år efter at indvindingen er reduceret, da udvaskningen af klorid fra grundvandsmagasinerne kun sker meget langsomt.

Endelig skal vurderingen af grundvandets tilstand på en given lokalitet forud for en aktuel påvirkning ske under hensyntagen til kendskab til kendte forureningskilder, som er registreret hos regionen.

8.3.7.3 Påvirkning af vådområder

Ifølge vandrammedirektivet kan beskadigelse af vådområder forårsaget af menneskeskabte ændringer af såvel kvantitativ som kemisk tilstand i grundvandsforekomsterne føre til ringe tilstand af grundvandet. I praksis vil problemerne oftest være knyttet til grundvandets kvantitative tilstand og opstå som følge af overindvinding.

Tilstanden i vådområder monitoreres kun i begrænset omfang, når der er tale om vådområder, der ikke er udpeget som habitatområder. Det kan derfor være vanskeligt at vurdere, hvordan tilstanden har været forud for en given påvirkning. I praksis vil det kun være påvirkning af habitatområder, som vurderes i denne sammenhæng. Dette er nærmere beskrevet i 7.

Da der er ret store variationer i flora og fauna over tid, kan det være relevant at supplere tilstandsvurderingen i vådområder med en vurdering af variationerne i tilførslen af grundvand ud fra en hydrologisk vurdering og eventuelt en hydrologisk model.

8.4 SKADENS OMFANG OG KARAKTER

For at en skade er omfattet af miljøansvarsdirektivet, skal der være tale om en betydelig negativ påvirkning af de pågældende vandforekomsters økologiske, kemiske eller kvantitative tilstand eller økologiske potentiale.

En betydelig skade på vandmiljøet er en skade, som

- Medfører en væsentlig forringelse af vandforekomsten,
- Påvirker en vandforekomst af en vis betydning,
- Ikke genoprettes naturligt inden for et rimeligt tidsrum.

Derudover skal det være muligt at dokumentere, at der er sket en skade. Det er et krav, at årsagssammenhængen mellem den udløsende aktivitet og den resulterende skade kan sandsynliggøres.

Spørgsmålene om, hvad der i denne sammenhæng er en væsentlig forringelse og hvor stor en vandforekomst der skal være påvirket, afhænger af konkrete forhold for de forskellige typer af skader og forskellige kategorier af vandforekomster. Dette er beskrevet nærmere i de følgende afsnit.

8.4.1 Skade på økologisk tilstand

8.4.1.1 Væsentlig forringelse af vandressourcen

I udgangspunktet forstås en miljøskade omfattet af miljøskadeloven som en skade, der kan medføre en forringelse af størrelsesorden som en tilstandsklasse som beskrevet i afsnit 8.3 og bekendtgørelsen om miljømål (forventes i løbet af 2008).

Selvom skaden ikke medfører, at det pågældende vandområde rykker en klasse ned på skalaen, kan der godt være tale om en miljøskade. Det kan f.eks. være tilfældet, hvis vandområdets tilstand forringes fra toppen af en klasse til bunden af en klasse, eller hvis et vandområde, som har moderat tilstand på grund af spærringer, men hvor vandkvaliteten er god, forurenes i en sådan grad, at det under andre omstændigheder havde medført, at vandområdet rykkede en klasse ned. Det samme gælder, hvis vandområdet allerede er i dårlig tilstand (ringeste klasse); her kan den ikke rykke en klasse ned, men den kan godt forringes alligevel.

Omvendt behøver en skade ikke at være omfattet af miljøskadeloven, selvom den medfører, at et vandområde skifter fra en tilstandsklasse til en lavere. Det kan være tilfældet, hvor vandområdet i forvejen lå på grænsen til den ringere tilstand, og hvor skaden kun medførte en mindre forringelse, og vandområdet herefter ligger i toppen af den næste klasse.

Skader på økologisk tilstand kan opstå som følge af mange forskellige typer af påvirkninger. Der kan i udgangspunktet være tale om

- Direkte påvirkning af de biologiske forhold

- Påvirkning af de hydromorfologiske forhold, som understøtter de biologiske forhold
- Påvirkning af fysisk-kemiske forhold, herunder tilførsel af specifikke forurenende stoffer.

Mange typer af aktiviteter påvirker flere af de nævnte forhold samtidig. For eksempel kan udledning af spildevand påvirke både de hydromorfologiske forhold og de fysisk-kemiske forhold, vandindvinding kan påvirke de hydromorfologiske forhold, mens dambrug kan påvirke alle tre faktorer. Jf. afgrænsningen i afsnit 6 vil det dog kun være de aktiviteter, som der er ubegrænset ansvar for, som kan udløse en miljøskaade på vand.

Når der er tale om forurening, påvirkes økologisk tilstand og/eller kemisk tilstand, alt efter hvilke stoffer der er tale om. Forurening med prioriterede stoffer og stoffer omfattet af datterdirektiver til direktivet om farlige stoffer påvirker kemisk tilstand, mens forurening med andre stoffer påvirker økologisk tilstand, jf. afsnit 8.3.3. En forurening, som medfører skade på kemisk tilstand, kan endvidere påvirke de biologiske forhold, så der også opstår en skade på økologisk tilstand.

I Tabel 8.5 er der opstillet tommelfingerregler for, hvor stor en forureningspåvirkning der skal til for at medføre en miljøskaade på økologisk tilstand i miljøskadelovens forstand. Bemærk, at da tilstandsklassen også bestemmes af andre faktorer end koncentrationen af ikke prioriterede stoffer, kan tilstanden af vandforekomsten forud for skaden være moderat, ringe eller dårlig, uden at koncentrationen af stofferne ligger over de fastsatte miljøkvalitetskrav.

TABEL 8.5 HVOR MEGET FORURENING KRÆVES FOR AT MEDFØRE EN MILJØSKADE I MILJØSKADELOVENS FORSTAND

Tilstand før skaden	Forurening med stoffer der ikke er prioriterede eller farlige	Tilstand efter skaden
Høj økologisk tilstand	Koncentrationen af forurenende stoffer ændres fra en værdi tæt på nul eller svarende til uberørte forhold til en højere værdi, som alligevel ligger under de fastsatte miljøkvalitetskrav	God økologisk tilstand
God økologisk tilstand	Koncentrationen af forurenende stoffer øges, så den overskrider de fastsatte miljøkvalitetskrav på en eller flere parametre.	Moderat økologisk tilstand
Moderat, ringe eller dårlig økologisk tilstand	Koncentrationen af forurenende stoffer øges fra en værdi under de fastsatte miljøkvalitetskrav til en værdi, som overskrider de fastsatte miljøkvalitetskrav på en eller flere parametre.	Tilstandsklassen kan være uændret eller forringet
Moderat, ringe eller dårlig økologisk tilstand	Koncentrationen af forurenende stoffer øges med mindst en faktor 10 fra en værdi, der allerede lå over de fastsatte miljøkvalitetskrav. Herefter er koncentrationen af de aktuelle parametre mindst 10 gange højere end miljøkvalitetskravet.	Tilstandsklassen kan være uændret eller forringet

For forureninger er problemet ikke så ofte som for de andre typer af påvirkninger at dokumentere sammenhængen mellem den udløsende aktivitet og den deraf følgende skade. Derimod kan det i nogle tilfælde være et problem at finde forurenere. Hvis forurenere ikke kan identificeres, er det ikke muligt at behandle sagen efter miljøskadeloven, jf. afsnit 6.

Hvor der er tale om overfladevandområder, der er også udpeget som drikkevandsforekomster, skal der desuden tages hensyn til dette. Vurderingen i forhold til drikkevand er beskrevet nærmere i afsnit 8.4.3 og 8.4.4. Betragtningerne om tidsperioden for kemisk tilstand i grundvand gælder også for kemisk tilstand i drikkevandsforekomster i overfladevand.

8.4.1.2 *Genopretning i overfladevand*

En skade, som genoprettes af sig selv inden for kort tid, er ikke en betydelig skade, og den er derfor ikke omfattet af miljøskadeloven. Det samme gælder skader, som hurtigt er afværget, og hvor konsekvenserne efter kort tid ikke længere kan måles i omgivelserne. For eksempel vil det ikke være rimeligt at igangsætte sagsbehandling efter miljøskadeloven for en skade, hvor påvirkningen af vandområdet er overstået, inden sagsbehandlingen er afsluttet. Spørgsmålet er imidlertid, hvad der i denne sammenhæng opfattes som kort tid.

Nogle typer af skader genoprettes ikke – eller stort set ikke – naturligt. Det gælder særligt skader, hvor påvirkningen fortsætter, selvom den udløsende aktivitet er ophørt. Dette er for eksempel tilfældet for

- opstemning af vand, hvor effekten er blivende
- persistente forureninger, som ikke transporteres, men bindes i bundsediment
- forurening, som skyldes udsivning fra jordforureninger.

Når der er tale om skader, hvor den udløsende aktivitet fortsætter, vil der som hovedregel heller ikke ske nogen naturlig genopretning af tilstanden. Det gælder for eksempel

- vandindvinding, som fortsat pågår
- løbende udledning af forurenede vand
- andre forureninger fra aktiviteter, som stadig pågår.

Andre skader som ikke genoprettes naturligt, er uoprettelige skader, f.eks. i form af udryddelse af hele bestande af fisk eller smådyr i et vandområde, hvor dyrene derfor ikke kan genindvandre fra op- eller nedstrøms områder. Som eksempel kan nævnes en væltet tankbil, som tilbage i 1968 var årsag til en forurening af Kongeåen, hvor hele bestanden af stalling blev udryddet. Stallingen kom først tilbage i åen igen i 1980'erne, hvor den blev udsat med henblik på genskabelse af bestanden.

Endelig er der skader, hvor genopretningen kun sker langsomt. Forureninger, som ophobes i sedimenter eller i vandlevende organismer, forsvinder kun langsomt, og f.eks. påvirkning fra for stor indvinding af grundvand i et opland ophører kun langsomt, efterhånden som grundvandsstanden hæves.

For mange typer af skader har størrelsen af det påvirkede område betydning for, om der sker en naturlig genopretning og for hvor lang tid genopretningen tager. Som nævnt ovenfor, kan en hel bestand være udryddet i et vandløbssystem, hvilket reducerer eller afskærer mulighederne for naturlig genopretning.

Tidsperspektivet for den naturlige genopretning af en miljøskade i overfladevand skal ses i forhold til livscyklus for de organismer, som lever i vandområderne, og som er udgangspunktet for vurdering af vandområdernes økologiske tilstand. De biologiske kvalitetselementer, som vandområderne bedømmes på, er som nævnt i afsnit 8.3.3 følgende:

- Fytoplankton, som har en årstidsvariation, som gør det vanskeligt at bedømme ændringer over mindre end en étårig periode
- Anden akvatisk flora, som de fleste steder retableres hurtigt efter at en given påvirkning er ophørt
- Makroinvertebrater, som har en étårig livstidscyklus
- Fisk, som dels er meget mobile og dels bliver flere år gamle. Her bedømmes bl.a. aldersstrukturen, og det vil være tydeligt, hvis der f.eks. mangler en hel årgang.

Generelt vurderes det derfor, at *hvis* der sker en naturlig retablering af vandområdets tilstand inden for en kortere periode, vil det ske inden for et år. Skader, som kan konstateres i et vandområde mere end ét år efter at den begyndte, kan derfor være betydelige skader og dermed omfattet af miljøskadeloven. Bemærk, at det tidsrum der skal vurderes i denne sammenhæng, er tiden fra skaden indtræffer. Den udløsende begivenhed kan ligge op til 20 år før miljøskaden, jf. afsnit 3.

For de øvrige kvalitetselementer, som overvåges i vandområderne, har dette betydning for vurdering af, om skader betragtes som betydelige:

Hydromorfologi:

- kontinuitet genoprettes normalt ikke af sig selv
- hydrologi genoprettes kun hvis påvirkningen ophører, og eventuelt over længere tid, jf. ovenfor
- morfologi – mindre ændringer genoprettes i nogle tilfælde.

Hvis en hydromorfologisk påvirkning medfører en betydelig forringelse, vil den derfor oftest være af en sådan karakter, at den ikke genoprettes naturligt inden for et kortere tidsrum.

Fysisk-kemiske forhold:

- termiske forhold genoprettes hurtigt, når påvirkningen er ophørt
- iltforhold genoprettes afhængigt af de lokale strømningsforhold, men som regel inden for et år
- salinitet og forsurende tilstand påvirkes sjældent af de aktiviteter, som kan føre til miljøskader på vand, og må altid vurderes konkret og i sammenhæng med hydrauliske og morfologiske forhold
- næringsstoffer omsættes løbende, men hvor hurtigt der sker en naturlig genopretning når påvirkningen er ophørt, afhænger dels af koncentrationerne, dels af hydrauliske og morfologiske forhold.
- forekomst af andre forurenende stoffer skal altid vurderes konkret og afhænger desuden af hydrauliske og morfologiske forhold.

Vurderingen af påvirkninger af de fysisk-kemiske forhold afhænger således ofte af lokale forhold og følsomheden af det pågældende vandområde.

8.4.1.3 Skade på vandløb

Som nævnt er alle vandløb, selv de mindste, omfattet af efter miljøskadeloven. Før der er tale om en skade i lovens forstand, skal der dog være tale om en skade på en vandløbsstrækning af en vis betydning. Det er ikke kun vandløbsstrækningens længde, der har betydning, men også dens rolle i forhold til vandløbets samlede økologiske funktionalitet. Det der skal vurderes, er ikke blot hvor stor en strækning der er direkte påvirket, men også hvor stor en del af vandløbet, der indirekte er påvirket af skaden.

De mest betydningsfulde vandløbsstrækninger er de strækninger, hvor fiskene gyder. Disse strækninger er også særligt påvirkelige, og derfor vil en skade på sådanne strækninger oftere falde ind under miljøskadeloven end skader på andre strækninger. En påvirkning af en gydestrækning vil således have betydning for en væsentligt større del af vandløbet, og effekten på vandløbets samlede økologiske tilstand vil derfor være stor. Tilsvarende vil risikoen for skader være større, jo bedre vandløbets tilstand er forud for skaden. Et vandløb med sårbar rentvandsfauna vil være væsentligt mere følsomt over for en forureningspåvirkning end et vandløb, hvor faunaen allerede er forureningspåvirket.

Varigheden af påvirkningen og tidspunktet for påvirkningen har også betydning for, om skaden falder ind under miljøskadelovens regler.

Som nævnt ovenfor, er udgangspunktet for vurdering af varigheden af en påvirkning, at skader, som ikke kan påvises efter et år, ikke er betydelige miljøskader og derfor ikke omfattes af miljøskadeloven.

Tidsperspektivet for naturlig genopretning i vandløbssystemer skal ses i sammenhæng med, hvor stort det påvirkede område er. I et vandløbssystem vil selv lidt større forureninger ofte ikke have en blivende effekt, da fisk og smådyr kan genindvandre fra op- og nedstrøms områder. Mulighederne for naturlig genopretning hænger imidlertid nøje sammen med, hvor stor og væsentlig en del af vandløbssystemet, der er påvirket, og vandløbssystemets følsomhed over for forureningen. Hvis en betydelig del af et vandløbssystem eller en meget lang vandløbsstrækning (f.eks. 10 km) er påvirket, vil det have betydning for, hvor lang tid det tager for bestandene at retablere sig.

8.4.1.4 Skade på søer

Som nævnt er alle søer omfattet af miljøskadeloven. Som for vandløb skal der dog være tale om en skade på en sø eller en del af en sø af en vis betydning. Her har det betydning, hvor stor søen er, hvor stor en del af søen der er påvirket, og hvilken rolle søen eller den påvirkede del af søen har i et eventuelt større vandløbssystem.

I Danmark har udpegningen af søer efter miljømålsloven rettet sig mod søer, der er større end 5 ha, samt specifikt målsatte søer mindre end 5 ha. En skade, som kun kan registreres i en sø, der falder uden for disse kategorier, falder ikke ind under miljøskadelovens regler. Det samme gælder en skade, som berører mindre end 5 ha af en større sø. Der kan dog godt være tale om en miljøskade, hvis flere mindre søer med et samlet areal på mere end 5 ha er påvirket.

Selvom mindre end 5 ha er berørt direkte af skaden – f.eks. i form af en udledning af forurening eller fysisk ændring – kan skaden godt påvirke den økologiske tilstand i et større område og dermed falde ind under miljøskadelovens regler. Disse forhold må nødvendigvis vurderes konkret i det enkelte tilfælde.

Som nævnt ovenfor, er udgangspunktet for vurdering af, om en skade er betydelig og dermed omfattet af miljøskadeloven, om den kan påvises i mindst et år. I søer er det meget forskelligt hvordan betingelserne er for naturlig genopretning af tilstanden, idet det i høj grad afhænger af vandskiftet og af sammenhængen med/forbindelsen til andre søer eller til vandløb. Derudover har søens følsomhed over for forurening stor betydning.

8.4.1.5 Skade på kystvande

For at en skade på et kystvand skal kvalificere sig til at være en miljøskade i miljøskadelovens forstand kræves det, at skaden berører et kystvand af en vis størrelse. Af hensyn til sammenligneligheden med miljøskader på søer kan der tages udgangspunkt i, at hvis skaden berører et område, som er mindre end 5 ha, er der i udgangspunktet ikke tale om en miljøskade i miljøskadelovens forstand.

Dynamikken i kystvande er ofte så stor, at den naturlige genopretning primært afhænger af, om påvirkningen i form af fysiske ændringer eller forureningspåvirkning er ophørt. I mindre vige og fjorde er der dog mindre dynamik og sammenhæng til andre vandområder, og den naturlige genopretning kan derfor tage længere tid her. Det er derfor altid nødvendigt at vurdere forholdene konkret i forhold til den aktuelle påvirkning.

8.4.1.6 Skade på økologisk potentiale

Skader på økologisk potentiale for kunstige og stærkt modificerede vandområder vurderes med udgangspunkt i de samme principper som er beskrevet for vandløb, søer og kystvande ovenfor. Kunstige og stærkt modificerede vandområder karakteriseres og vurderes med udgangspunkt i den naturlige kategori af vandområde, som de ligner mest. Vurderingen tager i øvrigt udgangspunkt i den konkrete målsætning for det pågældende vandområde, idet kravene til disse områder altid vil være specifikke, afhængigt af de fysiske ændringer af vandområdet, som har været årsag til udpegningen som kunstig eller stærkt modificeret.

8.4.2 Skade på overfladevandets kemiske tilstand

Som beskrevet i afsnit 8.3.3, defineres kemisk tilstand for overfladevand i forhold til indholdet af prioriterede stoffer og stoffer omfattet af anden fællesskabslovgivning, hvori der indgår miljøkvalitetskrav for overfladevand, herunder datterdirektiver til direktivet om farlige stoffer. Overfladevand har god kemisk tilstand, når miljøkvalitetskrav, der er fastsat på fællesskabsplan, er opfyldt, og ellers ringe kemisk tilstand.

For at en skade på overfladevandets kemiske tilstand er omfattet af miljøskadeloven, skal der være tale om en betydelig negativ påvirkning. Hvis en sådan påvirkning medfører, at miljøkvalitetskravene ikke er opfyldt i et vandområde af en vis størrelse og ikke genoprettet inden for et rimeligt tidsrum, er skaden omfattet af miljøskadeloven.

Det er imidlertid ikke altid, at en betydelig skade i form af forurening medfører, at et vandområde går fra én tilstandsklasse til en anden. Det vil for eksempel være tilfældet, når vandområdet i forvejen ikke har god kemisk tilstand. En forurening, som under andre omstændigheder ville medføre et skift fra god kemisk tilstand til ikke-god kemisk tilstand, kan være en betydelig skade.

For kemiske påvirkninger af overfladevand gælder det ligesom for andre typer af miljøskader, at der kun er tale om en miljøskade i lovens forstand, hvis den berører et vist vandområde og hvis den ikke genoprettes naturligt – dvs. forureningen forsvinder af sig selv – inden for et rimeligt tidsrum. Her anvendes samme udgangspunkt som for skader på økologisk tilstand, jf. afsnit 8.4.1.

For skader der består i en forurening er problemet ikke så ofte at dokumentere sammenhængen mellem den udløsende aktivitet og den deraf følgende skade.

Derimod kan det i nogle tilfælde være et problem at finde forureneren. Hvis forureneren ikke kan identificeres, er det ikke muligt at behandle sagen efter miljøskadeloven, jf. afsnit 6.

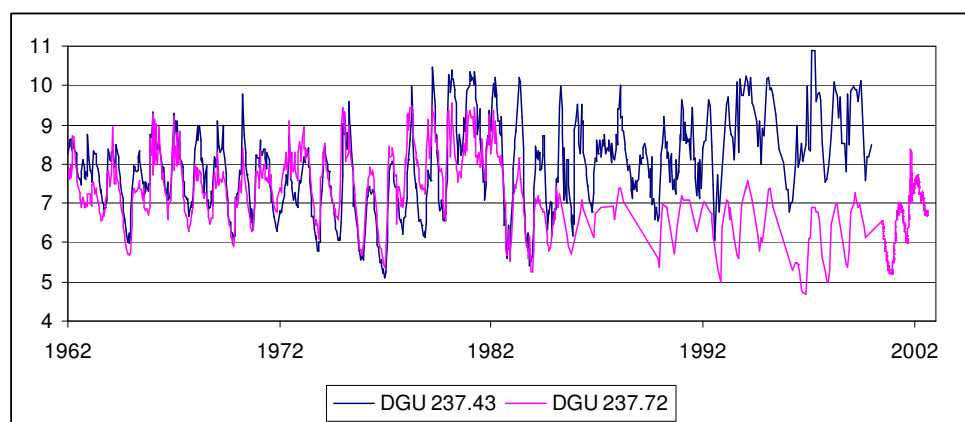
8.4.3 Skade på grundvandets kvantitative tilstand

Skade på kvantitativ tilstand for grundvand giver sig udtryk i fald i grundvandets trykniveau, som enten udtrykkes ved vandspejlet i frie magasiner eller potentialet i spændte magasiner.

8.4.3.1 Væsentlig forringelse

Et faldende grundvandsspejl kan ofte ikke registreres over en periode på mindre end 5-10 år, da grundvandsspejlet er underlagt naturlige fluktuationer som beskrevet i afsnit 8.3.7. Hvis der er tale om en stor overindvinding, vil det være muligt at påvise effekterne allerede efter få år, men hvis der er tale om en mindre overindvinding, vil effekten akkumuleres over tid og vil først kunne identificeres med sikkerhed efter en længere årrække.

Når det vurderes, om vandindvinding er årsag til faldende vandspejl, kan sammenligning med tidsserier for andre nærliggende områder være en støtte. Et eksempel på to lange pejletidsserier ses i Figur 8.1. Som det fremgår, ligger vandspejlene i de to borer i samme niveau i hele perioden fra 1962 og frem til omkring 1980. På dette tidspunkt begynder de to tidsserier at adskille sig tydeligt, hvilket kan skyldes at den ene boring er påvirket af forøget indvinding. Det kan dog også skyldes, at den anden boring er påvirket af reduceret eller ophørt indvinding, og det vil derfor altid være nødvendigt at undersøge forholdene nærmere.

FIGUR 8.1 PEJLETIDSSERIER FOR TO BORINGER PÅ LOLLAND

I tilfælde hvor det ikke er åbenbart, om ny vandindvinding eller grundvands-sækning er årsag til, at den samlede indvinding er større end den tilgængelige ressource, kan forholdene belyses yderligere ved hydrologisk modellering.

En påvirkning forårsager en væsentlig forringelse af grundvandets kvantitative tilstand, hvis forringelsen er af en sådan størrelse, at den ville kunne medføre, at en grundvandsforekomst skiftede fra god til ringe kvantitativ tilstand. Et skift fra god til ringe kvantitativ tilstand kan forårsages af:

1. Indvinding af grundvand, som fører til, at grundvandsspejlet falder over en årrække som følge af, at indvindingen overstiger den tilgængelige grundvandsressource.

Vurdering af, om der er tale om et stadigt faldende vandspejl som følge af, at indvindingen er større end grundvandsdannelsen, kræver en nærmere analyse af indvinding og grundvandsdannelse, evt. i form af hydrologisk modellering. Det kan være nødvendigt at tage højde for induceret grundvandsdannelse, dvs. det forhold, at grundvandsdannelsen i områder med spændte grundvandsmagasiner forøges, når vandspejlet i magasinet sænkes.

2. Sænkning af grundvandsstanden, som medfører manglende tilførsel af grundvand til et vandløb eller en sø, hvorved tilstanden forringes væsentligt.

Vurderingen af påvirkning af tilstanden i vandløb og søer er beskrevet i afsnit 8.4.1.

For at identificere en kvantitativ skade er det imidlertid nødvendigt, at der kan påvises en sammenhæng mellem påvirkningen (indvinding / grundvandssænkning), sænkning af vandspejlet i grundvandsmagasinet, den manglende tilførsel af grundvand til vandløbet eller søen og vandområdets forringede tilstand.

3. Sænkning af grundvandsstanden, som medfører manglende tilførsel af grundvand til et vådområde, hvorved vådområdet beskadiges væsentligt.

Som ovenfor er det nødvendigt, at der kan påvises en sammenhæng mellem påvirkningen (indvinding/grundvandssænkning), sænkning af vandspejlet i grundvandsmagasinet, den manglende tilførsel af grundvand til vådområdet og områdets forringede tilstand.

Som nævnt i afsnit 8.3 er det et generelt problem, at der foreligger meget sparsom dokumentation af tilstanden af vådområder forud for en eventuel miljøskade. I det omfang der foreligger de nødvendige data, kan ændringer i tilstanden af vådområderne vurderes efter samme kriterier som anvendes for de tilsvarende Natura 2000-områder. I forhold til beskyttede arter og internationale naturtyper vurderes skader som beskrevet i afsnit 7.

4. Ændringer i strømningsretningen som følge af ændringer i grundvandsstanden kan medføre, at saltvand trænger ind i grundvandsmagasiner. For stor indvinding kan tilsvarende føre til forhøjede nikkelindhold.

Når der forekommer indhold af klorid eller nikkel over grænseværdierne for drikkevand (leveret fra vandværk), forårsaget af for stor indvinding, er der tale om en miljøskade. Som ovenfor er der behov for at påvise sammenhæng med et afsænket vandspejl. Indvindingsbetinget klorid vil som regel ses som stigende kloridindhold over en længere årrække.

For nikkel foreligger der derimod sjældent lange tidsserier, som kan vise en stigende tendens. Indvindingsbetingede nikkelproblemer skyldes oxidation af pyrit, som findes naturligt i kalkmagasiner. Oftest skyldes nikkelindhold over 10 µg/l, at grundvandspejlet er sænket under kalkoverfladen, og pyrit derfor oxideres, men oxidation af pyrit kan også forekomme ved udvaskning af nitrat i landbrugsområder. For at dokumentere en miljøskade er det nødvendigt at vurdere dette nærmere.

8.4.3.2 Vandressourcens størrelse – det påvirkede område

En vandressource, som er væsentlig ud fra vurdering af grundvandets kvantitative tilstand, er først og fremmest en grundvandsressource, som har betydning for tilstanden i tilknyttede overfladevandssystemer eller vådområder, jf. ovenfor.

Hvis en kvantitativ skade giver sig udslag i signifikant faldende vandspejl i en eller flere borer eller i væsentlig saltvandspåvirkning af en eller flere borer, vil den være af en sådan størrelse, at den er betydelig. Når disse påvirkninger kan registreres i borerne, er det udtryk for, at de forekommer over et vist område.

8.4.3.3 Tidsaspektet

Spørgsmålet om en rimelig tidshorisont for naturlig genopretning må relateres til skadens omfang og karakter. Den første forudsætning for, at skader som følge af indvinding genoprettes naturligt er, at påvirkningen er ophørt. Herefter er det nødvendigt at se på karakteren af den skade, som er opstået, og hvorvidt den genoprettes naturligt inden for en kortere tidshorisont.

Skader på overfladevandområder og vådområder som følge af manglende tilførsel af vand forekommer stort set kun i de tørreste sommermåneder, i praksis juni-august. En skade, som er opstået uden for denne periode, og hvor effekten i grundvandsmagasinet ikke længere kan konstateres i juni måned, er normalt ikke en betydelig skade i forhold til overfladevand eller vådområder. Der kan dog gælde andre forhold, hvis der er tale om Natura 2000-områder.

Når kvantitative skader på grundvandet giver sig udtryk i faldende vandspejl over en længere årrække, vil det som regel ikke være muligt at genoprette grundvandets trykniveau over en kort tidshorisont. Hvis faldet i vandspejlet er ophørt og grundvandets trykniveau er genoprettet til det naturlige niveau (inden for 0,5-1 meter) inden for et år efter ophør af for stor indvinding, er der ikke tale om en betydelig kvantitativ skade. Hvorvidt dette vil ske, kan kun belyses ved beregning eller modellering, da de naturlige variationer er af en sådan størrelse, at det vil tage længere tid at påvise, om vandspejlet er retableret.

Hvis en kvantitativ skade har resulteret i indtrængen af saltvand i et grundvandsmagasin, som ellers er fersk, vil det tage mange år inden saltvandet igen er vasket ud, og der er derfor tale om en betydelig skade.

Ved kvantitative skader på grundvand vil det altid være nødvendigt at se på, om skaden også har betydning for tilknyttede overfladevandområder. Skaden på disse vurderes som beskrevet i afsnit 8.4.1.

8.4.4 Skade på grundvandets kemiske tilstand

Skade på kemisk tilstand for grundvand giver sig udtryk i forhøjet indhold af nærmere definerede kemiske forbindelser i grundvandet. Kilden til disse stoffer kan være en egentlig forurening, men der kan også være tale om ændringer i grundvandskvaliteten, som er forårsaget af indvinding. I dette afsnit betegnes skaderne som forurening, uanset om overskridelserne skyldes tilførsel af stoffer udefra eller om der er tale om mobilisering/flytning af stoffer, som allerede var til stede i grundvandsmagasinet.

8.4.4.1 Væsentlig forringelse

Udgangspunktet for vurdering af, om der er tale om en miljøska-
delovens forstand, er en vurdering af koncentrationen af forurenende stoffer,
kombineret med udbredelsen af forureningen og tidshorizonten for, hvor læn-
ge forureningen findes i grundvandsmagasinet. En lille overskridelse af græn-
seværdierne i et stort område kan i praksis være et større problem end en stør-
re overskridelse af grænseværdierne i et lille område, men under alle omstæn-
digheder er det væsentligt om der er tale om en forurening af længere varig-
hed.

Grænseværdier for grundvandets indhold af nitrat og pesticider er fastsat i
grundvandsdirektivet til henholdsvis 50 mg/l for nitrat og 0,1 µg/l for pestici-
der og nedbrydningsprodukter heraf, med en grænse på 0,5 µg/l for sum af
pesticider og deres nedbrydningsprodukter.

Grundvandsdirektivet indeholder desuden et krav om fastsættelse af tærskel-
værdier for alle stoffer, som er årsag til at én eller flere grundvandsforekomster
er i risiko for ikke at opnå god kemisk tilstand inden 22. december 2015.
Grundvandsdirektivet er endnu ikke gennemført i dansk lovgivning, men ret-
ningslinier for de statslige miljøcentres udarbejdelse af tærskelværdier fastlæg-
ges i bekendtgørelsen om miljømål medio 2008. Tærskelværdierne skal fremgå
af de udkast til vandplaner, som skal foreligge senest 22. december 2008.

Ud over tærskelværdier kan kvalitetskriterier for grundvand, som bruges i for-
bindelse med oprydning på forurenede lokaliteter efter jordforureningsloven,
anvendes. En liste over kvalitetskriterierne kan hentes på Miljøstyrelsens
hjemmeside. Kvalitetskriterierne for grundvand er fastsat med udgangspunkt i
hensynet til indvinding af drikkevand. Princippet er, at grundvandskriteriet
ikke kan fastsættes højere end kravet til drikkevand. For stoffer, som forventes
afgivet fra installationer, såsom visse metaller, tages der højde for dette, så
værdien i grundvand skal være lavere end i drikkevand. Dog fastsættes der
ikke grundvandskriterier for naturligt forekommende stoffer som jern og man-
gan, som fjernes i almindelig vandbehandling.

Vandrammedirektivets definitioner af god kemisk tilstand omfatter imidlertid
ikke blot hensynet til drikkevandet. Ringe kemisk tilstand kan også forårsages
af tilstedeværelsen af stoffer, som påvirker tilstanden af overfladevand og/eller
vådområder, svarende til hvad der gælder for kvantitativ tilstand. Indtil der er
fastsat tærskelværdier for grundvand efter grundvandsdirektivet vil det dog
næppe være muligt at træffe afgørelser på baggrund af disse betragtninger, og
det anbefales derfor, at de nævnte kvalitetskriterier for grundvand lægges til
grund.

Udgangspunktet for en vurdering af, hvad der er en væsentlig forringelse af
grundvandets kvalitet, vil derfor være en overskridelse af kvalitetskriterierne
for grundvand, henholdsvis tærskelværdierne for grundvand, da disse værdier
er fastsat med udgangspunkt i hensynet til drikkevand.

Der er kun begrænsede muligheder for at dispensere fra drikkevandskravene,
og alle dispensationer er tidsbegrænsede til maksimalt 3 år¹³. Når der gives
dispensation, skal der desuden fastsættes en højeste tilladte værdi for den eller
de pågældende parametre, hvilket sker efter indhentet udtalelse fra sundheds-
styrelsen. Vejledning om vandkvalitet og tilsyn med vandforsyningsanlæg /12/

---

¹³ Jf. bekendtgørelse nr. 1449 af 11. december 2007 om vandkvalitet og tilsyn med
vandforsyningsanlæg

angiver i øvrigt retningslinier for myndighedernes håndtering af forurening af drikkevandet, men der findes ikke retningslinier for, hvilke stoffer der kan dispenseres for, og hvor høje værdier der kan tillades kortvarigt.

Praksis på området har været, at der til de mindste vandforsyninger, specielt enkeltvandforsyninger, kan gives dispensation for nitratindhold mellem 50 og 100 mg/l. Derudover dispenseres hovedsagelig for naturligt forekommende parametre såsom arsen og NVOOC. Generelt giver reglerne for dispensationer til vandforsyningsanlæg således ikke grundlag for at bedømme, om grundvandsforureninger er betydelige.

I øvrigt skal det bemærkes, at på grund af strømning og spredning af forurening i grundvandsmagasinerne (dispersion) vil en forurening, som består i en begrænset overskridelse af kvalitetskravene, og som har lille udbredelse, forholdsvis hurtigt blive fortyndet til et niveau, hvor den ikke længere overskrider kvalitetskravene.

8.4.4.2 Vandressourcens størrelse

Et enkelt fund af forurening, som ligger netop over grænseværdien, vil ikke kunne begrunde, at der er tale om en miljøskade. For at afgøre, om der er tale om en miljøskade, er det nødvendigt at se på udbredelsen af forureningen i relation til koncentrationen af forurenende stoffer.

I forhold til reglerne for drikkevand, jf. § 62 i vandforsyningsloven¹⁴, er der ikke krav om handling fra myndighedernes side ved overskridelse af kravene på et vandforsyningsanlæg, som leverer mindre end 3.000 m³ drikkevand om året. Skade på mindre vandressourcer anses på den baggrund ikke for at kunne udgøre en miljøskade. For vandforsyninger med en udpumpet vandmængde på mindst 350.000 m³ om året er der indberetningspligt til EU, og disse vandforsyninger anses derfor for i højere grad at være betydelige.

Den grundvandsressource, som ligger til grund for indvinding af 3.000 m³ vand om året, vil have en vis udstrækning. Hvor stort et areal på jordoverfladen, det drejer sig om, afhænger imidlertid af grundvandsdannelsen i det pågældende område. Grundvandsdannelsen varierer i Danmark mellem mindre end 10 mm om året og mere end 500 mm om året /3/. Den fysiske mindste grundvandsressource, hvor der kan indvindes 3.000 m³ om året, findes i dele af landet, hvor grundvandsdannelsen er størst.

Når det skal afgøres, om en skade på en grundvandsressource er betydelig, er det imidlertid også rimeligt at se på, hvor stor den påvirkede grundvandsressource er i forhold til den samlede ressource i det pågældende område. I et område med lille grundvandsdannelse er det vanskeligt at finde en erstatning, hvis en given ressource forurenes, mens der i områder med stor grundvandsdannelse som regel vil være mulighed for at finde alternative ressourcer. I forhold til overfladevandområder er problemstillingen den samme, idet grundvandstilskuddet til vandløb og vådområder oftest er begrænset i områder med lille grundvandsdannelse, men stort i områder med stor grundvandsdannelse.

For at opretholde grundvandets trykniveau på lang sigt og for at sikre en rimelig afstrømning i vandløbene, er det nødvendigt, at man ikke indvinder hele den dannede mængde grundvand. I /3/ er der opstillet fire indikatorer for bæredygtig indvinding. Den simpleste indikator at anvende i denne sammen-

---

¹⁴ Lovbekendtgørelse nr. 71 af 17. januar 2007 af lov om vandforsyning m.v.

hæng, er indikator 2, som angiver at der maksimalt må indvindes 30 % af den aktuelle grundvandsdannelse til dybe grundvandsmagasin.

Ud fra disse kriterier kan beregnes en arealmæssig udstrækning af den grundvandsressource, som kan lægges til grund for en indvinding på 3.000 m³ om året, jf. Tabel 8.6. De angivne værdier under diameter er den teoretiske udbredelse af ressourcen, hvis den antages at have en cirkelformet udbredelse.

TABEL 8.6 UDBREDELSE AF EN GRUNDVANDSRESSOURCE I FORHOLD TIL POTENTIEL INDVINDING

Potentiel indvinding	3.000 m ³ /år		350.000 m ³ /år	
	Areal, ha	Diameter, m	Areal, km ²	Diameter, km
20 mm	50	800	58	8,6
50 mm	20	500	23	5,5
100 mm	10	350	12	3,8
200 mm	5	250	6	2,7
400 mm	2,5	175	3	2

På baggrund af ovenstående betragtninger anses forurening af en grundvandsressource med en udbredelse på mindre end 50 ha (0,5 km²) ikke som en betydelig skade på grundvandet. Derimod vil en forurening af en grundvandsressource med en udbredelse på mere end 5 km² ofte være en betydelig skade på grundvandet.

Hvorvidt der faktisk er tale om en miljøskade, afhænger af, hvilke forurenende stoffer der er tale om, hvor stor en overskridelse, der er tale om, og om forureningen forsvinder naturligt inden for kortere tid, jf. nedenfor.

8.4.4.3 Tidsaspektet

En grundvandsforurening, som er overstået inden myndighederne kan nå at reagere på den, vil ikke kunne udgøre en miljøskade i miljøskadelovens forstand i sig selv. Det samme gælder en grundvandsforurening, som ikke kan påvises ved gentagen prøvetagning.

Ifølge vejledningen om vandkvalitet og tilsyn med vandforsyningsanlæg er det ikke nødvendigt at udarbejde en dispensation, hvis kvalitetsproblemerne er af en sådan art, at de kan løses hurtigt, f.eks. inden for 30 dage. Når forureninger ikke varer længere end dette, er der ikke tale om en miljøskade i miljøskadelovens forstand.

Hvis tærskelværdierne eller kvalitetskriterierne for grundvand er overskredet i mere end et år, og forureningen har en udbredelse som beskrevet ovenfor, er det mere sandsynligt, at der er tale om en miljøskade i lovens forstand.

For forureninger, der forventes at vare mellem en måned og et år, er det nødvendigt at inddrage størrelsen af den forurenede grundvandsressource og niveauerne for forureningen. Dette hænger sammen med, at jo større ressource en forurening berører, og jo højere koncentrationer den forekommer i, desto større er risikoen for, at det fører til kvalitetsproblemer i vandforsyningsanlæg eller i tilknyttede overfladevandområder eller vådområder.

8.4.5 Samtidig skade på flere typer af vand

Hvis en hændelse forårsager samtidig skade på vandforekomster inden for forskellige kategorier (vandløb, søer, kystvande og grundvand), vurderes ska-

derne i udgangspunktet for hver af de enkelte vandforekomster. Hvis der for blot én af dem er tale om en betydelig skade, jf. ovenstående, er der tale om en miljøskade i miljøskadelovens forstand.

Er der ikke tale om en miljøskade i miljøskadelovens forstand for nogen af de involverede vandforekomster, men skaden ligger tæt på de beskrevne kriterier for flere vandforekomster, vil det være relevant at vurdere nærmere, om den samlede påvirkning berettiger til, at sagen alligevel behandles efter miljøskadeloven. Afgørelsen vil dog kræve en konkret vurdering i det enkelte tilfælde.

9 Miljøskade på jord

9.1 KORT OM MILJØSKADER PÅ JORD

Skader på jord, som jf. miljøskadelovens § 9 er omfattet af miljøskadelovens skadebegreb, er karakteriseret ved:

- Skaden er en jordforurening, som er en følge af en direkte eller indirekte tilførsel af stoffer, organismer eller mikroorganismer til jord eller undergrund.
- Skaden er forårsaget af forurening fra visse erhvervs-mæssige aktiviteter, hvor der er ubetinget ansvar, jf. kapitel 6. Årsagssammenhængen mellem aktiviteten og den resulterende risiko skal kunne sandsynliggøres.
- Forureningen findes i jord, hvorfra den kan påvirke menneskers sundhed. Afgrænsningen af begrebet jord i denne sammenhæng er nærmere beskrevet i afsnit 9.2.
- Der er tale om en betydelig risiko for at menneskers sundhed påvirkes negativt. Det er et krav, at det kan dokumenteres, at der er sket en (ny) forurening af jorden. Dette uddybes i afsnit 9.44

Som skader, der kan være miljøskader på jord, kan nævnes

- En jordforurening fra et stort renseri påvirker indeklimaet i nærliggende boliger, så mekanisk ventilation eller andre tiltag vil være nødvendige.
- Der bliver ved en fejl udbragt mucosa med ulovlige og store mængder problematiske stoffer på en mark, og det viser sig, at arealet bliver ubrugeligt til dyrkning af afgrøder.
- Et affaldsforbrændingsanlægs røgrønsning sætter ud, og der sker en forurening af overfladejorden med tungmetaller over afskæringskriterierne i et nærliggende boligområde.

Den konstaterede jordforurening skal være en følge af, at stoffer, præparater, organismer eller mikroorganismer direkte eller indirekte tilføres jorden. Dette kan ske direkte ved, at stofferne m.v. lægges på jorden, graves ned i eller injiceres i jorden eller udsprede på jorden f.eks. ved, at jorden oversvømmes med spildevand. Det kan ske indirekte ved, at stofferne f.eks. falder ned på jorden (det kan være stoffer, der udledes i dampform, hvorefter dampen fortættes og stofferne falder på jorden i væskeform), eller at stofferne m.v. placeres i eller på jorden i beholdere, der ikke er eller forbliver tætte.

At jordforureninger skal følge af, at stoffer m.v. er tilført jorden betyder, at naturligt forekommende forhøjede koncentrationer af f.eks. tungmetaller i jorden, eller forhøjede koncentrationer af stoffer f.eks. salte i jorden, der er opstået som følge af u hensigtsmæssige dyrkningsmetoder (blotlægning af sår-

bare arealer m.v.) eller klimatiske ændringer, ikke vil være jordforureninger som kan være miljøskader på jord.

Det forhold, at en miljøskade på jord skal være en følge af en jordforurening, indebærer, at skader på jorden og dens funktioner, som er forvoldt på andre måder, ikke vil være miljøskader på jord. Andre skader på jorden, herunder skader på jordens struktur, forringelse af indholdet af organiske stoffer i jorden, forsuring eller forsøltning af jorden som følge af f.eks. afskovning, befæstelse af jorder, oversvømmelse eller udtørring er således ikke miljøskader på jord, uanset hvor negativt disse skader i øvrigt måtte påvirke jorden. Sådanne skader vil imidlertid kunne medføre miljøskade på beskyttede arter og internationale naturbeskyttelsesområder.

I forhold til begrebet jordforurening i den gældende jordforureningslov¹⁵ udvides begrebet her med forurening forårsaget af organismer og mikroorganismer. Organismer omfatter i princippet alle levende organiske systemer spændende fra bakterier over planter til fisk, padder, fugle og pattedyr i alle varianter. Mikroorganismer er de organismer, som er så små, at de kun ses gennem et mikroskop. Det er antaget, at det primært vil være mikroorganismene, der vil kunne give anledning til jordforureninger, der vil kunne være miljøskade på jord. For eksempel ved ukontrolleret spredning af mikroorganismer, der tilføres jorden, f.eks. som led i forurenings- eller skadedyrsbekæmpelse.

Bemærk også, at miljøskader på jord kun omfatter jordforurening der har betydning for menneskers sundhed, dvs. jordforureninger, som udelukkende udgør en risiko for forurening af grundvandet eller miljøet i øvrigt, betragtes ikke som skader på jord. Disse skader kan dog medføre skader på natur eller skader på vand, jf. kapitel 7 og 8.

Miljøskader på natur er relateret til EU's habitat- og fuglebeskyttelsesdirektiver og miljøskader på vand til vandrammedirektivet, findes der ikke tilsvarende et EU-direktiv, som definerer jord, negativ påvirkning af jord eller jordforurening, der indebærer risiko for menneskers sundhed, og som dermed kunne være udgangspunkt for vurdering af miljøskader på jord.

Et rammedirektiv om jord er under forhandling i EU, men indtil der foreligger fælles EU-regler for jordforurening er udgangspunktet for fortolkningen af miljøskade på jord bestemmelserne i miljøansvarsdirektivet og den danske implementering i miljøskadeloven.

9.2 NATURRESSOURCEN JORD

En miljøskade på jord er en skade på naturressourcen jord. En miljøskade på jord indebærer, at menneskers anvendelse af jorden bliver forbundet med risiko for menneskenes sundhed.

Den beskyttede ressource, jorden, skal i denne sammenhæng forstås som den del af det danske territorium (de arealer), der ikke er dækket af hav eller andre overfladevande.

Grænsen mellem havbund og (land)jorden følger basislinjen, d.v.s. den linje, der danner udgangspunkt for fastlæggelse af det danske søterritorium. Grænserne mellem sø- og vandløbsbund og (land)jorden følger afgrænsningen af

---

¹⁵ Lovbekendtgørelse nr. 282 af 22. marts 2007 af lov om forurennet jord.

overfladevandsforekomsterne efter miljømålsloven. Jorden under vandløbs og søers bund kan principielt være omfattet, men i praksis vil der næppe forekomme jordforureninger her, som kan påvirke menneskers sundhed.

Det har ikke betydning, om der er tale om sandstrand, klippe, kalkformationer eller det man i almindeligt sprogbrug forstår ved jorder, altså jord som kan dyrkes og som er sammensat af mange organiske og uorganiske jordbestanddele, f.eks. markjorder.

Den rumlige udstrækning af jorden omfatter dermed såvel de øverste lag, selve den egentlige overflade, som de underliggende lag uanset disse lags geologiske karakter. D.v.s. uanset om lagene er f.eks. dyrkningslag eller undergrund.

Bemærk, at definitionen af den beskyttede jord dermed er forskellig i forhold til den jord, som er omfattet af den danske jordforureningslov. Jordforureningsloven omfatter kun forureninger, der er i eller er gået igennem jord, hvor jord forstås som de lag af (kvartære) sedimenter, der typisk ligger over undergrunden. Jordforureningsloven omfatter således ikke de forureninger, der måtte være opstået ved f.eks. injektion af stoffer i undergrunden. Forureninger af undergrunden, der er sket ved f.eks. injektion af stoffer via borer til undergrunden er omfattet af miljøbeskyttelsesloven.

Den beskyttede jord er således ikke kun den overfladenære jord, som mennesker umiddelbart kan komme i kontakt med, men også jord hvorfra forurening kan fordampe til luft, som mennesker indånder, og jord i større dybde, som mennesker kan komme i kontakt med under gravearbejder m.v.

9.3 RISIKO FOR MENNESKERS SUNDHED VED JORDFORURENING

I forhold til miljøskadeloven er det afgørende, om en forurening af jorden eller de geologiske lag kan føre til risiko for menneskers sundhed.

Risiko for menneskers sundhed kan opstå ved forskellige typer af påvirkning fra en jordforurening:

- Indtagelse af jord. F.eks. er det velkendt, at små børn, som leger uden dørs, indtager en vis mængde jord.
- Hudkontakt. Direkte kontakt med jorden kan forekomme ved leg, havearbejde, jordarbejder og mange andre typer af aktiviteter.
- Indånding. Der kan være tale om afdampende stoffer fra en jordforurening, f.eks. klorerede opløsningsmidler, eller direkte indånding af forurenede jordstøv.
- Udvikling af eksplosive gasser såsom lossepladsgas, der kan føre til eksplosioner når den siver ind i nærliggende bygninger.
- Indtagelse af forurenede afgrøder. Hvis stoffer fra en jordforurening optages i spiselige afgrøder, er der risiko for påvirkning af menneskers sundhed.

Ved afgørelse af, om en konkret forurening udgør en risiko for menneskers sundhed, kan der tages udgangspunkt i jordforureningslovens bestemmelser om arealer, hvor der skal ske en offentlig indsats (indsatsområder).

Ifølge jordforureningslovens § 6, stk. 1, nr. 3) omfatter indsatsområderne arealer, hvor der er forurening eller forureningskilder, der kan have skadelig virkning på mennesker, på et areal med

- bolig,
- børneinstitution eller
- offentlig legeplads

Disse arealer anses for særligt følsomme.

Andre følsomme arealer fremgår af jordforureningslovens § 6, stk. 2. Her er tale om de arealer, der anvendes til

- rekreativt område,
- alment tilgængeligt område,
- kolonihave,
- sommerhusgrund eller
- institution.

Disse arealer omfatter alle arealer, hvor mennesker kan komme i direkte kontakt med forurenede jord og en betydelig del af de arealer, hvor mennesker kan blive udsat for indirekte påvirkning fra forurening, f.eks. gennem afdampning af forurenende stoffer.

Jordforurening, der udgør en risiko for menneskers sundhed kan imidlertid også forekomme på arealer, som ikke anses for følsomme, og som ikke er alment tilgængelige. Det gælder f.eks. på erhvervsgrunde, hvor en jordforurening kan medføre afdampning til indeklimaet og dermed udsætte medarbejderne for sundhedsmæssig risiko.

Undersøgelser har vist, at afgrøder sjældent optager forurenende stoffer fra omgivende forurenede jord. Den væsentligste risiko for påvirkning af menneskers sundhed i forbindelse med indtagelse af afgrøder, der har vokset på forurenede grunde, stammer fra jordrester på spiselige afgrøder, som ikke er blevet vasket.

9.4 HJORTIDIG TILSTAND – DOKUMENTATION

En miljøskade på jord er en jordforurening som følge af en tilførsel af stoffer eller (mikro)organismer til jord eller undergrund. For at kunne vurdere, om der faktisk er sket en tilførsel af stoffer m.v. er det nødvendigt at kunne vurdere jordens tilstand før tilførslen af disse stoffer eller organismer.

I udgangspunktet må jorden anses for at være ren, hvis der ikke er grund til at antage, at den er blevet forurenede af menneskelige aktiviteter. Hvis jorden antages at være ren, vil der normalt ikke foreligge analyser af jordens indhold af forurenende stoffer eller undersøgelser af jordens konkrete indhold af organismer og mikroorganismer. Det er derfor nødvendigt at have kendskab til de normale indhold af forskellige, naturligt forekommende stoffer og (mikro)organismer i jord.

9.4.1 Ren jord – indhold af stoffer

Ren jord har meget forskelligt indhold af naturligt forekommende stoffer, specielt tungmetaller, alt efter naturgivne forhold. Desuden kan indholdet af stoffer variere meget over forholdsvis korte afstande.

Et godt udgangspunkt for vurdering af jordens naturlige indhold af forskellige stoffer er de værdier, der i /9/ er angivet som baggrundsniveau. Derudover kan anvendes Miljøstyrelsens liste over kvalitetskriterier for jord, grundvand

og luft, som kan findes på Miljøstyrelsens hjemmeside /4/. Kvalitetskriterierne for jord er ikke baggrundsværdier, men angiver niveauer, der ikke anses for at være forurenede.

Jord, som ikke er kortlagt som forurenede efter jordforureningsloven, jf. afsnit #, og som ikke indgår i en områdeklassificering, jf. afsnit #, kan alligevel godt have et forhøjet indhold af visse stoffer, som normalt anses for at være forurenende. Der kan dels være tale om lettere forurenede jord, dels forurenende stoffer, som f.eks. frembringes af planter.

Lettere forurenede jord kortlægges ikke længere efter jordforureningsloven efter en lovændring, som trådte i kraft 1. januar 2007¹⁶. Lettere forurenede områder klassificeres efter jordforureningslovens § 50 a. Områdeklassificeringen foretages af kommunalbestyrelsen og er nærmere omtalt i afsnit 9.4.3.

Udover de kortlagte forureninger efter jordforureningsloven og områdeklassificeringerne kan der forekomme forurening fra naturlige kilder:

- Kloroform kan dannes i nåleskove /5/
- Ørnebregner indeholder giften ptaquilosid, som er akut toksisk, carcinogent og mutagent. Stoffet kan udvaskes til jord og grundvand /7/.
- Giftstofferne thujon og thujaplicin kan frigives og udvaskes fra thuja og enkelte urter /7/.

Endelig kan der i landbrugsjord og i tidligere landbrugsjord forekomme forhøjede niveauer af tungmetaller som f.eks. cadmium. Stofferne kan være tilført ved intensiv anvendelse af pesticider f.eks. i frugtplantager eller fra mange års anvendelse af såvel husdyrgødning eller kunstgødning, som kan have høje indhold af cadmium, kobber og zink. Er der mistanke om at dette er tilfældet, kan det undersøges nærmere ved at undersøge andre, nærliggende arealer, som er eller har været i dyrkningsmæssig sammenhæng med de arealer, hvor der eventuelt er sket en miljøskade.

I forbindelse med kortlægningen af forurenede arealer og oprensninger på forurenede grunde er der løbende arealer, der udgår af kortlægningen, enten fordi undersøgelser har vist, at arealet ikke er forurenede, eller fordi en forurening er fjernet. På disse arealer foreligger der en vis dokumentation for, at arealerne ikke er forurenede. Regionen vil i givet fald ligge inde med disse oplysninger.

9.4.2 Forurenede jord

Efter jordforureningsloven kortlægges mulige og konstaterede jordforureninger. Kortlægningen har tilvejebragt en stor viden om forekomsten af jordforurening i Danmark. Kortlægningen efter jordforureningsloven omfatter kun forureninger, som er omfattet af jordforureningsloven, og jord, som er omfattet af loven, jf. afgrænsningerne i afsnit 9.1. Det indebærer, at forurening med organismer og mikroorganismer ikke kortlægges, og at forurening af undergrunden heller ikke medtages.

Kortlægningsarbejdet forestås af regionerne, som registrerer forurenede arealer på to vidensniveauer. De to vidensniveauer defineres i jordforureningslovens §§ 4-5 som følger:

---

¹⁶ Lov nr. 507 af 7. juni 2006 om ændring af lov om forurenede jord (Ændring af kortlægning af forurenede arealer m.v.)

- Et areal betegnes som kortlagt på vidensniveau 1, hvis der er tilvejebragt en faktisk viden om aktiviteter på arealet eller aktiviteter på andre arealer, der kan have været kilde til jordforurening på arealet.
- Et areal betegnes som kortlagt på vidensniveau 2, hvis der er tilvejebragt et dokumentationsgrundlag, der gør, at det med høj grad af sikkerhed kan lægges til grund, at der på arealet er en jordforurening af en sådan art og koncentration, at forureningen kan have skadelig virkning på mennesker og miljø.

For arealer, der er kortlagt på vidensniveau 1 (V1) har regionen normalt kun oplysninger om, hvilke typer af aktiviteter, der kan have ført til forurening, og dermed hvilke typer af forurening der forventes, og i et vist omfang, hvor på grunden, forureningen kan forventes fundet. Hvis regionen eller andre er i færd med yderligere undersøgelser på arealet, kan der dog foreligge yderligere oplysninger om forureningens omfang og karakter.

For arealer, der er kortlagt på vidensniveau 2 (V2) har regionen oplysninger om fund af forurening. Forureningen er dog ikke nødvendigvis detaljeret kortlagt og afgrænset.

Der er nu kortlagt forurening på ca. 20.000 matrikler og mulig forurening på også ca. 20.000 matrikler. Kortlægningen af jordforureninger og mulige jordforureninger pågår fortsat.

Der er tale om et bredt spektrum af forureningskilder. Benzin- og servicestationer og andre aktiviteter med olie/benzin udgør sammen med rensrier de største grupper, som er årsag til kortlægning på V2.

Det skal imidlertid fremhæves, at kortlægningen efter jordforureningsloven er sket med henblik på at tilvejebringe viden om forekomsten af jordforureninger og de risici, der kan være forbundet med disse forureninger. Kortlægningsarbejdet indebærer derimod ikke en egentlig beskrivelse og vurdering af de identificerede mulige forureninger og konstaterede forureninger.

Beskrivelser og vurderinger af eksisterende forureninger findes kun for et begrænset antal arealer og vil typisk være tilvejebragt i forbindelse med

- regionernes videregående undersøgelse af forureninger, der er antaget at kunne true drikkevandsforekomster eller menneskers sundhed ved anvendelse af arealer til særlige følsomme formål,
- bygherres ansøgninger om tilladelser til aktiviteter på kortlagte arealer, herunder ændringer af anvendelsen af disse arealer til mere følsomme formål, eller
- ved erhvervsvirksomheders kortlægning af forureningstilstanden på deres arealer, f.eks. i forbindelse med salg eller forsikring.

Oplysninger om, hvorvidt en ejendom er kortlagt som forurenede kan fås hos den stedlige region. Desuden registreres kortlagte arealer i Kort og Matrikelstyrelsens matrikelregister, der kan findes på Kort og Matrikelstyrelsens hjemmeside www.kms.dk. Derudover har den stedlige kommune ofte oplysninger, f.eks. om der tidligere har været aktiviteter på grunden, der muligvis kan have forurenede.

9.4.3 Områdeklassificering – lettere forurenede jord

Pr. 1. januar 2007 trådte flere ændringer af jordforureningsloven i kraft, herunder at kortlægningskriteriet for forurenede jord blev hævet, så lettere forurenede jord ikke længere skal kortlægges. Lettere forurening findes i de fleste byområder, typisk de ældre. Den lettere forurenede jord er ofte et resultat af diffus forurening. Den diffuse jordforurening er opstået gennem længere tids spredning, opblanding eller fortynding af forureningsbidrag, som stammer fra flere forureningskilder, så som bilers udstødning, industriens røg- og støv-emissioner mv.

Definitionen af lettere forurenede jord er fastlagt i bekendtgørelse om definition af lettere forurenede jord¹⁷. De stoffer og koncentrationsniveauer, som indgår i bekendtgørelsen, fremgår af Tabel 9.1.

TABEL 9.1 KRITERIER FOR LETTERE FORURENET JORD, JF. BEKENDTGØRELSE OM LETTERE FORURENET JORD, 2006.

Stof	Indhold i tørstof, mg/kg	
	min.	max
Bly	40	400
Cadmium	0,5	5
Chrom (bortset fra chrom VI)	500	1000
Kobber	500	1000
Kviksølv	1	3
Zink	500	1000
PAH-total*	4	40
Benz(a)pyren	0,3	3
Di-benz(a,h)anthrazen	0,3	3
* målt som summen af de 7 PAH-forbindelser : fluoranthen, benz(b+j+k) fluoranthen, benz (a) pyren, di-benz (a,h) anthracen og indeno (1,2,3-cd) pyren		

Fra 1. januar 2008 er byzonen som udgangspunkt klassificeret som et lettere forurenede område. Kommunerne har mulighed for at undtage områder inden for byzonen, eller inddrage områder udenfor byzonen i de områdeklassificerede arealer. Miljøstyrelsens vejledning om områdeklassificering /13/ giver nærmere retningslinier for dette.

De stoffer og koncentrationsniveauer, som kendetegner lettere forurenede jord, er typisk et resultat af såkaldt diffus forurening. Den diffuse jordforurening er opstået gennem længere tids spredning, opblanding eller fortynding af forureningsbidrag, som typisk stammer fra flere forureningskilder. Lettere forurening kan dog også være et resultat af forurening fra punktkilder, hvor spild eller lækage har ført til forurening i lave koncentrationer. Endelig ses lettere forurenede jord i fyldjord, som er samlet fra forskellige områder, hvor der har været mindre forurenende aktiviteter.

De betydende kilder til diffus jordforurening er relateret til arealanvendelser med såvel bolig som erhverv/industri og omfatter særligt /13/:

- Bygningsmaterialer, som er blevet spredt ved nedslidning, nedrivning eller ved brand. Her kan der være spredt rester af installationer med indhold af zink, bly og kobber, ligesom tjærebehandlet træ kan være nedgravet eller brændt.

¹⁷ BEK nr. 1519 af 14. december 2006 om definition af lettere forurenede jord.

- Røgemissioner fra boligopvarmning, herunder brændeovne, har ført til nedfald i nærmiljøet af sod og aske med indhold af tjærestoffer (PAH-forbindelser).
- Forbrændingsrester og andet affald spredt som jordforbedringsmiddel eller brugt som bærelag i veje, stier og indkørsler.
- Forurening fra trafikken med bly fra blyholdig benzin og tjærestoffer fra uforbrændt dieselbrændstof samt trafikstøv fra slid på såvel biler som tjæreholdig asfaltbelægning.
- Virksomheders luftemissioner og lokale spild og affaldsdeponeringer, især støv og aerosoler fra gasværker, affaldsforbrænding og metalforarbejdende virksomheder har medført forurening med tjærestoffer og tungmetaller.
- Bålpladser, havegødskning med sporstofholdige gødninger og affyring af fyrværkeri.

Nærmere beskrivelse af kilderne kan findes i vejledningen om områdeklassificering.

9.5 SKADENS OMFANG OG KARAKTER

En jordforurening er karakteriseret ved, at der er konstateret stoffer, organismer eller mikroorganismer, der ikke normalt forekommer eller forekommer i lavere koncentrationer eller mængder i jorden, og at denne forekomst af stoffer m.v. har eller kan have skadelige effekter i forhold til det omgivende miljø, herunder menneskers sundhed.

Som det fremgår af afsnit 9.1, er der kun tale om en miljøskade på jord, hvis jordforureningen medfører en betydelig risiko for at menneskers sundhed påvirkes negativt.

Jordforureningsloven sonderer mellem på den ene side forurening, der udgør en sundhedsmæssig risiko, som kan håndteres ved en offentlig indsats i form af rådgivning og på den anden side forureninger, der udgør en sådan risiko, at en indsats derudover bør iværksættes. Jordforureningslovens sondring anvendes så vidt muligt som udgangspunkt, når det skal vurderes, om der er tale om en betydelig forurening.

En jordforurening, som medfører en betydelig risiko for menneskers sundhed, er karakteriseret ved

- koncentrationerne af forurenende stoffer eller tætheden af (mikro)organismer
- Eksponering af mennesker, dvs. antallet af mennesker som påvirkes, størrelsen af det forurenede areal samt hvor lang tid mennesker eksponeres for forureningen,
- om forureningen er varig, eller om den nedbrydes naturligt inden for et kortere tidsrum.

Vurderingen af disse spørgsmål beskrives nærmere i det følgende.

Et kommende EU-rammedirektiv om jord forventes at bidrage yderligere til fortolkningen af, hvad der skal forstås ved betydelig risiko for påvirkning af menneskers sundhed. I det senest fremlagte forslag til jordrammedirektiv er der en definition af forurening, der inkluderer alle risici for menneskelig sundhed – ikke kun de betydelige risici – og en sondring mellem disse forureninger og jordforureninger, der udgør en betydelig risiko. Det antages på denne bag-

grund, at jordrammedirektivet vil sondre mellem på den ene side forureninger, der indebærer en sundhedsmæssig risiko og på den anden side forureninger, der medfører en betydelig risiko – og som er omfattet af jordrammedirektivets krav om en indsats og af miljøskadebegrebet.

9.5.1 Koncentrationer af forurenende stoffer

En miljøskade på jord kan være en kemisk jordforurening, altså en jordforurening med stoffer eller stofblandinger (præparater) eller en biologisk jordforurening, altså en jordforurening med organismer og mikroorganismer.

For forureninger der skyldes forurenende stoffer er der i forbindelse med administration af jordforureningsloven fastsat et jordkvalitetskriterium og et afskæringskriterium. Disse kriterier er velegnede til vurdering af den direkte kontaktrisiko i forhold til hudkontakt og spisning af jord, ikke mindst i forhold til børns anvendelse af arealerne.

Jordkvalitetskriteriet er en værdi, der skal sikre, at den fri og mest følsomme anvendelse af jorden er sundhedsmæssigt forsvarlig. Den fri og mest følsomme anvendelse er f.eks. i forbindelse med private haver, børnehaver og legepladser. Her tages især hensyn til den direkte eksponering af småbørn. Ud over at jorden skal efterleve jordkvalitetskriterierne, er der et generelt krav om, at jorden ved inspektion ikke må syne forurenede eller afgive lugt som følge af forureningen.

Afskæringskriteriet angiver det niveau, hvorover der skal foretages fuldstændig afskæring fra jorden, så befolkningen ikke udsættes for den forurenede jord.

Intervallerne mellem jordkvalitetskriteriet og afskæringskriteriet benævnes *rådgivningsintervallet*. Er forureningen inden for rådgivningsintervallet, må jorden kun bruges til den mest følsomme anvendelse, såfremt de lokale myndigheder rådgiver offentligheden og jordejerne om forholdsregler, der kan nedsætte belastningen fra forureningen, så det sædvanlige beskyttelsesniveau opretholdes. Afskæringsværdier kun fastlagt for visse immobile og forholdsvis persistente kemikalier (metaller og polyaromatiske kulbrinter, PAH).

Jordforureninger, hvor forureningens koncentration ligger under jordkvalitetskriteriet eller i rådgivningsintervallet, betragtes i udgangspunktet ikke som forureninger, der kan udløse en miljøskade på jord i miljøskadelovens forstand.

Jordkvalitets- og afskæringskriterierne er imidlertid ikke tilstrækkelige i forhold til vurdering af påvirkning af luft, som indåndes af mennesker. Til det formål er der fastsat et luftkvalitetskriterium, som udtrykker det bidrag, som afdampningen fra jorden maksimalt må udgøre ved påvirkning af indeklimaet. Luftkvalitetskriteriet bruges ved administration af jordforureningsloven alene til at beregne det bidrag til indeluften, som stammer fra forurenede jord. Værdien er derfor ikke udtryk for et overordnet kvalitetskriterium for indendørs luft.

I forhold til afdampning fra jord og påvirkning af indeklimaet vil det være overskridelse af luftkvalitetskriteriet i boliger eller i andre lokaler, hvor mennesker opholder sig eller arbejder, der er afgørende for, om der er tale om en miljøskade på jord.

Kvalitetskriterierne for de forskellige medier er uafhængige af hinanden. Alle fire kriterier skal derfor overholdes. For eksempel er forureningen ikke automatisk problemfri i forhold til afdampning til indeklimaet eller nedsvivning til grundvand, blot fordi jordkvalitetskriteriet er overholdt. Jordforureninger, som udelukkende giver problemer i forhold til grundvandet, betragtes som grundvandsforureninger og skal derfor vurderes efter kriterierne for grundvand, som er beskrevet i afsnit 8.

Ved vurdering af om en jordforurening udgør en miljøskade på jord vil udgangspunktet være, at jordforureningens karakter ville indebære, at en eventuel offentlig indsats efter jordforureningsloven ikke kunne begrænses til rådgivning, f.eks. forurening over de fastsatte afskæringskriterier. I forhold til eventuelle forureninger med stoffer, som der ikke er fastsat afskæringskriterier skal der ske en konkret vurdering, der kan her tages udgangspunkt i Miljøstyrelsens vejledning om fastsættelse af kvalitetskriterier for kemiske stoffer /13/.

I modsætning til jordforurening med stoffer findes der ikke nogen praksis for vurdering af forurening med mikroorganismer og andre organismer.

Indtil videre er der ikke fastsat afskæringskriterier for forureninger med mikroorganismer og eventuelle andre organismer. Det vil derfor være nødvendigt at foretage en konkret vurdering af påvirkningen af menneskers sundhed.

9.5.2 Eksponering af mennesker

Hvor stort et areal, der skal være påvirket, før der foreligger en betydelig risiko for menneskers sundhed, afhænger af hvilken type af areal der er tale om.

Som nævnt i afsnit 9.2, indgår al jord og undergrund i princippet i den beskyttede ressource, jorden. I praksis er der en væsentligt større risiko for, at forurening i overfladejorden påvirker menneskers sundhed, end tilfældet er for dybereliggende jordlag og undergrund. I dybereliggende jordlag og undergrund vil forureningen ofte medfører en grundvandsforurening og dermed en mulig skade på vandmiljøet, jf. afsnit 8.

Det væsentligste udgangspunkt er en vurdering af, hvor udsat mennesker vil være for påvirkning fra forureningen ved et normalt ophold på eller brug af arealet. Derfor er arealkravet mindre for særlig følsom arealanvendelse end for følsom arealanvendelse. For arealer der ikke anses for følsomme, skal der foretages en konkret vurdering.

En betydelig risiko for negativ påvirkning af menneskers sundhed fås hvor forureningen påvirker

- mere end 10 boliger
- arealer større end 1 ha. med følsom eller særlig følsom anvendelse, jf. jordforureningslovens § 6
- arealer større end 2,5 ha., der anvendes til dyrkning af afgrøder.

Definitionen af de følsomme og særligt følsomme arealer er beskrevet i afsnit 9.2. Det mest restriktive kriterium anvendes, hvilket betyder, at hvis der ligger 10 boliger på et areal mindre end 1 ha, er det antallet af boliger der anvendes, men hvis der ligger færre end 10 boliger på 1 ha, som er boligområde, vil det være arealet, der er afgørende.

Også på arealer der ikke er følsomme, men hvor mennesker kan blive udsat for sundhedsmæssige påvirkninger fra en jordforurening i forbindelse med deres arbejde på arealerne, kan der blive tale om en miljøskade på jord. Arealer der ikke er følsomme, kan f.eks. være erhvervsgrunde, landbrugsejendomme og private skove uden for offentligt tilgængelige stier og veje.

I disse situationer kan der tages udgangspunkt i, at jordforureningen er en miljøskade på jord, hvis Arbejdstilsynet ville skride ind for at sikre eventuelle medarbejderne mod påvirkningerne fra jordforureningen. Og omvendt ville Arbejdstilsynet ikke skride ind, er der ikke en miljøskade på jord.

For alle jordforureninger gælder det, at det påvirkede areal ikke nødvendigvis er det samme som det forurenede areal. Specielt ved afdampning, spredning af gas og støv kan større områder være påvirket af forurening.

9.5.3 Forureningens varighed

Nogle jordforureninger forsvinder af sig selv over tid. Der kan være tale om stoffer, som nedbrydes af naturligt forekommende bakterier og andre mikroorganismer i det miljø hvor det findes, eller jordforureninger som udvaskes til grundvandet og dermed holder op med at være en jordforurening, men i stedet bliver til en grundvandsforurening. Der findes også kombinationer af disse situationer. For forureninger med organismer eller mikroorganismer kan der være tale om, at de udkonkurreres eller dør fordi de ikke kan overleve i jordmiljøet.

For forureninger der har en begrænset "levetid", skal det vurderes nærmere om de inden for det tidsrum hvor de findes i miljøet, kan nå at udgøre en betydelig risiko for menneskers sundhed. Derudover er det vigtigt at se på tidsaspektet for naturlig nedbrydning eller anden naturlig fjernelse af forureningen i forhold til den tid, der ville medgå til at behandle sagen efter miljøskadereglerne, herunder til at fastlægge hvilke afhjælpende foranstaltninger, der i givet fald skulle gennemføres.

10 Særligt om overhængende fare for miljøskade

10.1 HVAD ER EN OVERHÆNGENDE FARE FOR EN MILJØSKADE?

Overhængende fare for en miljøskade er defineret i miljøskadelovens 11. Lovens definition er enslydende med miljøansvarsdirektivets definition af overhængende fare for miljøskade og har følgende ordlyd:

”Ved en overhængende fare for en miljøskade forstås, at der er en tilstrækkelig sandsynlighed for, at en miljøskade vil indtræde i nær fremtid.”

Der iværksættes forebyggende foranstaltninger overfor en sådan overhængende fare for en miljøskade, ”når en begivenhed, handling eller undladelse har medført overhængende fare for miljøskade, med henblik på at forebygge eller minimere den pågældende skade”, jf. miljøskadelovens § 13.

Afgørende for, om der foreligger en overhængende fare for en miljøskade er altså, om der er opstået *en konkret situation*, hvor der er *tilstrækkelig sandsynlighed for, at en miljøskade vil indtræde i nær fremtid*.

En konkret situation

En begivenhed, handling eller undladelse skal have medført en overhængende fare for en miljøskade.

Der foreligger altså ikke en overhængende fare for en miljøskade, fordi driften af f.eks. en forurenende virksomhed generelt indebærer en vis risiko for, at der kan ske en miljøskade i forbindelse med uheld eller driftsforstyrrelser på virksomheden.

Den konkrete situation, hvor der er en overhængende fare for en miljøskade, kan forekomme på 2 måder:

- enten hvor der er opstået fare for, at der sker en så voldsom negativ påvirkning af natur og miljø, at den vil være en miljøskade,
- eller hvor der er sket en negativ påvirkning af natur og miljø, og hvor den negative påvirkning vil medføre en miljøskade, hvis der ikke gribes ind.

Miljøansvarsreglerne skal og kan ikke nødvendigvis finde anvendelse på samme måde i disse 2 forskellige situationer, der er nærmere redegjort herfor i afsnittene 10.1.1. og 10.1.2. nedenfor.

Tilstrækkelig sandsynlighed for, at en miljøskade vil indtræde

Der er ikke et krav om, at det er sikkert, at en miljøskade indtræder, hvis der ikke gribes ind.

På den anden side er det ikke tilstrækkeligt, at begivenheden, handlingen eller undladelsen indebærer, at der (overhovedet) kan ske en miljøskade. Det er heller ikke tilstrækkeligt, at der som følge af begivenheden, handlingen eller undladelse vil ske noget, der måske kunne være eller blive til en miljøskade.

I hver enkelt situation vil det afhænge af en helt konkret vurdering, om der er en overhængende fare for en miljøskade, men det er væsentligt at være opmærksom på, at denne vurdering faktisk forudsætter, at det er muligt at konkludere, at en miljøskade kan ske. I den sammenhæng bliver det afgørende, at en miljøskade ikke "bare" er en stor eller alvorlig negativ påvirkning af miljø eller natur, men er en negativ påvirkning, der rammer bestemte naturressourcer på en bestemt måde – en miljøskade indebærer en betydelig påvirkning af gunstig bevaringsstatus for beskyttede arter eller i internationale naturbeskyttelsesområder, eller en betydelig påvirkning af tilstanden for vandforekomster omfattet af miljømålsloven eller en jordforurening, der udgør en betydelig risiko for menneskers sundhed. Dette forhold indebærer i sig selv, at det at fastslå, at der foreligger en overhængende fare for en miljøskade, forudsætter, at det er muligt med ganske stor sikkerhed at konkludere, hvad der kan eller vil ske, hvis der ikke gribes ind.

Nær fremtid

At det skal være tilstrækkeligt sandsynligt, at en miljøskade indtræder i *nær fremtid*, indebærer, at det ikke er et krav, at faren for miljøskaden har "akut" karakter, selvom om selve udtrykket "overhængende fare for en miljøskade" kunne forstås som om, at faren skulle indebære, at miljøskaden var umiddelbart forestående.

10.1.1 Overhængende fare for en negativ påvirkning af miljø eller natur

Der kan være en overhængende fare for en miljøskade i en situation, hvor der er en overhængende fare for, at der sker en voldsom forurening eller anden negativ påvirkning.

Eksempler på sådanne situationer kunne være:

- Der hældes ved en fejl store mængder ætsende syrer i en forkert beholder, der ikke er tilstrækkeligt beskyttet mod korrosion???. Beholderen er placeret udenfor i umiddelbar nærhed af et vandløb. Indholdet af syre vil i løbet af ganske kort tid have ætset hul i beholderen, hvorefter store mængder af syre vil løbe ud over jorden til vandløbet.
- Et containerskib støder på grund, og der er en overhængende fare for, at bunkersolie vil lække derfra og der vil ske en omfattende forurening af kysten.

I begge disse situationer kunne der teoretisk være tale om så store mængder forurenende stoffer, at det var åbenbart, at der var en overhængende fare for en miljøskade, men mængdernes præcise omfang kunne også være ukendt, eller mængderne kunne være kendt, men det var ikke umiddelbart muligt at vurdere, om en forurening faktisk ville medføre en miljøskade.

Begge disse situationer er imidlertid også kendetegnet ved, at der ikke bare efter miljøansvarsreglerne, men også efter de i øvrigt gældende regler, her miljøbeskyttelsesloven og havmiljøloven, vil være en pligt til at gribe ind over for forureningsfaren.

I de tilfælde, hvor der i en faresituation umiddelbart gribes ind for at afværge en forurening eller en anden negativ påvirkning, der principielt kunne være en miljøskade, skal der ikke hverken før eller efter foretages en vurdering af, om

det var en overhængende fare for en miljøskade eller ”bare” en anden væsentlig forurening eller negativ påvirkning, der skulle afværges.

10.1.2 Overhængende fare for en miljøskade

Der kan være en overhængende fare for en miljøskade i en situation, hvor der er sket en negativ påvirkning af natur og miljø, og hvis der ikke gribes ind over for denne påvirkning, vil den udvikle sig til en miljøskade.

Et eksempel på en sådan situation kunne være:

- Ved et uheld sker der et stort spild af chlorerede opløsningsmidler på et stort renseri . Via utætte kloakker sker der herefter en omfattende forurening af jorden under rensriet. Grundet bygningernes indretning med betongulve og krybekælder samt effektiv ventilation giver af-dampning fra jorden ikke anledning til et problem i forhold til arbejds miljøet, men der er en overhængende fare for, at jordforureningen hurtigt vil føre til en forurening af grundvandet og dermed en miljøskade på vand.

I en situation som denne, skal det vurderes, om den negative påvirkning – i eksemplet jordforureningen – udgør en overhængende fare for en miljøskade.

Om hvorledes denne vurdering kan ske, se nedenfor i afsnit 10.2.

10.2 AT TRÆFFE AFGØRELSE OM, AT DER FORELIGGER EN OVERHÆNGENDE FARE FOR EN MILJØSKADE

10.2.1 Sagsbehandlingsreglerne i vejledningens kapitel 2

Sagsbehandlingsskridtene er i det væsentlige de samme, som når det vurderes, om en negativ påvirkning af natur eller miljø er en miljøskade, der skal behandles efter reglerne i miljøansvarsloven.

Udgangspunktet er derfor, at tilsynsmyndigheden konstaterer, at der er opstået en konkret situation, hvor der er tilstrækkelig sandsynlighed for, at en miljøskade vil indtræde i nær fremtid, jf. afsnittene ovenfor. Herefter kan tilsynsmyndigheden fortsætte sin vurdering efter forslaget til tilrettelæggelsen heraf i kapitel 2.

Tilsynsmyndighedens vurdering er således også her afhængig af, hvilken negativ påvirkning fra den erhvervsmæssige aktivitet, der er tale om. Påvirkningerne fra visse erhvervsmæssige aktiviteter medfører, at den ansvarlige for driften af sådanne erhvervsmæssige aktiviteter bliver omfattet af et ubetinget ansvar for en overhængende fare for en miljøskade på natur (beskyttede arter og internationale naturbeskyttelsesområder), vand og jord. Påvirkninger forårsaget af alle andre erhvervsmæssige aktiviteter medfører et ansvar for en overhængende fare for en miljøskade på natur som følge af fejl eller forsømmelser.

De tilfælde, hvor sagsbehandlingsskridtene afviger fra de skridt, der er foreslået i kapitel 2, er beskrevet nedenfor i afsnit 10.2.2.

10.2.2 Særlige regler ved afgørelse om overhængende fare

10.2.2.1 Ikke lempelse af det ubetingede ansvar ved tilladelse

Ved en overhængende fare for en miljøskade, der er ”bærer” af et ubetinget ansvar for overhængende fare for en miljøskade på natur, vand eller jord lempes det det ubetingede ansvar ikke, hvis den overhængende fare for en miljøskade er en følge af en udtrykkeligt tilladt påvirkning, dvs. en udtrykkeligt tilladt emission eller begivenhed. Den ansvarlige kan dermed ikke godtgøre ansvarsfrihed, når den negative påvirkning er en følge af en udtrykkeligt tilladt påvirkning, og tilsynsmyndigheden må forsætte sin afklaring af, om der er tale om en overhængende fare for en miljøskade.

10.2.2.2 Grænseoverskridende negativ påvirkning

I de tilfælde, hvor den overhængende fare for en miljøskade kan forventes at påvirke et andet medlemsland, skal der ikke træffes afgørelse om, at der er en overhængende fare for en miljøskade, når det ikke er muligt at gøre et ansvar for den overhængende fare for en miljøskade gældende.

11 Referencer

- /1/ Baattrup-Pedersen, A., Friberg, N., Pedersen, M.L., Skriver, J., Kronvang, B. & Larsen, S.E. (2004): Anvendelse af Vandrammedirektivet i danske vandløb. Danmarks Miljøundersøgelser. - Faglig rapport fra DMU 499: 145 s. (elektronisk).
- /2/ Danmarks Miljøundersøgelser, 23. september 2004. Notat vedr. Vandrammedirektivet (VRD) og vandløb: indsatsbehov.
- /3/ Henriksen, H.J. og Sonnenborg, A., GEUS (Eds). Ferskvandets kredsløb. NOVA 2003 Temarapport. GEUS, 2003.
- /4/ http://eur-lex.europa.eu/pri/da/oj/dat/2001/l_331/l_33120011215da00010005.pdf. Lokaliseret 22. februar 2008.
- /5/ Jacobsen, O.S., et al. Forekomst og naturlig produktion af chloroform i grundvand – Hovedrapport og Bilagsbind. By- og Landskabsstyrelsen, 2007. GEUS, Rambøll A/S, og DHI – Vand og Miljøinstitut 2007.
- /6/ Miljøstyrelsens liste over kvalitetskriterier i relation til forurenede jord. Lokaliseret den 19. februar 2008 på <http://www.mst.dk/NR/rdonlyres/2EED6D00-3C69-486A-BED8-34B1FD527A8D/0/Kvalitetskreteriejord.doc>
- /7/ Rasmussen, L.H. et al, Institut for Grundvidenskab og Institut for Plan-tebiologi, KVL. Naturlige pesticider og grundvandet. Er fremtidens grundvand i fare for forurening med planteproducerede pesticider? Dansk kemi, 85, nr. 9, 2004.
- /8/ Søndergaard, M., Jeppesen, E., Jensen, J.P. (redaktører), Bradshaw, E., Skovgaard, H. & Grünfeld, S. (2003): Vandrammedirektivet og danske søer. Del 1: Søtyper, referencetilstand og økologiske kvalitetsklasser. Danmarks Miljøundersøgelser. - Faglig rapport fra DMU 475: 140 s. (elektronisk).
- /9/ Miljøstyrelsens vejledning nr. 6/1998. Oprydning på forurenede lokaliteter – Hovedbind.
- /10/ Vejledning fra Miljøstyrelsen nr. 3/2000. Zonering. Detailkortlægning af arealer til beskyttelse af grundvandsressourcen.
- /11/ Vejledning fra Miljøstyrelsen nr. 2/2004. Basisanalyse del 1. Karakterisering af vandforekomster og opgørelse af påvirkninger.
- /12/ Vejledning fra Miljøstyrelsen nr. 3/2005. Vandkvalitet og tilsyn med vandforsyningsanlæg.
- /13/ Vejledning fra Miljøstyrelsen nr. 5, 2006. Metoder til fastsættelse af kvalitetskriterier for kemiske stoffer i jord, luft og drikkevand med henblik på at beskytte sundheden.
- /14/ Vejledning fra Miljøstyrelsen nr. 3/2007. Områdeklassificering.
- /15/ Villumsen, B., Ullum, M. og Martinez, K. Revision af udpegningen af grundvandsforekomster i Danmark. Arbejdsrapport fra Miljøstyrelsen nr. 6, 2007. COWI, 2007.
- /16/ www.miljoportal.dk/Arealinformation/